

059

K 171

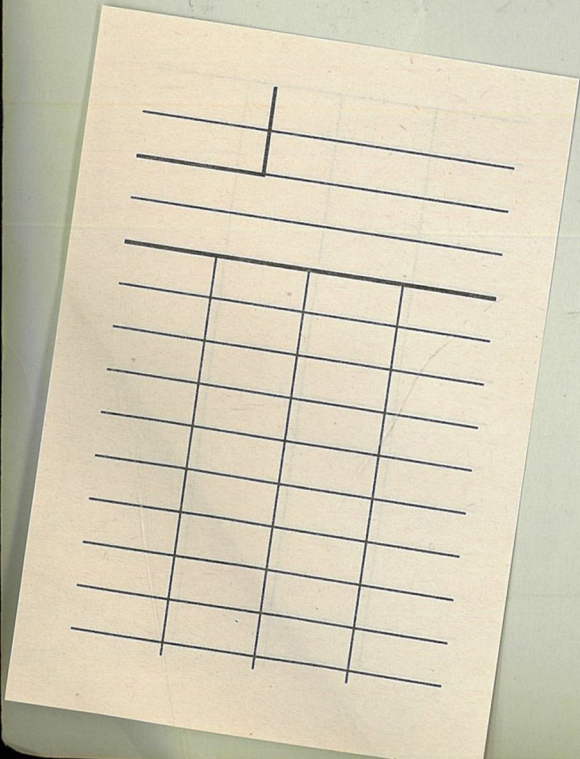

1709

Гетьман Іван Мазепа

1959

КАЛЕНДАР
СВОБОДИ
НА
МАЗЕПИНСЬКИЙ РІК
1959

КАЛЕНДАР
„СВОБОДИ”
НА
МАЗЕПИНСЬКИЙ РІК
1959

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Published by
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
81-83 Grand St., Jersey City, N. J.

Я25+
ТЗ (4Укр) Я2

Возв'язкові видання
Календар зр
Історія Укр

Поданий на сторінці третій портрет Гетьмана Івана Мазепи — Запорозьких Козаків Верховного Воєнного Вождя — узятий із журналу "Европейше Фама", виданого в Ляйпцігу 1704 року.

PRINTED IN U.S.A.

„Svoboda”, 81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.

*Johannes Mazepa
Cosaccorum Zaporoviensium
Supremus Belli-Dux.*

THE STAR-SPANGLED BANNER

*O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?*

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

*Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, з козацького роду.*

З НОВИМ РОКОМ

Написав Богдан Ленкий

Літа ідуть.

Десятиліття

В минувшість кануть, ніби ті
Зірки на небі золоті,
Що з везера так ясно світять,
А згодом никнуть в темноті, —
Були й нема!

І знову сяє

Пресвітле сонце, мов квітки
Звертають свої голівки,
Неназе кожна з них благає:
„На мене, сонечко, світи!”
Оттак і ми до тебе, Року
Новий, звертаємо свої думки,
Із гаркою винного соку
В руках, веселі співанки
Співаємо тобі, як Ладі,
І задурманені й раді,
Не знать зому, — веселимося!
А тут таке скрізь завелося,
Що страх згадати.
Зависть, злість,
Жеруться люди, як за кість
Собаки на сміттю.

Багнети,

Гармати, танки, кулемети —
Народам тільки і журби,
Щоб на випадок боротьби
Покласти як найбільше трупа,

Завдати як найбільше ран,
І накувати нових кайдан
На руки ближнього.

Ах, глупа

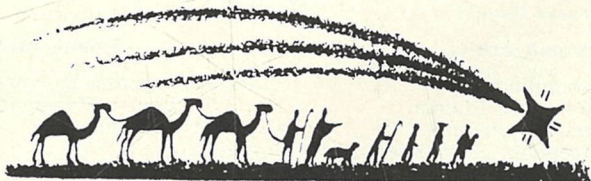
Твоя надія, мій ти брате,
Що Рік Новий нам може дати,
Чого не дав старий; що він
Від Сяну аж по синій Дін
Посіє на зервонім полі
Чарівне квіття правди-волі,
І братолюбія!

Брежня!

Бо той, що жде такого дня
Його ніколи не діждеться,
Він труп, хоз в нього серце б'ється,
Він спить, хоз дивиться огами,
Він п'яний, п'яний до безтями
Від самодурства.

Горе тому,

Що на порозі свого дому
Визікує, як гостя, долі!
Не дозекається ніколи, —
Бо долю треба притягнути
Сильною, певною рукою.
Хто з нас бажає вольним бути,
Той мусить вибороти волю
В важкім змаганню з ворогами
І в лютім бою із собою,
З своїми власними гріхами.

СІЧЕНЬ 1959 JANUARY

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	Ч	Грудень 1958 р. Воніфатія муч.	Нов. Рік. Обріз. Г.Н.І.Х. Василя В. Сильвестра Папи
2	20	П	Ігнатія свщмч.	Малахія прор.
3	21	С	Юліяни муч.	перед Просв. Собор св. Апост. 70
4	22	Н	Св. Отців. Анастасії вмч.	Навечеріє Богоявлення
5	23	П	10 муч. в Криті	Богоявленіє Господнє
6	24	В	Навечеріє Різдва, Євгенії мч.	† Собор Івана Хрестителя
7	25	С	Різдво Христове	Юрія і Еміліяна мч.
8	26	Ч	Собор Преч. Д. Марії, Йосифа обр.	Полієвкта прп.
9	27	П	Стефана первомуч.	Григорія Ніссійського
10	28	С	20,000 муч. в Нікомидії	по Просв. † Теодозія прп.
11	29	Н	по Різдві. Дітей убитих у Вифл.	Татіяни муч.
12	30	П	Анісії прп.	Єрмила і Стратоніка муч.
13	31	В	Меланії прп.	Отців в Синаї і Раїті убитих
14	1	С	Січень. Нов. Рік. Обр. Г.Н.І.Х. Вас.	Павла Тивейського. Івана Кушника
15	2	Ч	Сильвестра папи	Поклін оковам ап. Петра
16	3	П	Малахії прор.	† Антонія Великого
17	4	С	Собор 70 апостолів	Митаря і Фарисея. Атан. і Кир. св.
18	5	Н	перед Просв. Навеч. Богоявл.	Макарія прп.
19	6	П	Богоявлення Господнє	† Евтимія прп.
20	7	В	† Собор Івана Хрестителя	Максима ісп. Неофіта муч.
21	8	С	Юрія і Еміліяна	Тимотея ап. Тіта ап.
22	9	Ч	Полієвкта прп.	Климентя Анк. свщмч.
23	10	П	Григорія Ніссійського	Ксенії прп.
24	11	С	† Теодозія прп.	Блудного Сина. † Григ. Богосл.
25	12	Н	по Просв. Татіяни муч.	Ксенофонта
26	13	П	Єрмила і Стратона	† Перен. моц. Івана Золотоустого
27	14	В	Отців в Синаї і Раїті убитих	Єфрема прп.
28	15	С	Павла й Івана прп.	Перенесення моц. св. Ігнатія
29	16	Ч	Пкл. оковам ап. Петра	Трьох святителів
30	17	П	† Антонія Великого	Кира і Івана безср.
31	18	С	Атаназія і Кирила св.	

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

1. січня: **Новий Рік (New Year's Day)**

ПАСХАЛІЯ

Старий стиль

- 1.— 5. Піст Пилипівка.
 6. Піст Навечерія Різдва.
 7.—19. Різдвяна загалляниця.
 18. Піст — Навечерія Богоявлення.

Новий стиль

- 1.— 6. Різдвяна загалляниця.
 5. Піст — Навечерія Богоявлення.
 18.—24. Передпостна загалляниця.

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В СІЧНІ 1958.

1. Новий Рік 1958. Наіменування Імени Ісус.
 6. Богоявлення Господнє (Трьох Королів).
 12. Неділя Пресвятої Родини.

ЛЮТИЙ 1959 FEBRUARY

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	Н	30 по Зісл. Св. Духа. Макарія прп.	М'ясопустна. Трифона муч.
2	20	П	Євтимія	Стрітєння Господнє
3	21	В	Максима ісп. Неофіта муч.	Симеона і Анни прор.
4	22	С	Тимотея ап. Анастазія	Ізидора преп.
5	23	Ч	Климентя свщмч.	Агафії муч.
6	24	П	Ксенії прп.	Вукола прп.
7	25	С	† Григорія Богослова	Партенія і Луки прп.
8	26	Н	31 по Зісл. Св. Духа. Ксенофонта	Сиропустна. Теодора Стратилата
9	27	П	Перенесення мощ. Ів. Золотоуст.	Никифора мч.
10	28	В	Єфрема прп.	Харалампія мч.
11	29	С	Перен. мощ. Ігнатія Богоносця	Власія свщмч.
12	30	Ч	Трьох святителів	Мелетія св., Марини мч.
13	31	П	Кира й Івана безср.	Мартиніяна прп.
14	1	С	Лютий. Трифона мч.	Авксентія, † Кирила Словенск.
15	2	Н	32 п. З. Св. Д. Стрітєння Господнє	1 Вел. Посту. Онисима ап.
16	3	П	Симеона й Анни	Памфила мч.
17	4	В	Ізидора прп.	Льва папи
18	5	С	Агафії мч.	Артима ап.
19	6	Ч	Вукола прп.	Льва папи
20	7	П	Партенія і Луки прп.	Тимотея прп. Евстахія
21	8	С	Теодора Стратилата мч.	Найдення мощей мч. в Євгенії
22	9	Н	Митаря і Фарисея. Никифора мч.	2 Вел. Посту. Найд. мощ. мч. в Єв
23	10	П	Харлампія мч.	Полікарпа свщмч.
24	11	В	Власія свщмч.	† 1 і 2 найдення Голови Івана Хр.
25	12	С	Мелетія св. Марини мч.	Тарасія св.
26	13	Ч	Мартиніяна	Порфирія мч.
27	14	П	Авксентія, † Кирила уч. Слов.	Прокопія прп.
28	15	С	Онисима ап.	Василія і Кассіяна прп.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

12. лютого: Уродини **Линкольна (Lincoln's Birthday)**
 22. лютого: Уродини **Вашингтона (Washington's Birthday)**

ПАСХАЛІЯ

Старий стиль

2.—8. передпустна Загальниця.
 16.—23. сирна Загальниця.
 24.—28. Великий Піст.

Новий стиль

1.—8. Сирна загальниця.
 9.—28. Великий Піст.

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЛЮТОМУ 1958

2. Матері Божої Громнічної.
 8. Запустна неділя.
 11. „Попелец”.
 15. Неділя 1 посту — вступна.
 22. Неділя 2 посту — суха.

БЕРЕЗЕНЬ 1959 MARCH

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	16	Н	Блудного Сина. Памфила мч.	3 посту. Крестопокл. Євдокії мч.
2	17	П	Теодора Тирона вмч.	Теодота свщмч.
3	18	В	Льва папи	Євтропія свщмч.
4	19	С	Архіпа ап.	Герасима прп.
5	20	Ч	Льва еп. кат.	Конона мч.
6	21	П	Тимотея прп. Євстахія	42 Мучеників в Аморії
7	22	С	Найд. моц. мч. в Євгенії	Василія і др. мч. в Херсоні
8	23	Н	М'ясопустна. Полікарпа свщмч.	4 посту. Теофілакта
9	24	П	1 і 2 найд. Голови Ів. Хрест.	40 мучеників в Севастії
10	25	В	Тарасія св.	Кондрата і др. муч.
11	26	С	Порфїрія св.	Софронія св.
12	27	Ч	Прокопія прп.	Теофана і Григорія Двосл.
13	28	П	Василія і Кассіяна прп.	Перен. моц. св. Никифора
14	1	С	Березень. Євдокії прп.	Венедикта прп.
15	2	Н	Сиропустна. Теодота свщмч.	5 посту. Агапія і др. мч.
16	3	П	Євтропія свщмч.	Савина і Папи мч.
17	4	В	Герасима прп.	Кирила св.
18	5	С	Конона мч.	Хризанта і Дарії мч. Поклони
19	6	Ч	42 мучеників в Аморії	ОО. убитих в обителі св. Сави
20	7	П	Василія і др. мч. в Херсоні	Якова ісп.
21	8	С	Теофілакта ісп.	Василія свщмч. Акафістова
22	9	Н	1. Вел. Посту. 40 мч. в Севастії	Квітна. Василія свщмч.
23	10	П	Кондрата мч.	Нікона і др. муч.
24	11	В	Софронія патр. Єрус.	Захарії прор. Якова прп.
25	12	С	Теофана ісп. Григорія Двосл.	Благовіщення Пр. Д. Марії
26	13	Ч	Перең. моц. св. Никиф. Поклони	Собор архистр. Гавріїла
27	14	П	Венедикта прп.	Велика П'ятниця. Матрони мч.
28	15	С	Агапія і др. мч.	Іларіона і Степана прп.
29	16	Н	2. Вел. Посту. Савіна і Папи мч.	Воскресення Христове
30	17	П	Алексія чол. Божого	Світлий Понеділок. Івана Лїств.
31	18	В	Кирила еп.	Світлий Вівторок. Іпатія прп.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

27 березня: Велика П'ятниця (Good Friday)

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В БЕРЕЗНІ:

- 1. Неділя 3-тя посту. Глуха.
- 8. Неділя 4-а посту, Середнопустна
- 15. Неділя 5-та посту, Чорна.
- 19. Св. Йосифа Обручника.
- 22. Квітна неділя.
- 25. Благовіщення Пр. Д. Марії.

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	С	Березень. Хризанта і Дарії	Марії Єгипетської прп.
2	20	Ч	ОО. убитих в обителі св. Сави	Тити прп.
3	21	П	Якова ісп.	Никити преп.
4	22	С	Василія свщмч. Лазарева суб.	Йосифа. Георг.
5	23	Н	3. Вел. Посту. Нікона ісп.	2. Томина. Теодула мч.
6	24	П	Захарії, прор. Якова.	Методія
7	25	В	Благовіщення Пр. Діви Марії	Георгія
8	26	С	Собор архістр. Гавриїла	Гродіона
9	27	Ч	Матрони мч.	Євпсихія мч.
10	28	П	Іларіона Стеф.	Терентія і др. мч.
11	29	С	Марка і Кир.	Антипи свщмч.
12	30	Н	4. Вел. Посту. Івана Ліств.	3. Мироносиць. Василія ісп.
13	31	П	Іпатія	Мартина й Антонія
14	1	В	Квітень. Марії єгиптянки	Аристарха, Пуда, Трохима
15	2	С	Тита прп. Поклони	Агапії мч.
16	3	Ч	Никити прп.	Симеона і Акакія прп.
17	4	П	Йосифа і Георгія	Івана прп.
18	5	С	Теодула мч.	Івана старопечерника
19	6	Н	5. Вел. Посту. Свт. † Методія	4. Розслабленого. Теодора Тріп.
20	7	П	Георгія М.	Януарія і Теодора
21	8	В	Гродійона і др. ап.	Теодора Сікеота
22	9	С	Євпсихія мч.	† Великомученика Георгія (Юрія)
23	10	Ч	Терентія і др. муч.	Савви Стратилата
24	11	П	Антипи свщмч.	† Марка євангелиста
25	12	С	Василія ісп. Лазарева суб.	Василія свщмч.
26	13	Н	Квітня. Артемона свщмч.	5. Самарянки. Василія свщмч.
27	14	П	Мартина, Ант.	Симеона свщмч.
28	15	В	Аристарха і др. ап.	Язона і Сосіпатра
29	16	С	Агапії мч.	9 мч. в Кизиці
30	17	Ч	Великий четвер. Страсти. Сим.	† Якова ап.

ПАСХАЛІЯ

Старий стиль

1.—30. Великий піст.

Новий стиль

1.—5. Загальниця.

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В КВІТНІ:

5. Біла неділя.

ТРАВЕНЬ**1959****МАЙ**

н.	с.	д	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	18	П	Квітень. Вел. П'ятниця. Ів. прп.	Єремії прпр.
2	19	С	Велика Субота. Івана Стратопеч.	Атаназія Великого св.
3	20	Н	Воскресення Христове. Теодора	6. Сліпоуродженого. Теод. Печ.
4	21	П	Світлий Понеділок. Януарія	Пелагії прпмч.
5	22	В	Світлий Вівторок. Теодора Сік.	Ірини мч.
3	20	С	† Георгія (Юрія) влмч. (на нед.)	Йова многостр.
7	24	Ч	Савви Стратилата	Вознесення Христове
8	25	П	† Марка євангелиста	† Йоанна Богослова ап. (на нед.)
9	26	С	Василія свщмч.	† Пер. моц. св. о. Николая
10	27	Н	2. Томина. Симеона свщмч.	7. Отців в Нікеї. Симона ап.
11	28	П	Язона Сосіпатра	Кирила і Методія
12	29	В	9 муч. в Кизиці	Епіфанія і Германа
13	30	С	† Якова ап.	Лікерії мч.
14	1	Ч	Травень. Єремії прор.	Ізидора мч.
15	2	П	Атаназія Великого	Явлення Чесного Хреста. Пахомія
16	3	С	† Теодозія Печерського прп.	Теодора священного
17	4	Н	3 Мироносиць. Пелагії прмч.	Зіслання Св. Духа. Андроніка
18	5	П	Ірини мч.	Пр. Трійці. Теодота мч.
19	6	В	Йова многостр.	Патриція
20	7	С	Явлення Креста Господнього	Талалея мч.
21	8	Ч	† Йоанна Богослова св. (на нед.)	† Константина і Єлени
22	9	П	Перенесення мощів св. о. Миколая	Василіска
23	10	С	†Симеона Зилота	Єфрозинії кн. Полоцької. Михаїла
24	11	Н	4. Розслаєного. †Кир. і Мет.	І по Зісл. Св. Духа. Симеона прп.
25	12	П	7 Отців в Нікеї. Епіфанія, Герм.	Знайд. Гол. І. Хр.
26	13	В	Глікерії мч.	Карпа ап.
27	14	С	Ізидора мч.	Терапонта
28	15	Ч	Пахомія Вел. прп.	Никити прп.
29	16	П	Теодора Осв.	Теодозія прпмч.
30	17	С	Андроніка і др. ап.	Єрмія ап. Єрмея мч.
31	18	Н	5. Самар'янки. Теодота мч.	2 по Зісл. Св. Духа. Єрмія ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

30. травня: Пропам'ятний День (Memorial (Decoration) Day)

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ

- 7. Вознесення Христове.
- 17. Зіслання св. Духа.
- 28. Пресв. Євхаристії.

ЧЕРВЕНЬ 1959

JUNE

н.	с.	д	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	П	Травень. Патрикія	Юстина мч.
2	20	В	Талалея	Никифора патр.
3	21	С	† Константина і Єлени	Лукиліяна і др. муч.
4	22	Ч	Василіска мч.	Митрофана патр.
5	23	П	Михайла ісп. Єфрозинії	Ієуса Человіколюбця (на неділю)
6	24	С	Симеона прп.	Состр. Пр. Д. М., Виссаріона прп.
7	25	Н	6. Слїпордженого. Зн. Гол. І. Хр.	3. по Зісл. Св. Духа. Теодора Ан
8	26	П	Карпа ап.	Теодора Тир.
9	27	В	Терапонта свщмч.	Кирила Ал.
10	28	С	Никити мч.	Тимотея свщмч.
11	29	Ч	Вознесіння ГНІХ. Теодозії прмч.	† Вартоломея і Варнави ап.
12	30	П	Ісаакія прп.	Онуфрія і Петра Аф. прп.
13	31	С	Єрмія ап. Єрмея мч.	Акилини мч.
14	1	Н	7 Отців. І. Вс. Собору. Юстима.	4. по Зісл. Св. Духа. Єлисея прор.
15	2	П	Никифора	Амоса прор.
16	3	В	Лукиліяна мч.	Тихона свят.
17	4	С	Митрофана патр.	Мануїла і др. мч.
18	5	Ч	Доротея свщмч.	Леонтія мч.
19	6	П	Виссаріона прп.	† Юди Тадея ап.
20	7	С	Задушна субота. Теодора	Методія свщмч.
21	8	Н	Зіслання Св. Духа. Теодора Тір.	5. по Зісл. Св. Духа. Юліяна Тарс.
22	9	П	Пресвятої Тройці. Кирила Ал.	Євсевія свщмч.
23	10	В	Тимотея свщмч.	Агрипіни мч.
24	11	С	† Вартоломея і Варнави ап.	Різдво Івана Хрестителя
25	12	Ч	Онуфрія і Петра Аф. прп.	Февронії прпмч.
26	13	П	Акилини мч.	Давида прп.
27	14	С	Єлисея пр. Методія	Самсона прп.
28	15	Н	1. по Зісл. Св. Духа. Амоса Ал.	6. по Зісл. Св. Духа. Кира й Ів.
29	16	П	Тихона	Петра і Павла
30	17	В	Мануїла мч.	† Собор 12 апостолів

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ У ЧЕРВНІ:

5. Серце Ісуса.
29. Петра і Павла.

ЛИПЕНЬ

1959

JULY

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	18	С	Леонтія мч.	Косми й Дам'яна бзср.
2	19	Ч	†Поклін Тілу і Крові ГНІХ	† Полож. Ризи Пр. Богородиці
3	20	П	Методія свщмч.	Якова мч.
4	21	С	Юліяна Тарс. мч.	Андрея критс. Марти прп.
5	22	Н	2. по Зісл. Св. Духа. Євзевія мч.	7. по Зісл. Св. Духа. † Атаназія Ас
6	23	П	Агрипіни	Сисоя Вел. прп.
7	24	В	Різдво Івана Хрестителя	Томи і Акакія прп.
8	25	С	Февронії прпмч.	Прокопія влмч.
9	26	Ч	Давида прп.	Панкратія свщмч.
10	27	П	†Ієуса Чоловіколюбця (на нед.)	† Антонія Печ. прп.
11	28	С	Пер. моц. Кира і Івана Гср.	† Ольги княгині, Євфимії
12	29	Н	3. по Зісл. Св. Д. Петра і Павла.	8. по Зісл. Св. Духа. Прокла і Іл.
13	30	П	Собор 12 апостолів	Собор арх. Гавріїла
14	1	В	Липень. Косми й Дам'яна	Акили ап.
15	2	С	† Полож. Ризи Пр. Богородиці	† Володимира Вел. князя
16	3	Ч	Якова мч.	Антиногена свщмч.
17	4	П	Андрея кр. Марти прп.	Марини влмч.
18	5	С	† Атаназія Аф. прп.	Якннта і Еміліяна мч.
19	6	Н	4. по Зісл. Св. Духа. Сисоя В. прп.	9. по Зісл. Св. Духа. Мокрини прп.
20	7	П	Томи і Акакія	† Ілії прор.
21	8	В	Прокопія влмч.	Симеона і Акакія прп.
22	9	С	Панкратія свщмч.	Марії Магдалини
23	10	Ч	† Антонія Печ. прп.	Трофима і інш. мч.
24	11	П	† Ольги княгині, Євфимії	† Вориса і Гліба мч.
25	12	С	Прокла й Іларія прпмч.	† Успення св. Анни
26	13	Н	5. по Зісл. Св. Духа. Арх. Гавр.	10. по Зісл. Св. Духа. Єрмолая і мч.
27	14	П	Акили ап.	† Пангелеймона
28	15	В	† Володимира Вел. князя	Прохора ап.
29	16	С	Антиногена свщмч.	Калніка мч.
30	17	Ч	Марини влмч.	Сили і інш. мч.
31	18	П	Якннта і Еміліяна мч.	Євдокіма праведного

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

4. липня: День Незалежності (Independence Day)

ПАСХАЛІЯ

Старий стиль

1.—12. Піст — Петрівка.

СЕРПЕНЬ 1959 AUGUST

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	С	Липень. Мокрини прп.	Проісх. Ч. Хреста, бр. Макавіїв
2	20	Н	6. по Зісл. Св. Духа. † Глії прор	11 по З. Св. Духа, Стефана первм
3	21	П	Симеона, Івана	Ісаакія і інш. мч.
4	22	В	Марії Магдалини	7 молодців в Ефезі мч.
5	23	С	Трофима і інш. мч.	Евсигнія ісп.
6	24	Ч	†Бориса і Гліба мч.	Преображення Господнє
7	25	П	Успення св. Анни	Дометія прпмч.
8	26	С	Ермолая і інш. свщмч.	Еміліяна ісп.
9	27	Н	7. по Зісл. Св. Духа. † Пантелейм.	12. по Зісл. Св. Духа † Матія ап.
10	28	П	Прохора ап.	Лаврентія
11	29	В	Калініка ап.	Євила мч.
12	30	С	Сили, Сілуана і інш. ап.	Фотія й Анікити
13	31	Ч	Євдокіма прав.	Максима ісп.
14	1	П	Серпень. Проісх. Ч. Хреста	Міхея прор. Пер. мощ. Теод. Печ.
15	2	С	Пер. мощ. архид. Стефана	Успення Пр. Діви Марії
16	3	Н	8. по Зісл. Св. Духа. Ісаакія і мч.	13. по Зісл. Св. Духа.
17	4	П	7 мол. в Ефезі	Мирона мч.
18	5	В	Євсигнія ісп.	Флора й Лавра мч.
19	6	С	Преображення Господнє	Андрея Стратилата
20	7	Ч	Дометія прпмч.	Самуїла прор.
21	8	П	Еміліяна ісп.	Тадея ап. Васси мч.
22	9	С	† Матія ап.	Агатоніка мч.
23	10	Н	9. по Зісл. Св. Духа. Лаврентія	14. по Зісл. Св. Духа. Лупа, Ірине
24	11	П	Євила мч.	Євтиха свщмч.
25	12	В	Фотія й Анікити мч.	Поворот мощ. ап. Вартоломея
26	13	С	Максима ісп.	Адріяна і Наталії
27	14	Ч	Міхея прор. Пер. мощ. Теодозія П.	Пімена прп.
28	15	П	Успення Пр. Д. Марії	Мойсея Муріни, Августина прп.
29	16	С	Нерукотворного Образа	Усікновення Ч. Голови Ів. Хрест.
30	17	Н	10. по Зісл. Св. Духа. Мирона мч.	15. по З. Св. Духа, Александра патр
31	18	П	Флора і Лавра	† Пол. Пояса ПДМ.

ПАСХАЛІЯ

Старий стиль

14—27 — Піст до Успення Пр. Д. Марії.

Новий стиль

1—14 — Піст до Успення Пр. Д. Марії.
29 — Піст до Усікновення чесної Голови Івана Хрестителя.

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В СЕРПНІ:

Неділі, як за новим стилем.
15. Небовзяття Пр. Діви Марії.

ВЕРЕСЕНЬ 1959 SEPTEMBER

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	В	Серпень. Андрея Стратилата мч.	Поч. церк. року. Симеона стовпн.
2	20	С	Самуїла прор.	Маманта мч. Івана Куцн. прп.
3	21	Ч	Тадея ап., Васси мч.	Антима і Теотікста свцмч.
4	22	П	Аґатоніка мч.	Вавили свцмч. Мойсея прор.
5	23	С	Луца мч.	Захарії і Єлисавети прав.
6	24	Н	11. по З. Св. Духа. Євтиха свцмч.	16. по Здел. Св. Духа. Арх. Мих.
7	25	П	Вартоломея і Тіта ап.	Созонта мч.
8	26	В	Адріяна і Наталії мч.	Різдво Пресвятої Богородиці
9	27	С	Пімена прп.	Йоакима й Анни прав.
10	28	Ч	Мойсея Муріна, Августина	Минодори і інш. муч.
11	29	П	† Усікнов. Голови Ів. Хр. (н. нед.)	Теодори прп.
12	30	С	Александра і інш. патр.	Автонома прп.
13	31	Н	12. по З. Св. Духа. Пол пояс. ПДМ	17. по Зісл. Св. Духа. Корн. свцмч
14	1	П	Церк. Новий Рік, Симеона	Воздвиження Чесного Хреста
15	2	В	Маманта мч. Івана куцн. прп.	Никити вмч.
16	3	С	Антима і Теоктиста прп.	Євфимії вмч.
17	4	Ч	Вавили свцмч. Мойсея прор.	Софії, Віри, Надії, Любови мч.
18	5	П	Захарії і Єлисавети прав.	Євменія прп.
19	6	С	Чудо архстр. Михаїла	Трофима і інш. мч.
20	7	Н	13. по З. св. Духа. Созонта мч.	18. по Зісл. Св. Духа. Євстахія вмч
21	9	П	Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата ап.
22	9	В	Йоакіма й Анни прав.	Фоки свцмч.
23	10	С	Минодори і інш. мч.	Зачаття Івана Хрестителя
24	11	Ч	Теодори прп.	Теклі Первомч.
25	12	П	Автонома прп.	Євфрозинії прп.
26	13	С	Відн. Храма. Корнилія свцмч.	† Прдст. Івана Богослова (на нед.)
27	14	Н	Воздвиження Чесного Хреста	19. по Зісл. Св. Духа. Калістрата мч
28	15	П	Никити пвмч.	† Харитона прп.
29	16	В	Євфимії вмч.	Киріяка прп.
30	17	С	Софії, Віри, Надії, Любови мч.	Григорія Вірменського свцмч.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

1. вересня: День Праці (Labor Day).

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ У ВЕРЕСНІ:

Неділі, як за новим стилем.

8 — Різдво Пресвятої Богородиці.

15 — Страдальної Матері Вожої

ЖОВТЕНЬ 1959 OCTOBER

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	18	Ч	Вересень. Євменія прп.	Покров Пр. Богородиці (на нед.)
2	19	П	Трофима і інш. мч.	Кипріяна свщмч.
3	20	С	Євстахія вмч.	Діонізія свщмч.
4	21	Н	15 по Зісл. св. Духа. Кондрата ап	20 по Зісл. Св. Духа. Єротей мч.
5	22	П	Фоки свщмч.	Харитини мч.
6	23	В	Зачаття Івана Хрест.	† Томи ап.
7	24	С	Теклі первомч.	Сергія і Вакха мч.
8	25	Ч	Євфрозинії прп.	Пелагії і Таїсії прп.
9	26	П	Предст. Івана Богослова (на нед.)	† Якова ап.
10	27	С	Калістрата мч.	Євлампія і Євламπίї мч.
11	28	Н	16 по Зісл. Св. Духа. † Харитона	21 по З. Св. Духа. Отців 7 Собору
12	29	П	Киріяка прп.	Прова і Тараха муч.
13	30	В	Григорія Вірм. свщмч.	Карпа і інш. ап.
14	1	С	Жовтень. Покр. Пр. Богор. (н.н.)	Параскевії Солунської
15	2	Ч	Кипріяна свщмч.	Євтимія прп.
16	3	П	Діонізія свщмч.	Лонгіна сотника мч.
17	4	С	Єротей свщмч.	Осії прор.
18	5	Н	17 по З. Св. Духа. Харитини мч.	22 по Зісл. Св. Духа. † Луки ап
19	6	П	†Св. Томи ап.	Йоїла проп.
20	7	В	Сергія і Вакха муч.	Артемія вмч.
21	8	С	Пелагії і Таїси прп.	Іляріона Великого
22	9	Ч	† Якова ап.	Аверкія св.
23	10	П	Євлампія і Євламπίї мч.	Якова ап.
24	11	С	Філіпа ап. Теофана ісп.	Ареті мч.
25	12	Н	Христа Царя. Прова й Тарана мч.	Христа Царя. Маркіяна і Марг.
26	13	П	Карпа і др. муч.	Димитрія велмч.
27	14	В	Параскевії Сол. прп.	Нестора мч.
28	15	С	Євтимія прп.	Параскевії П'ятниці прп.
29	16	Ч	Лонгіна сотника мч.	Анастазії прпмч.
30	17	П	Осії прор.	Зиновія, Зиновії мч.
31	18	С	† Луки ап. і ев.	Стахія і інш. ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

12. жовтня: День Колумба (Columbus Day)

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЖОВТНІ:

Неділі, як за новим стилем.

4 — Матері Божої Рожанцевої

25 — Неділя Христа-Царя

ЛИСТОПАД 1959 NOVEMBER

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	19	Н	19 по Зісл. Св. Духа. Йоїла проп.	24 п. З. С. Духа. Косми, Дам'яна
2	20	П	Артемія вмч.	Акиндина
3	21	В	Гларіона вмч.	Акепсими і інш. мч.
4	22	С	Аверкія еп.	Йоанікія Великого
5	23	Ч	Якова ап.	Галактіона й Епістими
6	24	П	Арети мч.	Павла св.
7	25	С	Маркіана і Мартирія бзср.	Єрмона і інш. мч.
8	26	Н	20 по Зісл. Св. Духа. Дмитрія	25 п. З. Св. Духа. Собор Михаїла
9	27	П	Нестора мч.	Онисифора й Матрони (Мотрі)
10	28	В	Параскевії зв. П'ятниці вмч.	Ераста ап.
11	29	С	Анастасії вмч.	Віктора, Вінкентія, Теод., Студита
12	30	Ч	Зиновія і Зиновії мч.	† Йосафата свцм. Ніла еп. (на н.)
13	31	П	Стахія, Амілія і інш. ап.	† Івана Золотоустого
14	1	С	Листопад, Косми і Дам'яна бзср.	† Филипа ап.
15	2	Н	21 по Зісл. Св. Духа. Акиндина	26 по З. Св. Духа. Гурія і інш. м.
16	3	П	Акепсими мч.	† Матея св.
17	4	В	Йоанікія Великого	Григорія чуд. Початок посту.
18	5	С	Галактіона і Епістими мч.	Платона й Романа мч.
19	6	Ч	Павла св.	Авдія прор.
20	7	П	Єрмона і інш. мч.	Григорія прп. Прокла св.
21	8	С	Собор арх. Михаїла	Введення в Храм Пр. Богородиці
22	9	Н	22 п. З. С. Духа. Матрони Онис.	27 по Зісл. Св. Духа. Филимона ап
23	10	П	Ераста ап.	Амфілохія
24	11	В	Мини, Віктора, Теодора, Студити	Катерини вмч.
25	12	С	† Йосафата свцмч. (на нед.)	Климентя папи. Петра Ал.
26	13	Ч	† Івана Золотоустого	Аліпія, Георгія й інш. в Києві
27	14	П	† Филипа ап.	Якова перс.
28	15	С	Гурія і інш. мч. Початок посту	Степана прпмч.
29	16	Н	23 по З. Св. Духа. Матея ап і єв	28 по З. Св. Духа. Парамона
30	17	П	Григорія чуд.	† Андрея Перв. ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

26. листопада: День Подяки (Thanksgiving Day)

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЛИСТОПАДІ:

- 1 — Всіх святих.
- 2 — Задушні дні.
- 29 — Неділя І. Адвенту.

ГРУДЕНЬ 1959 DECEMBER

н.	с.	д.	СТАРИЙ СТИЛЬ	НОВИЙ СТИЛЬ
1	18	В	Листопад. Плат. і Романа мч.	Наума прор.
2	19	С	Авдія прор.	Аввакума прор.
3	20	Ч	Григорія прп. Прокла св.	Софонія прор.
4	21	П	Введення Пр. Богор. в Храм	Варвари вмч. Івана Дамаскина
5	22	С	Филимона і інш. ап.	† Савви освященного прп.
6	23	Н	24 п. З. С. Д. Амфілохія і Григор.	29. п. З. С. Духа. Николая Чуд.
7	24	П	Катерини мч.	Амврозія св.
8	25	В	Климент Папи, Петра Ал.	Патамія прп.
9	26	С	Алипія, Георгія Київського	Непорочне Зачаття Пр. Д. Марії
10	27	Ч	Якова Перс.	Мини і інш. мч.
11	28	П	Степана прп.	Даниїла стовпника прп.
12	29	С	Парамона мч.	Спіридона прп.
13	30	Н	25 п. З. Св. Д. † Андрея Перв. ап.	Праотців. † Евстратія і інш. муч.
14	1	П	Грудень. Наума пр.	Тирса і Левкія
15	2	В	Аввакума прор.	Елевтерія свщмч.
16	3	С	Софонія прор.	Ангєя прор.
17	4	Ч	Варвари вмч., Івана Дам. прп.	Даниїла прор. Молодців в печі
18	5	П	† Савви освященного прп.	Севастіяна мч.
19	6	С	Св. о. Николая чуд.	Воніфатія мч.
20	7	Н	26 по Зіс. Св. Духа. Амврозія св.	Отців. Ігнатія Богон. свщмч
21	8	П	Паталія мч.	Юліяни вмч.
22	9	В	Непорочне Зачаття Пр. Д. Марії	Анастасії вмч.
23	10	С	Мини і інш. мч.	10 мч. в Криті
24	11	Ч	Даниїла стовп. прп.	Навечеріє Різдва. Євгенії мч.
25	12	П	Спіридона прп.	Різдво Христове
26	13	С	Евстратія і інш. мч.	Собор Пр. Богор. Йосифа Обруч.
27	14	Н	Праотців. Тирса і Левкія	По Різдві. Степана пвм.
28	15	П	Елевтерія свщмч.	20000 мч. в Ником.
29	16	В	Ангєя прор.	Дітей убитих у Вифлєсмї
30	17	С	Даниїла прор. Молодців в печі.	Анісії мч.
31	18	Ч	Севастіяна мч.	Меланії мч.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

25. грудня: Різдво Христове (Christmas)

НЕДІЛІ Й СВЯТА ЛАТИНСЬКОГО ОБРЯДУ В ГРУДНІ:

- 6 — неділя 2-а Адвенту
- 8 — Непорочне Зачаття Пр. Д. Марії.
- 13 — неділя 3-я Адвенту
- 20 — неділя 4-а Адвенту
- 24 — Навечеріє Різдва.
- 25 — Різдво Христове.
- 26 — Стефана, первомуч.

ПАСХАЛІЯ: ПОСТИ І ЗАГАЛЬНИЦІ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР:

Повна повздержність від їдження м'яса:

- (1) Кожна середа і п'ятниця крім загальниць.
- (2) У перший і останній тиждень Великого посту.
- (3) Усікновення Чесної Голови Івана Хрестителя 29. 8. чи 11. 9.
- (4) Воздвиження Чесного Хреста 14. чи 27. 9.
- (5) У навечер'я Різдва Христового і Богоявлення.
- (6) В перший день Спасівки в честь Макав. мучеників.

Повна повздержність від їдження набілу:

- (1) Понеділок, середа і п'ятниця першого і останнього тижня Великого Посту.
- (2) Усікновення Чесної Голови Івана Хрестителя.
- (3) У Навечер'я Різдва Христового і Богоявлення.
- (4) У перший день Спасівки.

Церковні пости за старим стилем:

- (1) Великий Піст 16. 3. до 2. 5.
- (2) Велика П'ятниця 1. 5.
- (3) Петрівка 29. 6. до 11. 7.
- (4) Спасівка 14. 8. до 27. 8.
- (5) Усікновення Голови Івана Хрестителя 11. 9.
- (6) Воздвиження Чесного Хреста 27. 9.
- (7) Пилипівка 28. 11. — 6. 1.
- (8) Навечерія Різдва Хр. 6. 1.; Навечерія Богоявлення 18. 1.

Загальниці:

- (1) Різдвяна від 7. 1. до 17. 1. і 19. 1.
- (2) Передпостна 22. 2. — 1. 3.
- (3) Передпостна — сирна — тільки можна вживати набіл. Не вільно справляти гучних забав і весіль 8-15 3.
- (4) Великодня 3-10. 5.
- (5) Зеленосвяточна 21-28. 6.

Церковні пости за новим стилем:

- (1) Навечерія Богоявлення 5. 1.
- (2) Великий Піст 9. 2. — 28. 3.
- (3) Велика П'ятниця 27. 3.
- (4) Петрівка 25. 5. — 28. 6.
- (5) Спасівка 1-14. 8.
- (6) Усікновення Чесної Голови Івана Хрестителя 29. 8.
- (7) Воздвиження Чесного Хреста 14. 9.
- (8) Пилипівка 16. 11. — 23. 12.
- (9) Піст Навечер'я Різдва Христового 24. 12.

Загальниці:

- (1) Різдвяна від 25. 12. 1958 — 4 і 6 1. 1959 року; 25. 12. 1959 р. — 31. 12. 1960 р. крім Навечерій Богоявлення.
- (2) Передпостна 18. 1. — 25. 1.
- (3) Передпостна сирна, можна вживати набіл: 1-8. 2.
- (4) Великодня 29. 3. до 5. 4.
- (5) Зеленосвяточна 17-24. 5.

Замітка:

Весілля і гучні забави дозволені тільки у загальній передпостній Загальниці, то є за старим стилем 8-15. 3., за новим стилем 18-24. 1. У другі загальниці строго заборонене.

ВИКАЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ СВЯТИХ

- Богодар 9. листопада.
Богомир 13. січня.
Богуслав 29. квітня.
Богухвал 18. березня.
Богдан 19. березня.
Богданна 6. лютого.
Богдар 27. травня.
Бойомир 6. січня.
Божена 14. березня.
Божеслава 31. травня.
Болеслав 22. липня і 19. серпня.
Борис і Гліб 9. серпня.
Боян 28. березня
Бронислав 16. жовтня.
Будислав 1. березня.
Ванда 23. червня.
Вислав 7. червня і 9. грудня.
Витослав 22. січня.
Вірослав 27. лютого.
Властимир 23. жовтня.
Войтіх 23. квітня.
Володимир 16. I., 9. IV. і 28. VII.
Володимира 9. січня і 11. серпня.
Володислав 3. квітня.
Володислава 13. грудня.
Всеволод 6. листопада.
Вячеслав 15. квітня і 28. вересня.
Гліб 2. травня, 24. липня, 5. вересня
Годислав 22. березня.
Годимир 31. жовтня.
Горислав 28. листопада.
Гнівомир 8. лютого.
Гримислав 12. жовтня.
Дам'ян 27. вересня.
Держислав 16. липня.
Добриня 20. лютого, 2. березня.
Добромир 4. січня і 5. червня.
Доброслав 10. січня.
Довгослав 18. червня.
Домослав 15. січня.
Збігнєв 17. березня і 1. квітня.
Збоїслав 28. червня.
Здислав 29. січня.
Здобислав 30. липня.
Земислав 13. жовтня.
Зимовит 19. жовтня.
Ізяслав 6. липня.
Казимира 4. березня.
Казимира 21. серпня.
Красислав 17. квітня.
Любомир 1. травня.
Любомира 21. III., 24. III. і 24. VII.
Любослав 12. квітня.
Любомир 10. листопада.
Людослав 30. листопада.
Лютослав 26. жовтня.
Мечислав 1. січня.
Милослав 3. липня.
Милош 25. січня.
Мирон 17. серпня.
Мирослав 26. лютого.
Мирослава 26. липня.
Мстислав 8. січня.
Мстислава 9. березня.
Олег 7. серпня.
Ольга 24. липня.
Остромир 4. серпня.
Пребислав 22. жовтня.
Предислав 23. лютого.
Перемислав 13. квітня і 30. жовтня.
Прибислав 27. січня.
Радивой 10. липня.
Радомир 28. січня і 16. листопада.
Радослав 15. липня.
Ратимир 19. січня.
Ратислав 2. червня.
Радослав 2. березня і 8. квітня.
Ростислав 17. січня і 4. вересня.
Світлана 20. лютого.
Славивой 25. лютого.
Славомир 17. травня і 5. листопада.
Славомира 23. грудня.
Станислав 5. II., 8. V. і 18. XI.
Станомир 2. жовтня.
Судомир 2. квітня.
Святополк 1. червня і 25. вересня.
Святослав 7. січня і 3. травня.
Святош 12. березня.
Томир 27. листопада.
Томира 24. травня.
Томислав 21. грудня.
Щастибог 14. грудня.
Щастислава 1. лютого.
Яромир 11. квітня і 28. травня.
Ярополк 18. січня.
Ярослав 21. січня і 25. квітня.

УРЯДОВІ СВЯТА В КАНАДІ

Новий Рік, Велика П'ятниця, Великодній Понеділок, День Вікторії — 24 травня, День Народження Королеви — дату проголошується, День Домінії (Держави) 1-го липня, День Праці — 1-ий понеділок у вересні, День Подяки — назначується, День Зами-

рення — 11-го листопада, Різдво — 25-го грудня.

У римо-католицькій провінції Квебек святкують ще й ці свята: Богоявлення, Попелева Середя, Вознесення, св. Івана Хрестителя, Всіх Святих, Непорочне Зачаття.

—*—

ДЕРЖАВНІ СВЯТА В ІНШИХ КРАЇНАХ

Австралія — 26 січня — День Австралії
 Англія — 7 червня — День уродин королеви Єлисавети II.
 Аргентина — 25 травня — Травнева Революція, 1910. — 9 червня — Деклярація Незалежності, 1816
 Бельгія — 21 липня — День Незалежності, 1831
 Бразилія — 7 вересня — День Незалежності, 1822
 Голляндія — 30 квітня — День уродин Королевої Юліани — 5 травня — День Визволення, 1945
 Греція — 25 березня — День Незалежності, 1821
 Домініканська Республіка — 27 лютого — День Незалежності, 1844
 Індія — 26 січня — День Республіки, 1950
 Ірляндія — 17 березня — День св. Патрика
 Італія — 4 листопада — День Перемоги, 1918
 Китай — 17 лютого — Новий рік, 10 жовтня — День Республіки, 1911
 Куба 20 травня — День Незалежності, 1902

Мехіко — 16 вересня — День Незалежності, 1810
 Нова Зеландія — 26 вересня — День Домінії, 1907
 Норвегія — 17 травня — День Конституції, 1814
 Пакістан — 14 серпня — День Пакістану, 1947
 Перу — 28 липня — День Незалежності, 1821
 Південна Африка — 31 травня — День Унії, 1910
 Польща — 3 травня — Конституція 3 травня, 1791, 22 липня — День Визволення, 1944
 СССР — 7 листопада — Жовтнева Революція, 1917, 5 грудня — Сталінська Конституція, 1936
 Туреччина — 29 жовтня — День Республіки, 1923
 Франція — 14 липня — Збурення Бастилії, 1789
 Чехословаччина — 28 жовтня — День Незалежності, 1918
 Швайцарія — 1 серпня — Національне Свято
 Швеція — 6 червня — День Конституції, 1809.

—○—

НАСЕЛЕННЯ СВІТУ ЗА РР. 1650-1950 Кругло у мільйонах

Дата	Африка	Америка		Азія крім СССР	Європа і аз. СССР	Океанія	Разом
		Півн.	Південна				
1650	100	1	7	257	103	2	470
1750	100	1	10	437	144	2	694
1800	100	6	23	505	193	2	919
1850	100	26	33	656	274	2	1,091
1900	141	81	63	857	423	6	1,571
1920	136	115	92	997	485	9	1,834
1930	155	155	110	1,069	530	10	2,008
1940	144	144	132	1,173	579	11	2,216
1950	199	199	162	1,272	594	13	2,406

*—

ЖИВИ, УКРАЇНО . . .

У СВЯТО НЕЗАЛЕЖНОСТІ І СОБОРНІСТІ

I

*Українське військо, мов з могили, встало
Загриміло в бубни, у сурми заграло,
Розгорнуло прапор соняшно-блакитний,
Прапор України, рідний, запівітний!*

*Вільну Україну не скують кайдани:
В обороні волі наше військо встане
Заревуть гармати, задзвенять шаблі,
Не дадуть в наругу рідної землі.*

*Від дощу, від грому оживе руїна,
Зацвіте квітками вільна Україна,
Творчий дух народу із могили встане,
І здивують весь світ лицарі-титани.*

II

*Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі! . . .
Шуми, Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі.*

*До суду тебе не скують ланцюги,
І руки не скрутять ворожі:
Стоять твої вірні сини навкруги
З шаблями в руках на сторожі.*

*Стоять, присягають тобі на шаблях
І жити і вмерти з тобою,
І прапори рідні в кривавих боях
Ніколи не вкрити ганьбою!*

З НАГОДИ 65-ЛІТТЯ УНСОЮЗУ

Написав Дмитро Гализгин

„Посдинчо сил не тратьмо, лиш в ,Союзі' дружньо-братно всі до плуга! Зорем ниву, кинем зерно та щасливо”.

Ось це був перший громадський клич, видигнений „Свободою” 65 років тому тут на американській землі, закликаючи наших людей до об'єднання, до своєї організації, до Українського Народного Союзу.

Цей клич можна і сьогодні повторити для відзначення 65-річчя УНСоюзу. Подумаймо бо тільки, як виглядало б наше життя, якщо уся українська спільнота, або бодай її більшість була б пішла за цим кличем та включилась в ряди одної, могутньої організації. Це була б така сила, з якою напевно мусіли б рахуватись навіть і найвищі урядові кола. Як відомо, то крім церков, найбільшу зорганізовану силу представляють братські допомогові організації, яких маємо в ЗДА чотири. Все ж таки, ця зорганізована сила не є така велика, коли зважити, що на півтора мільйонів українську спільноту маємо в чотирьох допомогових організаціях заleden дещо більше як 100,000 осіб. Іншими словами, у всіх чотирьох братських організаціях ми, в найкращому разі, маємо зорганізовану тільки одну десятю частину української спільноти, тоді коли в одному Союзі повинно бути зорганізовано значно більше ніж 100,000 осіб. Бо ж УНСоюз має вже за собою 65 років існування, а нараховуючи тепер понад 72,000 членів, на кожний рік існування припадає всього тільки дещо більше як по одній тисячі членів. Це справді не таке велике і не таке значне досягнення, коли мова про кількість членів.

Коли знову мова про працю УНСоюзу в користь української спільноти, або коли мова про ті великі цінності,

які творив УНСоюз упродовж свого існування для добра усієї української спільноти та всього українського народу, то під тим оглядом його досягнення значні та видні. От, згадати б тільки про ці всі видання англійською мовою про Україну та український нарід. Наприклад, вже 25 років появляється англійською мовою „Український Тижневик”. Скільки вартісного матеріалу з історії, літератури, культури, життя-буття українського народу в минулому і сучасному поміщено в цьому „Українському Тижневику”! Цього матеріалу вистачило б, щоб заповнити ним цілі томи книжок. Певним також є, що кожний дослідник життя і розвитку тут родженого покоління та усіх молодечих організацій знайде в цьому „Тижневику” багатий, неоцінений матеріал для пізнання історії цього розвитку.

Крім „Українського Тижневіка” маємо ще інші видання англійською мовою, зокрема книжки, що появились старанням УНСоюзу. Цих книжок є вже багато і всі вони високовартісні, зокрема ті, що можуть послужити як наукове джерело для пізнання правдивої історії не тільки українського народу, але також історії цілого сходу Європи. Ці книжки вартісні також тому, що з них можна довідатись та пізнати культурний, економічний та соціальний розвиток українського народу.

Вкінці, вартість цих видань ще і в тому, що коли науковий світ уважає їх — як не всі, то принаймі деякі — таким джерелом, на яке можна покликатись в науковому світі, то такою працею УНСоюз приносить велику користь визвольній справі українського народу. Таким джерелом, за словами і твердженням одного американського науковця, є в першій мірі „Іс-

ЯК ОХРЕЩЕНО СОЮЗ

Написав Денис Голод

Як я жив у Джерзі Ситі, мене зробили в парохії церковним колектором. Я був молодий, неодружений, мав багато сили й охоти до роботи. Я ходив кожного місяця по членах парохії та збирав місячні вкладки на парохію. Потім я ішов до мешкання пароха, диктував йому, хто заплатив, а він записував собі у парохіяльну книжку.

Раз у січні 1894-го року (було це вже день по 10-тім місяця) я прийшов до мешкання о. Грушки, щоб здати йому звіт з колекти. Я застав у нього більше священиків. Були там крім о. Грушки ще о. Констанкевич з Шамокін, о. Обушкевич з Олифанту та о. Полянський з Питсбурга. Я поздоровив усіх священиків по християнськи, а потім кажу до о. Грушки: „Я прийшов з колектою, отче, але ба-

чу, що ви маєте тут церковні наради, то я прийду колисьінде”.

На це о. Констанкевич каже: „Пане Голод (він знав уже мене особисто), то не є церковні збори. Ми зібralися, щоб заложити братство для наших галицьких русинів, і ми хочемо, щоб і ви були на цих нарадах. А як будете хотіти щось сказати, то можете й слово забрати. Сідайте”.

Я сів, потім о. Констанкевич говорив далі: „Отці, я скажу вам, чому нам треба заложити товариство для наших галицьких русинів. Я був минулого року на конвенції Соединенія, у Скрентоні. Не як священик, але як делегат від свого товариства. Як я прийшов на конвенцію, то чув, що конвенційний голова говорив до зборів по словацьки. Багато делегатів собі говорили по-словацьки, а наші священики з Угорщини говорили до себе по-мадярськи. Я слухав це довго, а потім попросив слова. Як мені дали слово, я зачав говорити по нашому: Стид і ганьба вам, пане голово, — кажу я, — що ви говорите по-словацьки! А ще більший стид вам, панове отці духовні, що ви говорите по-мадярськи! Руський хліб їсте, а по-мадярськи говорите! Я зганьбив теж делегатів, що все це слухають і нічого на це не кажуть. Я скінчив і сів. Ніхто мені не відбивав слова, і ніхто мені не перебивав, і я все сказав, що мав сказати. Ніхто проти мене не говорив. До кінця конвенції я вже сидів і нічого не говорив. Я виїхав з конвенції з думкою, що наші люди там не можуть більше лишитися. Я зараз повідомив своє братство в Шамокіні, щоб до Соединенія грошей більше не посилало. Я повідомив ще три інші наші братства, що належали до Соединенія, щоб вони грошей туди не посилали. І всі ці чотири братства грошей не по-

торія України” Грушевського, видана Пресою Єйльського Університету, очевидно з ініціативи та на кошт УНСоюзу.

Тут була мова тільки про того роду видання, які появились при безпосередньому старанні УНСоюзу. Та треба пам'ятати, що УНСоюз спомагав також і такі видання, які появлялися старанням інших організацій. Так було колись з виданнями Об'єднання Українських Організацій Америки, так є і тепер з виданнями нашого теперішнього політичного представництва УККА. Поміч УНСоюзу бувала безпосередньою або посередньою, залежно від потреби і обставин. Бо УНСоюз мав завжди на оці головну мету: всіма можливими способами і засобами допомагати українському народові ширити правду про його змагання до волі та обороняти його добре ім'я.

силають. Вони приступлять до нашої організації, як ми її заложимо. Від вас тепер залежить, чи нам треба таку організацію будувати, і яка вона має бути."

Усі поділилися на те, що треба будувати організацію. Тоді о. Констанкевич питається: „Якої організації нам треба? Церковної, чи народної?"

О. Обушкевич встав і каже, що краше буде церковної. На це о. Грушка, що весь час ходив по хаті (він був чоловік низького росту, але гарячий, рухливий і дуже отвертий; про нього о. Макар казав мені: то малий Гриць, але розумний), каже: „А я кажу, що народної! Я вже навіть цю організацію охрестив! Я вже маю для неї назву: Руський Народний Союз! Чи добре я її охрестив?"

Всі сказали, що добре, і так при охрещенню о. Грушкою й лишилися.

Почали радити над тим, як зібрати перші збори Союзу. О. Грушка тоді каже: „Як ви вже маєте в околиці Шамокіну стільки братств, готових приступити до Союзу, а в нас у Джерзі Ситі є тільки одно братство, то зберімся в Шамокіні”.

Всі пристали на те. Стали радити, коли будуть збори. Незадовго мали бути американські свята: уродини Линколна й уродини Вашингтона. Казали, що Линколна так іще не знають, як Вашингтона, і тому постановили зібратися на день уродин Вашингтона.

Раді, що довели скоро до рішення таку справу, всі ще довго розмовляли. (З Пропамятної Книги УНС, 1936)

ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Написав Василь Щурат

1.

Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітчино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам водно.
Світи нам, вітчино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слухную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

2.

Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав з-під рідних стріх.
На перший поклик, хога б з-під
хмар,
Ми злетимо до них.

Поклиг нас, вітчино, поклиг,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Сіз,
У слухную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

3.

Не даром ми тепер живем
У вітчині свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.
Вставай лиш, вітчино, вставай
І нас клиг, Україно,
Ми здобудем заморський наш край
У слухную годину —
Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

СТАТУЯ СВОБОДИ, ЯКА ОСВІЧУЄ СВІТ

Написала Іванна Савицька

На маленькому острові Бедлу, недалеко пристані Нью Йорку, стоїть велична статуя з палаючим смолоскипом в руці. Це — символ Свободи не тільки для самої Америки, але й для цілого світу. Її побудовано в соту річницю американської незалежності і є вона подарунком приязни і доброї волі від французів, які допомагали Америці в боротьбі за незалежність.

Ідею оригінального і цінного подарунку для Америки піддав французький професор Едвард Ляболей. Її підхопили французи з ентузіазмом, і відразу зав'язався комітет для зби-

рання датків. Гроші надсилали багаті й бідні, купці, ремісники, селяни, навіть шкільні діти жертвували свої дрібні заощадження.

Незабаром фондів було вже досить і визначний скульптор Август Бартольді виготовив із глини п'ятифутровий проєкт, який зображує грецьку богиню Свободи із палаючим смолоскипом в правій руці. В лівій вона тримає книгу, що символізує Деклярацію Незалежності Америки. Порваний ланцюг біля стіп статуї має означати розірваність оков, які зв'язували Америку з Англією. Проєкт

надзвичайно сподобався французам, і скульптор Бартольдї приступив до дальшої праці. Отож, він поділив модель на дрібні секції і поступово побільшував її спочатку на десять стїп, опісля на 36, аж дійшов до 151 фута. На підставі виготовленої з глини моделі, майстри виконали поодинокі частини з дерева, які оббивано мідяними аркушами.

Окремо, під наглядом архітекта Александра Айфля (будівничого славетної Айфлевої вежі), побудовано залізний скелет, який тримає зсередини цілу статую.

Очевидно, робота вимагала надзвичайної точности. Тисячі французів облягали величну статую, придивляючись роботі.

Праця над конструкцією цінного подарунку забрала чотири роки, і стало ясным, що він не буде готовий на соту річницю Незалежности Америки. Тоді Бартольдї завершив роботу над правою рукою із смолоскипом і вислав її на святкування Незалежности до Нью Йорку. Щойно через вісім років після того, в 1884 році, статуя була готова, поділена на частини і перевезена до Америки у 200 скринях.

Американці прийняли подарунок з ентузіазмом. На ньюйоркських будинках повівали прапори обох народів. До пристані виїхав сам президент і тисячі, тисячі цікавих. Скрині вила-

дувано з корабля і встановлено на острові Бедлу.

І тут вийшла на яв неприсмна справа. П'єдестал, який мали приготувати американці, не був ще готовий. Не було відповідного розуміння для значення статуї Свободи, символізм якої переходив далеко поза межі одного тільки Нью Йорку. Тоді видавець газети „Нью Йорк Ворлд” почав закликати земляків складати гроші на закінчення будови п'єдесталу.

28 жовтня 1886 року відсвятковано завершення будови п'єдесталу, і скульптор Бартольдї особисто відслонив обличчя статуї Свободи, яке прикривав французький національний прапор.

Так стоїть вона у пристані Нью Йорку із смолоскипом Волі аж по нинішній день. Бурі й зливи вдаряли у величаву богиню, але не пошкодили ні її, ні ідеї, якої вона служить. Слова поетки Емми Лязарус, вирізьблені на підніжжі статуї, живі, правдиві й вічні:

Дайте мені ваших втомлених і бідних,
Всіх тих, які хочуть вільно дихать,
Всіх бездомних і киданих бурєю життя.
А я освічу їм Золоті Ворота до Волі.

Хай ця скромна згадка про статую Свободи, яка освічує світ, буде висловом щирої подяки свободолюбній Америці в десятиліття припливу нової еміграції.

КОЛИ ВЕРНУСЬ . . .

Написав Василь Дубина

*Упав, мов цвіт із зеремшини
На слід мій — перший ніжний сніг
І не знайду я із жукини
У край зворотливих доріг.*

*Приговгала зима-ткачиха
І заглядає у вікно.
Мені на радість ти на лихо
Тге білосніжне полотно.*

*На смерть ти може на весілля —
Мені однаково, аби
Запахло наддніпрянське зілля,
Заворкували голууби*

*Про молодість мою зів'ялу,
Про першу найсолодшу стріг
І про доріг моїх нагало,
Загублених в зухвалу ніг.*

*Хтось там про весни і про небо
У райдугах і у сонцях.
Мені ж весни зовсім не треба,
Її знайду я у серцях.*

*Коли вернусь до верболозів
Свого пегального села.
Відгую там і на морозі
Щедротну повноту тепла.*

РІК ВЕЛИКИХ РОКОВИН

Написав А. Драган

У нашої життєвої мандрівці відзначаємо щорічно кілька роковин, які мають для нас те саме значення й ту саму вартість, що й зелені оази із життєдайними джерелами для спрагненого мандрівника в пустелі, або яскраве світло морських маяків для корабля, що серед темної ночі загубився на бурхливих хвилях океану.

Зеленими оазами для наших спрагнених душ є щорічне відзначування роковин велетнів нашого духа, Тараса Шевченка в березні та Івана Франка в травні. А морськими маяками для орієнтації в наших змаганнях серед бурхливих хвиль світових подій є для нас щорічне пригадування наших великих, історичних дат.

У цьому, 1959-му році відзначаємо, зокрема, круглі дати двох чи не найбільших в історії України подій: 250-річчя великого гетьмана Івана Мазепи та 40-річчя преславного Акту Злуки, яким 22-го січня 1919-го року проголошено в золотоверхій столиці України, Києві, що „однині воєдино зливаються одірвані віками одна від одної частини української землі в одну вільну, ні від кого незалежну, соборну і суверенну Українську Державу”.

Обидвом цим великим роковинам, зокрема першій з них, присвячуємо у великій мірі і це наше скромне видання, календар „Свободи” на 1959-ий рік.

Мазепинські роковини зв'язані з двома конкретними датами: Полтавською битвою 7-го липня 1709-го року і смертю Гетьмана 2-го жовтня того ж року. Інформації та відповідне наświetлення цих історичних подій, як і всієї Мазепинської доби, подані в цілому ряді інших статей в

цьому календарі. На цьому місці бажаємо тільки ствердити, що Мазепинські роковини — очевидно, не поразка під Полтавою, а ідея, за яку Мазепа ту битву звів, і не смерть Великого Гетьмана, але сам Іван Мазепа — можуть і повинні бути для нас справді тим морським маяком, про який згадано на початку цього коментаря. Коли бо навіть такий майстер у перекучуванні історичних фактів та в перебрикуванні історії, як червона Москва, що намагається з великого попередника Мазепи, Богдана Хмельницького зробити ніщо інше, як „собирателя землі русскої”, не може вдіяти з Мазепою нічого іншого, як продовжувати царську анатему на нього, то він уже таки справді в кожному відношенні заслуговує на те, щоб стати для нас маяком у нашому житті, праці і змаганнях.

Тому то треба тільки привітати, що українська спільнота в Америці, як і в країнах вільного світу, вже за деякий час наперед поробила ряд заходів і старань для відзначення великих Мазепинських роковин. У цій країні з ініціятиви Українського Конгресового Комітету створено для цієї цілі Ювілейний Комітет Мазепи (ЮКОМА), що проголосив 1959-ий рік Мазепинським Роком, вже поробив і продовжує цілий ряд заходів для відповідного відзначення цих направду Великих Роковин.

Другі наші Великі Роковини в 1959-му році — це 40-річчя Акту Злуки всіх етнографічних українських земель в одну, ні від кого незалежну соборну й суверенну Українську Державу, найсвітлішої дати в новітній історії України, що була здійсненням Великої Ідеї гетьмана Мазепи з-перед понад двох сотень років.

Ми, українці в Америці, відзначаємо в цьому, 1959-му році ще одні, вужчі наші роковини — 65-річчя Українського Народного Союзу, що практично означає і 65-річчя організаційного оформлення та ідейного цілеспрямовання Американської України, в ідеологію якої включена Мазепинська ідея в її 22-січневому здійсненні.

Упродовж цілого року відзначатимемо всі ці роковини відповідно до наших сил і спроможностей. Відзначатимемо їх під двома прапорами:

зоряним американським і синьо-жовтим українським. Перший з них пригадуватиме нам, що ми рівноправні громадяни цієї тричі благословенної країни, найбільшої остої волі і наймогутнішої потуги в світі. А другий з них, синьо-жовтий, каже нам, що ми маємо не тільки американські громадянські папери в кишенях і американські долари в банках, але й козацьку кров у наших жилах та українське серце в наших грудях. Нехай же й згадка та відзначення Великих Роковин у 1959-му році проходять у такій нашій свідомості.

ДЕНЬ 22-ГО СІЧНЯ

Написав Остап Тарнавський

*Це був великий день, коли вогню аркану
людині дарував відважний Прометей!
Хоз зависні боги помстились на Титану,
його вогонь горить, як зину апогей.*

*Це був великий день, коли слова любови
приніс між люд простий божественний Христос!
Хоз розп'яли його, щоб більше не промовив,
його завіт горить, як сонця візний стос.*

*Укрийте цей вогонь, Титанові унуки,
у серці бережіть божественну любов!
Бо цей вогонь — це дух, а дух — це творчі руки,
що їх призначення — верхи нових будов.*

*Був наш великий день, коли народ безсмертний
піднятися посміє до вільного життя:
наперекір богам, що признавали змерти,
наперекір судам — велигне вороття.*

*Так іскорка мала, що йшла метеоритом,
і думка запальна, народжена в серцях,
Титановим вогнем, Христовим заповітом
живе-палахкотить, мов дух, що без кінця.*

*Це він, мов Прометей, прикований до скелі,
це він, немов Христос, розп'ятий до хреста —
отой народ-титан, хто у своїй оселі
поставив свій закон, що спомин і мета.*

ПРОГОЛОШЕННЯ АКТУ ЗЛУКИ У СПОГАДАХ ЙОГО ТВОРЦІВ І УЧАСНИКІВ

Приїзд делегації 30 УНР до Києва

„Дня 16-го січня — писав у своїх спогадах про „Об'єднання України” голова делегації Української Національної Ради д-р Лев Бачинський — виїхала під моїм проводом до Києва делегація УНРади і державних установ, щоб рішення УНРади передати Директорії УНР і домовитися про затвердження того рішення. Делегація складалася з кількадесятьох членів, між якими були члени фракції українських радикалів — полк. Дмитро Вітовський, Василь Стефаник, Іван Сандуляк, Гр. Дувірак, Петро Шекерик й інші. Делегація ЗУНР їхала до Києва окремим поїздом, доставленим Директорією. На всіх залізничних станціях, почавши від Проскурова, стрічали ми дуже багато стрільців, що чекали перевозу до Києва. Серце

наше радувалося, що з усіх усюдів напливає сила війська, щоб у боротьбі з ворогами закріплювати українську народну державність...

У Києві привітав нас на станції відділ Січових Стрільців під проводом полк. Коновальця. Весело було дивитися на Січових Стрільців в новітніх одностроях, хлопці стрункі, якби добирали, усі гладко голені. Це була радісна несподіванка для нас, бо ми привикли були досі бачити занедбаних, а нераз і обдертих вояків. Приміщено нас у готелі Континенталь, де ми перебували через цілий час нашого побуту в Києві, як гості Осадного Корпусу Січових Стрільців.

Київ зробив на усіх нас велике враження, а особливо на тих, що перший раз були в столиці України. Місто велике, розкинене на горбах понад Дніпром, представляло образ величч.

Представники Директорії УНР вітають делегацію ЗОУНР перед проголошенням Акту Злуки 22-го січня 1919 року у Києві. Від права до ліва: Володимир Винниченко — голова Директорії, Симон Петлюра і д-р Лев Бачинський.

Проголошення Акту Злуки 22-го січня 1919 року в Києві

Крамниці на Хрещатику, де находився наш готель, переповнені всяким добром, особливо харчами, яких в Галичині вже від кількох літ не можна було побачити. Написи над крамницями українські, бо саме тоді Січові Стрільці переводили „українізацію” нашої столиці, затираючи сліди московського поневолення. По вулицях міста ходили великі юрби народу, багаті селяни, а найбільше вояків у пишних одностроях, а українська мова лунала по всіх усядах.

На другий день по приїзді до Києва відбула Директорія Української Народної Республіки спільне засідання з делегацією Західньо-Української Народної Республіки, щоб розглянути ухвалу Української Національної Ради з 3-го січня 1919 та усталити взаємовідносини між обома державними організаціями до часу скликання Українських Установчих Зборів.

Директорія в особах всіх її членів поставилася без застережень позитивно до ухвали УНРади з 3-го січня 1919. Це зовсім природна справа, бо ж Директорія підписала однодушно передвступний договір у Фастові, а ухвала УНРади була тільки виконанням цього договору”.

Стихійна й велична маніфестація українського Києва

„Київ, куди я приїхав разом з галицькими делегатами на Трудовий Конгрес — згадує у своїм споміні про цю подію д-р Іван Німчук — зробив на нас усіх враження те тільки великого, але й гарного міста. Розкинений на горбах, представився він нам у своєрідній панорамі. Високі, масивні будівлі, величаві церкви, опера, що могла зовсім добре стояти в найбільшій столиці заходу, — все те вже на перший погляд вказувало, що столиця України є містом великим і по своєму модерним. Багато краси додавали йому розлогі сади-парки і могутній Дніпро, що його оглядали ми з Володимирської гори, стоючи поруч пам'ятника св. Володимира.

По кількох днях побачив я, що у український Київ жив у якійсь політичній гарячці, що не давала майже нікому змоги здорово дивитися на трагічну ситуацію держави. Хоч ворог, а правильніше: вороги з усіх сторін переступили границі держави, — що вчора відбувалися тоді партійні збори (мітінги), на яких предметом нарад не була справа оборони рідного краю, тільки справа влади: лишити Директорію, чи її усунути, відновити

Директорія УНР в 1919 році
Зліва на право: Федір Швець, Андрій Макаренко
і Симон Петлора — голова Директорії

розігнану 9 місяців тому німцями Центральну Раду, чи ні, вкінці такі справи, як земельна і т. д. Кожна політична партія старалася побільшити свої впливи, зокрема притягнути до себе галичан, що приїхали на Трудовий Конгрес . . .

Серед таких обставин прийшов пам'ятний день злуки 22 січня 1919 р., — саме в перші роковини появи IV. Універсалу Центральної Ради, що ним проголошено самостійність України. . . В той день, можна сказати, весь Київ маніфестував без ніякого примусу, добровільно, своє українство, свою відданість ідеї самостійности і соборности. Це була справді всенародна маніфестація об'єднання двох частин віками розділеного народу, в якій взяла участь стотисячна маса, що з небувалим ентузіазмом, зі сльозами в очах, прийняла Грамоту про злуку ЗУНР і УНР, яку відчитав на Софійській площі посол д-р Лонгин Цегельський, і зараз потім Універсал Директорії, відчитаний її членом — проф. Ф. Шевцем, в якому говорилося, що Директорія приймє цей акт до відома та вітєє об'єднання Західньої України з Україною Придніпрянською в одну велику самостійну й соборну Українську Державу. Цей са-

мий Універсал прочитав адвокат д-р Ярослав Олесницький у французькій мові, а негаймо потім відчитали його тубальними голосами чотири лектори в чотирьох рогах великої Софійської площі. Після того військові частини всіх родів зброї відбули дефіляду і пройшли вулицями міста".

Загально-народний акт народної волі і призначення

„Оця символічна драма — завершує опис проголошення акту Злуки відпоручник уряду ЗОУНР д-р Лонгин Цегельський — котру з таким мистецьким хистом відіграно перед чвертьмільйоною публікою на Софійській Площі — а до цього наші придніпрянські браття є майстри та й недаром сам Микола Садовський інсценізував її! — оця історична драма була перш за все першорядним, неперевершеним засобом пропаганди, наочного уявлення мільйоном, а несвідомим масам України державної єдности їх батьківщини.

Вже хоч би сама сцена, на якій цю драму відіграно, вражала ум, уяву і серце мільйонів: Київ, Свята Софія, Софійська Площа, Михайлівський Собор, Десятинна церква, Богдан Хмельницький на басуючій коні — вся

тисячелітня історія Києва і України. Софійські дзвони, процесія з Софійського Собору з єпископом на чолі, гук гарматних салів із фортів на Печерську, військова парада 20-тисячної залоги, а в ній зразкові, здавалось, залізні колони Січових Стрільців-галичан — все те вбивалось в уяву, в серце, свідомість. І залишилося в свідомості навіки, поки України. В цій свідомості і лежить сила традиції. На Софійській Площі створено одно з найсильніших звен державної традиції України.

Сила її така велика, що й червоні завоювателі України не в силі перейти над нею до порядку, знехтувати її. Навпаки! Вони мусіли покоритись їй і мусіли повести свою політику по

цій лінії, яку накреслив акт злуки з 22-го січня 1919.

Сьогоднішня і будуча політика України може бути лише продовженням та повною реалізацією акту 22-го січня 1919 р. Всі інші акти з української революції з-перед одного людського покоління мають свої слабини, свої хиби, однобічності та недостачі. Один з цих актів видніє на скрижальях історії без скази і без змази, без хиби чи односторонности, як загально-народний акт всенародної волі та історичного призначення. А це акт злуки України з 22-го січня 1919 р. Він без застережень може дати і дас надхнення нам усім — чи тим, що відходять, чи тим, що грядуть, чи громадським мукам, чи борцям із зброєю в руках.”

АКТ ЗЛУКИ І СОБОРНОСТИ

“В імені Української Народної Республіки проголошує Директорія всьому українському народові велику подію в історії нашої української землі:

Дня 3 січня 1919 р. в місті Станиславові Українська Національна Рада Західньо-Української Народної Республіки, як представниця волі всіх українців бувшої Австро-Угорщини і як найвищий їх законодавчий орган, святожно проголосила з'єднання Західньо-Української Народної Республіки з Українською Придніпрянською Народною Республікою в одну суверенну Народну Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок наших західніх братів, Директорія Української Народної Республіки рішила прийняти до відома це з'єднання і вести його в життя згідно з умовами, які ознажено в Ухвалі Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 року.

Віднині зливаються в одно віками відділені одна від одної частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і придніпрянська Україна в Одну Велику Україну. Сповнилися відвізні мрії, для яких жили й за які вмирили найкращі сини України. Віднині є тільки одна незалежна Українська Республіка. Віднині український народ, звільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної незалежної Української Держави на добро і щастя українського народу”.

УКРАЇНІ

Написав Олександр Колесса

Ти сходиш вже, огниста наша зоре!
Ти недосяжна і велика мріє,
Ти здійснена всіх поколінь надіє,
Ти в бурі світовій єдиний наш якорє!

І путь Тобі стелили від віків
Володимира хрест, ум бистрий Ярослава,
І вся бувальщина важка, кривава
І генії піднебний, віщий спів.

Сусіди горді вже присипали могилу,
В яку Тебе вели Твоїх синів крамоли . . .
Та душу невмирущу і Твого люду силу
Пекольних врат зусилля всі не побороли!

Із аду лютих мук, із моря поту й крові
Із жару полум'я, з потоків сліз сиріт
Встаєш безсмертна Ти із сявом любови
Нове життя — новий творити світ!

Гей, в Києві ревуть і дзвони і гармати! . . .
Мов прадідів полки воскресли із могил
І молодих, нових набрали сил
Щоби ще раз за Тебе умирати!

На щоглах кораблів стяги жовто-блакитні
Із моря Чорного шумлять Тобі поклін . . .
Загнали радісно Кубань і синій Дін
Пороги гомонять Тобі пісні привітні.

Тобі й Бескидові вклоняються вершини,
Хвалу Тобі гудуть і Прута водоспади
І тужно шепотять над Тисою левади
І Волині хрустальних вод долини . . .

Чи гуєш клиз трембіти з Чорногори?
Чи гуєш зойк конання з-за Карпат?
Чи знаєш Гализа журбу велику й горе?
Чи знаєш, як за братом тужить рідний брат?

Прийми ж поклін і від землі Данила!
Скрити склепіння Твогого хорому,
Простри над людом волі тижі крила
І йди назустріз сонцю золотому! . . .

У Львові дня 1 січня 1918.

РОКИ 1919 — 1939 — 1959 У ШИРОКОМУ СВІТІ

Написав Іван Кедрин

З 1919-им роком зв'язане у всесвітній історії ім'я Паризької мирової конференції. Вона мала встановити новий лад в Європі, доценту знищений першою світовою війною і — може ще більше — революціями, які, у тісному зв'язку з тією війною та її прогною, вибухли в Росії, Австро-Угорщині й Німеччині. Не залишилося й сліду від спадщини попереднього, 19-го сторіччя: Віденського конгресу 1815 року, який впорядкував Європу після наполеонівських воєн, „весни народів” 1848 року та з Берлінського конгресу 1878 р., який займався „хворою людиною Європи”, Туреччиною, та формував нові міждержавні союзи за найкращим знанням двох його потентатів — німецького канцлера Бісмарка й англійського прем'єра Дізраелі. Перша світова війна закінчилась так, як цього не передбачав ніхто тоді, коли 28 липня 1914 року Австро-Угорщина виповіла була війну малій Сербії. З усіх несподіванок, що їх вона принесла, найбільші були дві: активна роль З'єдинених Держав наприкінці війни та у формуванні мирових цілей і упадок трьох династій у тодішніх імперіях Західної і Східної Європи — Габсбургів, Гогенцоллернів і Романових.

Перше засідання Паризької мирової конференції відбулося 18 січня 1919 року, але насправді війна скінчилась підписанням з Німеччиною перемир'я 11 листопада 1918 року, чи ще швидше — з хвилиною зголошення німцями просьби про закінчення військових дій, 4 жовтня 1918 року і відкликом до 14-ох точок Вилсона з 8 січня 1918 року. Східній фронт перестав грати будь-яку роллю з вибухом російської революції ще у березні 1917 року, бо літня офензива Ке-

ренського була дитячою сгоробою показати себе вартісним союзником, який насправді перестав існувати, а почав формуватись у новій постаті — найбільшого ворога. Однак, Паризька мирова конференція зовсім не цікавилась подіями на території колишньої Росії, а всю увагу приділила бльовкові центральних держав (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина) і претенсіям переможців.

13 грудня 1918 року прибув до Парижу американський президент Вудро Вилсон. У половині січня 1919 р. Найвища Возна Рада Антанги покликала до життя Раду 10-ох: по два репрезентанти від ЗДА, Англії, Франції, Італії і Японії. Проте, фактично (а згодом і формально) всі найважливіші постанови мирової конференції залежали від 4-ох осіб: — французького прем'єра Жоржа Клемансо, „старого тигра”, що був головою конференції, англійського прем'єра Ллойда Джорджа, американського президента Вудро Вилсона й італійського прем'єра Вітторіо Орландо. На Паризьку конференцію допущено делегатів від 32-ох держав, які воювали з центральними державами або зірвали з ними дипломатичні взаємини. На перше засідання допущено теж, ще перед визнанням самостійної Польщі, Ігнатія Падеревського і Романа Дмовського, і від Чехословаччини Крамаржа і Едварда Бенеша. Радила вона на пленарних засіданнях і в спеціальних агенціях та Комісіях, з яких найголовнішою була 9-та Комісія для територіальних справ під головуванням кол. французького прем'єра Андре Тардіє. Спірні територіальні справи торкалися новопосталих держав після розпаду Австро-Угорщини й прогри Німеч-

чини — Чехословаччини, Польщі, Румунії, Югославії, а також територіальних претенсій Альбанії, Греції, Данії, проблеми Зарщини і Альзасу й Льотрингії. Величезну роллю грала Найвища Економічна Рада, що займалася справами фінансових відшкодувань (репарацій) від Німеччини, радячи під головуванням англійського міністра, лорда Роберта Сесіля. Окрема 14-членна Комісія виготовляла статут Ліги Націй, ще інша комісія займалася поділом колоній. Для розв'язання безлічі проблем, які ускладнювались чи вирішувалися під час самої конференції, створено величезний апарат, що частинно перетривав ще довго після підписання Версальського договору. Так, напр., відомо, що долю Східньої Галичини вирішив орган Найвищої Ради, так зв. Рада Амбасадорів щойно 15 березня 1923 р.

Коли під мировою конференцією звичайно розуміється конференцію переможних і переможених держав, то в цьому випадку це була, так би мовити, одностороння конференція, на якій переможених фактично не було, чи пак вони не рахувались. Ще 12 листопада 1918 р. була проголошена Республіка Австрія, а 16 листопада окрема мадярська держава. Вибух комуністичного повстання на Мадярщині заскочив Паризьку конференцію, яка, проте, не мала потреби встрявати, бо самі мадяри розправились з комуністами. 28-го червня 1919 року німецький канцлер Герман Мюллер мовчки підписав мировий договір і вийшов з Дзеркальної залі Версальського палацу, від якого цей мир дістав свою назву. 10-го липня 1919 р. ратифікувала його Німеччина, до жовтня того року ратифікували його Англія, Франція, Італія і Японія. Зате американський Сенат відкинув ратифікацію Версальського договору 19 листопада під натиском ізоляціоністичних тенденцій, які зросли в Конгресі після несподіваного важкого захворювання Вудро Вилсона, що не був усилі боронити мир, якого сам був співтворцем. Головним аргументом відмовлення ратифікації Версальського договору був закид, що Ліга Націй не гарантує в належний спосіб суверенності З'єдинених

Вудро Вилсон

Держав: американські сенатори побоювались, щоб Ліга Націй не перетворилася насправді у надуряд, що диктуватиме свою волю Америці. — Проте, Версальський договір не вичерпував усіх проблем, що ними займалась Паризька конференція. Сан-Жерменський договір з 22 травня 1919 року займався справами Австрії, але його 93 стаття, яка саме торкається справи Східньої Галичини, залишила на майбутнє вирішення проблеми тих колишніх територій Австро-Угорщини, про які не було вказано мови в тому договорі. Тріанонський мировий договір з 4 червня 1920-го року займався справою територій, що належали були до королівства Угорщини і визначував її нові кордони. Договір з Нейї 27 листопада 1919 р. займався справами балканських країн, особливо Туреччини. Від 10 чи пак 16 січня 1920 року датується існування Ліги Націй у Женеві в Швейцарії, яка стала символом нового післявоєнного ладу, відомого в історії, як післяверсальська епоха між двома світовими війнами.

Хоч Паризька мирова конференція зосередила була ніби найкращі голови — політиків, економістів і дорадників-науковців тодішнього західного світу, проте вона не була підготовлена; самі члени Найвищої Ради і їхні найближчі дорадники не орієнтувалися в проблемах і навіть в географії Європи, і тому характеризувало Паризьку конференцію імпровізування та арбітральне вирішування більшості справ найголовнішим автором післяверсальського політичного ладу у світі — Жоржом Клемансо. Франція перейняла була на себе керівну роллю в настановлюванні нового порядку як держава, яка понесла у першій світовій війні найбільші людські (1,357,800 вбитими й 4,266,000 раненими) й матеріальні втрати та виказала максимум видержливості і героїзму у воєнному спротиві німцям. Однак, ані Жорж Клемансо, ані Ллойд Джордж та Вудро Вилсон не знали проблематики окремих країн і народів, зокрема цілком чужа була їм проблематика Сходу Європи. Це виявилось найяскравіше в повному злегковаженні української проблеми.

У січні 1919 року прибула до Парижу на мирову конференцію делегація Української Народної Республіки під головуванням проф. Гр. Сидоренка. Від серпня того року головою делегації був граф Михайло Тишкевич. Уповноваженими членами делегації були Василь Панейко, Арнольд Марголін, Олександр Шульгин, Михайло Лозинський, Стефан Томашівський і А. Галіп. Українська делегація була спершу спільна, соборна — галицько-наддніпрянська. Однак, внутрішні спори між членами делегації довели до її розпаду, і в липні 1919 р. Панейко і Томашівський склали окрему делегацію для Західної Области Української Народної Республіки. Складено меморіал, делегація була у Клемансо. Делегація добивалася визнання Української Народної Республіки, допомоги у боротьбі проти російських большевиків, недопущення польської, у Франції формованої армії генерала Юзефа Галлера на українську територію, переведення замирення на польсько-українському

фронті. В усіх цих своїх заходах українська делегація програла, причому останнім актом програги було згадане вже вгорі рішення Ради Амбасадорів з 15 березня 1923 року з признанням Східної Галичини Польщі, дармащо з застереженням автономії для Сх. Галичини. Відомо, що Польща, яка підписала те застереження, ніколи його не виконала. — Вилсонівського принципу про право самовизначення народів до українців не застосовано.

На українську програму під час Паризької конференції склалося чималог причин, між якими не бракувало й української вини, українських помилок. Але найголовнішою причиною був, так би мовити, засадничий підхід керівників конференції до свого завдання. Вони бачили його в помсті на німцях і в створенні такого нового порядку, який, засновуючись на силі, забезпечив би Європу проти відродження німецького імперіялізму. З цього погляду Україна, яка підписала з центральними державами Берестейський мир 8 лютого 1918 року, мала у Парижі якнайгіршу для себе атмосферу. Проти українців були поляки і білі москалі. Ці останні були переконані, що революція в Росії мусить закінчитись відбудовою великої неподільної Росії — царської або демократичної. На большевизм Захід дивився, як на проминальне явище, і то явище подекуди корисне. Бо Франція й Англія воліли б мати Росію слабу, ніж сильну, а найслабшою в їх понятті була б Росія большевицька. Тому й Англія давала білим російським генералам тільки обмежену допомогу, а Франція майже до тієї допомоги не прилучалась. Таким чином цілий Схід Європи був фактично вилучений з-під уваги Паризької конференції.

Між двома світовими війнами

Продиктований у Версалі німцям мир і створений новий порядок в Європі був одною великою помилкою. Він спирався на двох військово-політичних антинімецьких бльоках, так званій Великій Антанті (Франція, Англія) і Малій, заснованій договором з 4 серпня 1920 року (Чехо-

словачина, Румунія, Югославія). Польща не належала ні до одного з тих блоків, але була зв'язана власними двосторонніми військовими договорами з Францією і Румунією, а наприкінці й з Англією (6-го квітня 1939). Вся післяверсальська система була наставлена, як уже згадано, на володінні переможців. Тому вона відразу породила течію ревізіонізму, що охопила всіх невдоволених вислідами Паризької конференції. Очевидно, цю течію очолювала Німеччина, але вона була дуже сильна і в Італії, яка вважала, що Франція скривдила її у Версальському мирі. Післяверсальський ревізіонізм звертався проти нововстановлених кордонів, проти економічних тягарів, наложених на переможені краї, та проти клявзуль про роззброєння Німеччини.

Нема кращого критерію, чи політика добра чи зла, як її практичні висліди. Не треба переконливішого доказу на те, що Паризька конференція була кепська і Версальський мир був невдалий, як факт, що заледве через 20 років після нього вибухла нова світова війна. Коли взяти під увагу згадану вище головну ціль, що її мав Жорж Клемансо — знівечити раз на завжди динаміку німецького імперіялізму, то у світлі могутнього відродження німецької мілітарної сили та її експансивного гону вже через кільканадцять років після розгромлення і роззброєння Німеччини виявляються схибленими, в основі помилковими засоби, ще ними Франція та взагалі версальські миротворці хотіли завести в Європі тривкий мир.

Первісно цей мир мав базуватися на ідеалістичних 14-ох точках Вилсона, але, як уже згадано, у практиці застосовано їх дуже неповно, половинчато, несправедливо. Не тільки відібрано Німеччині території на 87.000 кв. км, з 7 мільйонами населення, але й передано Надренню під 15-річну окупацію Франції та Рурцину під 15-річний „мандат” Ліги Націй із уведенням в ній знову ж французької окупації, — заборонено втримувати більше як 100,000 війська (без обов'язкової рекрутації) та наложено тя-

гар грошового відшкодування (репарації) у висоті 20 мільярдів золотих марок. Французький нарід страшенне натерпівся від неспровокованого ним наїзду німців, і тому його огірчення та бажання помсти психологічно цілком зрозуміле. Проте, здійснювання того почування ненависти і рішення помститися у продиктованому німцям мировому договорі було дуже короткозорим політичним актом. Зокрема, не брано під увагу економіки не тільки щодо німецької держави, але й тих новостворених держав на руїнах Австро-Угорської монархії, які раніше були пов'язані економічною системою наддунайського обширу. Таким чином не тільки Німеччині грозило відразу повне банкрутство, від якого рятували її самі переможці (так звані фінансові пляни Доза і Янга), але й новопосталі країни потребували економічної допомоги. До того ж, оточивши Німеччину вінком держав, включених у протинімецьку військово-політичну систему, ображено німецьку національну амбіцію, надавши ролю „жандарма Східньої Європи” новопосталій Польщі. А вже цілком злегковажено тугість і пруживість німецького народу, як не брано взагалі під увагу історії, економіки і психіки народів, що їх долю вирішувано у Версалі. Було так багато хиб у Паризькій конференції і її Версальському договорі, що „Критичні підсумки конференції” займають у 17-му томі Бритійської енциклопедії повну 304-ту сторінку.

Таким чином післяверсальський порядок в Європі почав тріщати зараз у перших роках його існування. Версальський договір, складений із 440 статей, виявився життєво нереальним саме тому, що був такий штучний, закарлючний. У проголошеній 6 лютого 1919 року німецької Республіці, званій за її конституцією Веймарською („Дойтшес Райх”), опинились у демократичному таборі різних партій видатні державні мужі, спритні дипломати й економісти, які почали стосувати тактику ступневого відзискування давньої великодержавницької позиції Німеччини через

ступневе ліквідування одної версальської клявзулі за другою. З-поміж стих діячів, як Гайнріх Брюнінг, Вальтер Ратенау чи Густав Штреземан — особливо цей останній вславився своєю тугістю, впертістю і спритністю, як він використовував самі постанови Версальського договору для підважування його та помалу послаблення післяверсальської системи. Передусім, шукаючи собі союзників проти західних альянтів, Німеччина підписала 17 квітня 1922 року в Рапалльо договір з Советами. Це був перший міжнародний акт, що виводив з ізоляції Совети, але в очах німців це був наворот до політики, що її вів був і поручав Бісмарк: союз між Німеччиною і Росією. Під натиском Англії і частинно ЗДА, що побоювались поганих господарських наслідків для всього західного світу, якщо в Німеччині прийде до економічної катастрофи під тиском економічних і територіяльно-політичних репресій, Франція і Бельгія почали в 1924 році евакуювати зайнятий ними промисловий басейн Порур'я. 16-го жовтня 1925 р. у договорі в Льокарно Німеччина погодилась на неутралізацію території Надренії за ціну її звільнення від французької окупації, яка скінчилась 30 січня 1930 р. 10 вересня 1926 р. Німеччина зайняла постійне місце в Лізі Націй і відразу почала домагатися, щоб переможці застосували і до себе одну з засад Версальського миру: повне роззброєння. Мовляв, Німеччина цілком роззброєна, то й Франція повинна зробити це. Очевидно, довгорічні переговори про міжнародне роззброєння ні до чого не довели. Радикалізація настроїв у Німеччині проявилась у зростанні націонал-соціалістичної партії, яка почалась від 7-ох членів у червні 1919 р., а у виборах 31 липня 1930 р. здобула 230 мандатів у 600 членному парламенті. 28 січня 1933 р. Адольф Гітлер став канцлером, покликаний на це становище легально стареньким президентом маршалом Гінденбургом. З тією датою скінчилась Веймарська демократична німецька республіка і почався період автори-

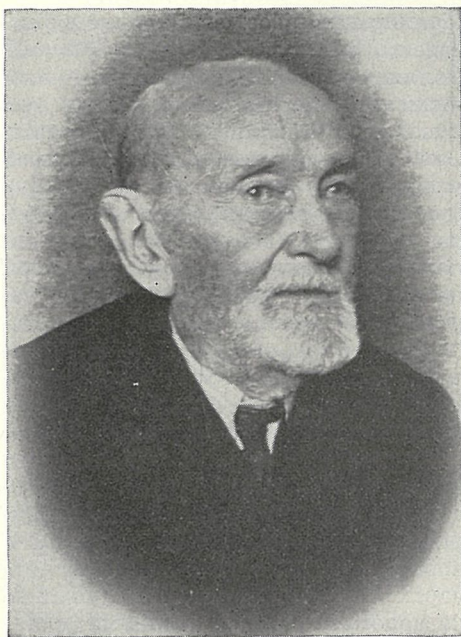
тарної системи у Німеччині, що прийняла популярну назву „Дріттес Райх”. В першому таки році свого урядування Гітлер проголосив виступлення Німеччини з конференції роззброєння на знак протесту проти негативного становища Франції - Англії у справі роззброєння. 19 жовтня того самого року Німеччина виступила з Ліги Націй. Почався шестирічний період одвертого ламання Німеччиною зобов'язань, прийнятих нею у Версальському договорі. 16 березня 1934 р. уведено в Німеччині обов'язкову загальну військову службу, 7 березня 1936 р. Німеччина, зламавши згадану вище постанову договору в Льокарно, зайняла військом Надренію. Протягом 1936 року підписано з Італією, де ще в жовтні 1922 р. ревізіоністичний рух довів до встановлення авторитарної фашистської системи з прем'єром Беніто Муссоліні, що прийняв титул „вождя”-„дуче”, і Японією договори, які створили так звану „вісь Берлін-Рим-Токіо”. Цю „вісь” закріплено пактом між Німеччиною і Італією з 22 травня 1938 р., після того, як 11 грудня 1937 р. Італія також виступила з Ліги Націй. 13-го березня 1938 року Німеччина зайняла військом Австрію, проголосивши з нею „аншлюс” (злуку). Західні альянти пробували зупинити самовільно-односторонні акти Німеччини, які неминуче вели до вибуху нової війни, легалізуючи їх та признаючи Німеччині концесії, які були б „останніми”. Таким чином 30 вересня 1938 року англійський прем'єр Невіл Чемберлен і французький прем'єр Едвард Дал'адзе на з'їзді з Гітлером і Муссоліні в Мюнхені дали свою згоду на підкорення Чехословаччини Німеччині у формі протекторату та на прилучення до Німеччини так зв. Судетського краю. З цього поділу Чехословаччини скористала Карпатська Україна, проголосивши 14 березня 1939 року свою самостійність, яка, проте, тривала коротко, впадши жертвою нової мадярської окупації.

Однак, Мюнхенський договір, що перейшов до всесвітньої історії, як символ угоди демократії супроти тоталітарної сили, не врятував

ситуації. Гітлерівська Німеччина у своєму нестримному експансіонізмі, теоретично пояснюваному, звернулася з черги проти Польщі, домагаючись ревізії Версальської постанови про т. зв. Гданський коридор, що розділяв Німеччину від Східної Прусії, та приєднання до Німеччини вільного міста Данцігу. 28 квітня 1939 Німеччина уневажнила підписаний 26 січня 1934 року на десять років договір приязни з Польщею. Гарячкові спроби замирення в останній хвилині, головно за посередництвом Муссоліні, не вдалися, бо Англія зараз по Мюнхенській конференції прийшла до переконання про неминучість зудару з Німеччиною. Спір за Данціг (Гданськ) став для Німеччини тільки безпосередньою притокою для війни, що мала здійснити пляни Гітлера з „Майн кампфу“: створити для Німеччини великий „життєвий простір“ — лебенсraum — коштом усіх інших держав і народів в Європі. Політично-стратегічною підставою для вибуху війни став німецько-советський договір, відомий в історії під назвою пакту Ріббентропа-Молотова з 23 серпня 1939 року, в якому Совети зобов'язались до „нейтральності“ у війні Німеччини проти Польщі й Заходу, за ціну відступлення Советам українсько-білоруських земель, що їх займала Польща. Совети зламали цим підписаний 25 липня 1932 з Польщею пакт неагресії. Без цього договору з Советами Німеччина не зважилося б на війну.

Друга світова війна і її наслідки

Вона почалась вмаршем німців до Польщі удосвіта 1 вересня 1939 р. і мала спершу всі позначки типового „бліцкригу“ — блискавичної війни. Окуповання німцями цілої Польщі, по демаркаційну лінію Сян-Буг, з відступленням території на схід Советам, які вмаршували туди 17 вересня 1939 р., завершилось протягом трьох тижнів. 9-го квітня 1940 року Німеччина виповіла війну Данії й Норвегії і окупувала ці обидві країни. 19-го травня 1940 р. бельгійський король Леопольд, як начальний вождь, признав безвиглядність дальшої оборони

Граф Михайло Тишкевич

і піддався німцям, а 22 червня 1940 р. те саме зробив французький маршал Генрі Петен. Але Англія, евакуювавши з успіхом свій європейський експедиційний корпус від 26 травня до 4 червня 1940 р. з Дюнкірки (900 кораблів забрали 338. 226 вояків, в тому числі 26.175 французів), продовжувала героїчну оборону проти летунських атак німців і разом із З'єдиненими Державами, які вступили у війну після японського нападу на Перл Гарбор 8 грудня 1941 р., приготвляла протинаступ. „Вільна Франція“ продовжувала війну під проводом ген. де Голя. Італія приступила до війни по стороні Німеччини 10 червня 1940 р., в переконанні, що війна скінчена німецькою перемогою після того, як німецькі війська дійшли до Атлантику. 22-го червня 1941 року Німеччина вдарила по Советському Союзу і дійшла до Кавказу, під Москву та Сталінград. В міжчасі німці окупували всі балканські країни, боролися у Північній Африці за здобуття Александрії, намагались зайняти Середній Схід. На далеко-східньому фронті Японія переводила власний „бліцкриг“, завоювавши Філіппіни,

Малаяйський півострів включно з фортецею Сінгапуром, острови Океанії, Голляндську Індію (Індонезію) і наблизившись до Австралії. Однак, усі початкові перемоги трьох держав „осі” не мали впливу на остаточний вислід війни внаслідок цілого ряду причин. Найважливішими з них були: могутній військово-економічний потенціал Америки, змобілізований на здвигнення нової, німцями не передбаченої воєнної потуги, сила англійського спротиву, об яку розбилося німецьке легунство, жорстоко-злочинна політика німців і японців на окупованих ними землях, що спровокувало широкий підпільний рух спротиву, врешті низка воєнних невдач, як у битвах в Північній Африці, під Москвою і Ленінградом та в японсько-американських морських зударях. Вирішними стали американська допомога зброєю, воєнними доставками, кораблями і харчами, дана Совєтам, та створення західними альянсами другого європейського фронту 6 червня 1944 року. Втративши свій воєнний промисл під ударами англо-американських повітряних налетів, обернена в румовище, примушена відступати на всіх фронтах і зркатися завойованих територій, Німеччина беззастережно піддалась 7 травня 1945 року. На Далекому Сході війна тривала ще до серпня того року. Після того, як 6 серпня 1945 р. ЗДА скинули першу атомову бомбу на Гірошіму, при чому згинуло 78.150 осіб, а 9 серпня 1945 р. на Нагасакі (згинуло 73.884) Японія піддалась без застережень 14 серпня 1945 р. Згинули в тій війні і померли з ран 5.152.115 вояків по стороні альянтів (включно з Совєтами) та 3.386.200 по стороні центральних держав, не рахуючи Японії. Разом із раненими та „пропавшими безвісти” друга світова війна коштувала людству коло 30 мільйонів осіб на бойовищах і кругло 10 млн. цивільних осіб, в тому числі кілька мільйонів винищених німцями жидів. Між тими, що згинули, були й Адольф Гітлер, що застрелився 30 квітня 1945 р. в протибомбовсму сховищі в Берліні, та Беніто Муссоліні, розстріляний комуністич-

ною боївкою в селі Донго 28 квітня 1945. Безмірного людського горя, що виповнило несповна шість років тієї війни, зокрема в Україні, і безмежних втрат, що їх зазнала культура та цивілізація людства, не можна охопити ніякими цифрами.

Найбільший трагізм людства у тому, що все це гігантне зусилля пішло надарма, однаково для переможених нападників, як і для переможених західних держав. Єдиним дійсним переможцем вийшов із другої світової війни московський большевизм. ЗДА й Англія вбачали від червня 1941 року в Совєтах наче автоматично свого союзника. І коли в грудні 1941 р. Японія своїм наскоком на Перл Гарбор втягнула ЗДА у війну — обидві англомовні великодержави забули про вину Совєтів у підготовленні разом із Німеччиною тієї війни, не дивилися на большевицький устрій та імперіалістичний характер Совєтського Союзу, спадкомця царської Росії, тільки включили його в свої стратегічні й політичні пляни. Таким чином Ф. Д. Рузвелт, Вінстон Черчил і Йосиф Сталін разом плянували новий післявоєнний порядок світу, базований на двох принципах: 1) беззастережна капітуляція Німеччини й Японії із викоріненням їхньої військово-політичної і економічної сили на майбутнє та 2) співіснування між переможними капіталістично-демократичними та комуністично-тоталітарними світами. У практиці обидві ці засади виявились фальшивими, помилковими і для західно-демократичного світу надзвичайно шкідливими. Правною підставою для закінчення війни і встановлення нового ладу за згаданими двома принципами стали договори між ЗДА, Англією і СРСР на конференціях в Ялті (від 3 до 11 лютого 1945) і в Потсдамі (17 липня до 2 серпня 1945). За цими договорами не тільки признано Совєтам всі територіяльні здобичі, осягнені за згодою гітлерівської Німеччини, але й поділено Австрію та Німеччину на зони, з признанням Совєтам права окупації східних зон. Через те допущено червону армію над Дунай і

над Шпре та добровільно відступлено їй навіть Саксонію і Турингію. Совети використали це для негайної советизації всіх зайнятих ними теренів та для перетворення в підкорених їм сателітів Польщі, Мадярщини, Румунії, Болгарії і Чехословаччини. Три балтійські країни інкорпоровано до ССРСР, а на далекому Сході Совети дістали з ласки Америки доступ до Північної Кореї та на Сахалін, і Курільські острови, врізавшись глибоко в Тихоокеанський простір. Всі спроби відновити з Советами співпрацю в конструктивній ділянці — миру з Німеччиною і Японією — розбивались об советський спротив. Переворот на Чехословаччині в лютому 1948 році і советська блокада в Берліні у квітні того року започаткували так звану холодну війну між Заходом і Сходом, що прийшла на зміну західно-східній співпраці. Почалася відбудова військової сили Заходу. 18 березня 1949 року створено Північно-Атлантійський оборонний блок (НАТО), Захід підписав окремий мировий договір з Німеччиною 9 липня 1951 р. (Америка — 19 серпня 1951) та 8 вересня 1951 р. з Японією, почавши перетворювати ті країни, недавніх своїх воєнних ворогів, у своїх союзників в новій міжнародній конфігурації, в якій Совети стали спільним ворогом. 23-го жовтня 1954 року включено Німецьку Федеративну Республіку в західну оборонну систему, давши їй право відновити армію до півмільйона. 8-го вересня 1954 року складено союз 9-х держав т. зв. Організацію Південно-Східнього Азійського блоку (СЕАТО), 23 жовтня підписано між 5-ма державами так званий Багдадський пакт Англії і чотирьох середньосхідніх держав (МЕАТО), а З'єднені Держави підписали протягом останніх десяти років двосторонні і колективні військово-політичні союзи з кругло 40 державами у цілому світі, з головною оборонною ціллю — проти Советів.

Нинішній стан

Такий стан триває й по нинішній день: стан холодної війни між захід-

нім демократичним та східнім комуністично-тоталітарним світами. Як єдиний терен, що на ньому політично ніби співпрацюють Захід і Схід, є Організація Об'єднаних Націй, наступниця Ліги Націй, що формально саморозв'язалась 18 квітня 1946 року. Об'єднані Нації діють за чартером з 26 червня 1945 року, а належать до них тепер 81 держава на базі рівності членів по одному представнику від кожної членської держави. Насправді, співпраця між Заходом і Сходом на терені ОН — тільки формальна, не здібна спільно розв'язувати існуючі міжнародні проблеми. Такими го нинішній день великими нерозв'язаними проблемами передусім є об'єднання поділених країн — Німеччини, Кореї і Індо-Китаю (на терені двох останніх країн відбулись в міжчасі льокальні війни з тимчасовим компромісовим перемир'ям, що по половині тих країн передали комуністам). Далі: проблема міжнародного роззброєння, замість якого ведуться між демократичним і комуністичним світами перегони у зброєнні. В Європі існує постійна загроза від советської потуги, на Далекому Сході від комуно-китайської, яка заволоділа суходолом протягом 1949 року. Виросла нова міжнародна сила так званих нейтральних країн, головно тих, які досягнули, чи пак привернули давню державну суверенність після другої світової війни, в Азії, Африці і в Океанії. Азійсько-африканські країни становлять в Об'єднаних Націях 28-членний блок, щоправда політично неодностайний. Суперництво у ділянках військової переваги та політичних впливів в країнах широкого світу, передусім на терені нейтральних держав, — безперервні дальші безуспішні спроби зрушити з мертвої точки переговори про міжнародне роззброєння та дійти в цій справі до якогось порозуміння, — коливання між жагучим прив'язанням до миру, сполученням з острахом перед тотальним знищенням людства в новій атомовій війні, та між свідомістю, що не можна врятувати миру постійним угодівством супроти комуністичної агресії і що треба тому походиві всіма способами протиставляти — оце

найбільш характеристичні риси нішньої міжнародної ситуації. Характеризує її ще велетенський зрив науки, особливо технології. В різних країнах світу відродився націоналізм народів, що прагнуть до свого повного політичного й культурно-економічного визволення. Бачимо, як, з одного боку, ці рухи використовувє для своїх цілей совєтська демагогія, і як з другого боку намагаються західні держави зберегти їх у сфері своїх впливів. Центральною точкою всіх актуальних міркувань і всіх існуючих міжнародних проблем є сумнів: чи може існувати світ при його поділі на вільний і невільницький? Чи можна

практично відновити й реалізувати теорію про мирне співіснування двох економічно-політичних систем — демократично-капіталістичної і комуно-тоталітарної? Чи можна жити в мирі при існуванні в Москві і в Пейпінгу урядів, які поставили собі за ціль підкорити собі весь світ і які для цієї цілі створили велетенські збройні сили? Західня, зокрема американська, політика виявляє найбільшу помилку — легковаження визвольних змагань народів, уярмлених Совєтами, зокрема України.

У такій атмосфері безперервного напруження вступає світ у 1959-ий рік.

ПЕРШІ ГРОШІ В УКРАЇНІ І В СВІТІ

До того, як з'явилися перші монети, в торговельному обігу були різні предмети вжитку: хутра і шкіри у стародавній Україні, слонова кістка в Африці, чай в Монголії, сіль в Західньому Судані та Абесінії.

Розвиток торгівлі між країнами вимагав єдиного грошового еквіваленту. Таким еквівалентом стало срібло і золото.

Монета в Київській Русі появилася в XI столітті. Вперше згадується вона в найстародавнішому судовому збірнику — „Руська правда”. Ця монета була в обігу на території Києва, а згодом і на прилеглих до нього землях — Волині, Полтавщини і Чернігівщини. Це і визначило назву монети — „київська”.

Спочатку вона мала вигляд обруча. Носили її на шиї (на „загрівку”), звідки, як вважається, і походить назва її „гривна”. Пізніше гривна стала довгастою срібною паличкою.

У відділі „Київська Русь” Київського історичного музею експонуються три зразки гривен: „новгородська”, яка являє собою рівний брусочок, „чернігівська”, — такої ж форми, але приплюскана і „київська” — ромбо-

видна. Вага гривни становить у середньому 156 грамів. Свого часу за київську гривну можна було купити двостроє коней.

У другій половині XIII століття з'явився зливоч срібла, що дорівнював половині гривни. Це вже був карбованець. Згодом він остаточно витіснив гривну.

Перші справжні монети були викарбувані за часів Володимира Мономаха. На них зображений Володимир на троні. Ці золоті і срібні монети являють собою велику рідкість.

За кілька тисячоліть перед Христом були викарбувані перші металеві гроші. У Китаї, наприклад, п'ять тисяч років тому надійшли в обіг золоті монети. Однак і в наші часи ще є місця, де вживаються дивовижні гроші, ніби запозичені з сивої давнини. В західній частині Тихого океану розташований острів Яп, що належить до ЗДА. Тут можна побачити біля будинків величезні штучні камені. Це не жорна, а кам'яні гроші. Чим більша така „монета”, чим краще обтесана, тим вища її вартість.

М. Якимчук і Я. Ясинський

ПЕРЕМОГА, ЩО КИНУЛА ЖАХ НА МОСКВУ

У ТРИСТАРІЧЧЯ БОЮ ПІД КОНОТОПОМ

Написав Богдан Кравців

У довговіковому змагу з Московією, що свою імперіалістичну політику спрямувала на повне поневолення українського народу й загарбання його землі, Україна зазнавала не лише поразок. Дрижала Москва не тільки перед полками Наполеона, але також смертельним жахом огорнула дрижала вона, як стверджують самі ж російські історики, після важкої поразки під Конотопом перед переможним наступом українських військ, перед українською зброєю. Триста років тому, коли козацькі полки розгромили московську армію, коли загинув цвіт непереможної, здавалося, московської кінноти, коли мов снопами, рясно встелено поля біля міста Конотопу 30 тисячами московських трупів.

Які передумови і фактори дали тоді силу очолюваним гетьманом Іваном Виговським українським полкам добитися такої великої, блискучої перемоги, які причини не дозволили потім Україні скористати з оwoчів цієї небувалої вікторії — питання, що довгими десятиріччями тривожили наслідників Виговського, питання, що на них відповіді шукали і досі шукають українські історики, публіцисти та політики.

Коли говорити про передумови і головні фактори конотопської перемоги, то до них треба зарахувати розумну і реальну, але водночас із цим рiшучу зовнішню і внутрішню політику Івана Виговського — того, що перебрав не тільки булаву, але й політичний заповіт і державну спадщину Богдана Хмельницького.

Переїнявши гетьманування рішенням ради старшин у Чигирині, що відбулася „при зачинених воротах” 23 серпня (ст. ст.) 1657 року, через місяць після смерті Богдана Хмельницького, затверджений потім, як гетьман, генеральною радою старшин і представників козацтва у Корсуні — дня 25 жовтня (ст. ст.) того ж року, Іван Виговський, найближчий і найдовірениший співробітник Богдана Хмельницького, канцлер створеної ним козацької держави опинився зразу ж в обличчї тих проблем і справ, що тривожили Великого Гетьмана в останні дні його життя, вимагаючи негайної, але обережної й розумної розв'язки. Особливо ж гострою була справа дальших взаємин з Московією, що після підписання Переяславського договору в 1654 році, ще за життя Хмельницького, повела виразну політику на зламання того договору, на повне поневолення України.

Ставши гетьманом, Виговський не пішов відразу на розрив із Московією, що привело б у тодішніх умовах до неминучого наступу останньої на невідготовану з мілітарного погляду і внутрішнього розвитку Україну. Першу свою державну дію — переведення генеральної ради в Корсуні — Виговський запланує з увагою не тільки на закріплення за собою гетьманської булави, але передусім для зміцнення міжнародного становища України.

Один з об'єктивніших дослідників цього періоду нашої історії, Дмитро Дорошенко, пише: „На раду прибули послы від Швеції, Польщі, Австрії, Туреччини, Криму, Семигороду, Мол-

давії і Волощини. В часі засідань ради було нарешті оформлено союзний договір із Швецією, на основі якого король Карл X Густав зобов'язувався добитися визнання незалежної України Польщею, прилучення до неї всіх західньо-українських земель і посунення границь української держави аж до Прусії. Від Литви до України мало бути прилучене вовідиство Берестейське і Новгородське аж до Березини. Одночасно був поновлений Союз із Кримом і Туреччиною, а до Москви (послів якої в Корсуні на генеральній раді не було — В. К.) вислано посольство з повідомленням про вибір нового гетьмана і з проханням підтвердити договір 1654 р. Виговський, як і Б. Хмельницький, не хотів сам перший розривати з Москвою. З Польщею заключено перемир'я”.

Уже наведений Дмитром Дорошенком перелік дипломатичних дій гетьмана Виговського показує всю далекозорість його політики і далекосяжність його задумів, що їх потім поривалися здійснювати Петро Дорошенко й Іван Мазепа. Закріплюючи міждержавне становище України, Виговський хоче виграти на часі, сконсолідувати Україну внутрішньо і підготувати її мілітарно. Цих цілей добивається він послідовно і спритно, ударемноючи, з одного боку, підригну, сказати б по-сьогоднішньому, акцію Москви в Україні і ліквідуючи, з другого боку, безоглядну внутрішню опозицію, підтримувану тією ж Москвою.

Після того, як внаслідок тодішніх подій у Північній Європі (війна Швеції з Данією і замирення бранденбурзького курфюрста з Польщею) були звічені перспективи шведсько-українського союзу, Виговський докладає всіх зусиль, щоб здійснити, здавалося б, нездійсненне тоді (не цілих десять років після кривавих воєн Б. Хмельницького з поляками) завдання — замирення і союз з Польщею, що було для нього знову ж таки тільки засобом до осягнення кінцевої мети: — незалежної України в її етнографічних границях —

значить, не тільки з тодішньою Чернігівщиною, Київщиною і Брацлавщиною, але й з західніми українськими землями — Берестям, Луцьком і Львовом.

Здійснення своїх справді таки великих задумів добивається Виговський проти запеклої опозиції власного ж українського суспільства, особливо козацтва і духовенства, що не забули ще всіх переслідувань, утиків і жорстокостей зазнаних від Польщі і, з другого боку, проти ще запеклішої опозиції, а то й активного спротиву збоку польської провідної верстви — шляхти і духовенства. Свої дипломатичні заходи в цьому напрямку завершує він підписанням „знаменитого”, як його називають, трактату про унію України з Польщею і Литвою, що відбулося в Гадячі 16 вересня 1658 року і де Україну репрезентували разом з Виговським Юрій Немирич і Павло Тетеря і де головним послом Польщі був Казимир Веньовський.

Згідно з підписаним у Гадячі договором, польська Річ Посполита мала бути перебудована у федерацію трьох держав — Польщі, Литви й України, що входила до тієї федерації під назвою Великого Князівства Руського, але тільки в межах Київського, Чернігівського і Брацлавського вовідиств. Всі три республіки мали бути об'єднані особою всіма ними обираного короля. Другий розділ трактату передбачав, що законодавна влада в Україні мала належати зборам депутатів від усіх земель Великого Князівства Руського. Виконна влада мала належати гетьманові, обираному на все життя і затверджуваному королем. Далі цей же розділ постановляв, що Україна мала мати свій власний найвищий судовий трибунал, свій власний скарб і свої гроші, як теж свою армію з 30 тисяч козаків і з 10,000 регулярного найманого війська. Ні польське, ні литовське військо не мало права входити на українську територію, хіба тільки у випадку конечности, але тоді переходило негайно під командування гетьмана. В дальших розділах

Гетьман Іван Виговський

були постанови про зрівняння православної віри з римо-католицькою, про місця в сенаті для православно-го митрополита та єпископа і про заснування двох університетів в Україні разом з цілим рядом колегій, гімназій з латинською й грецькою мовами навчання та інших шкіл.

Заприсяження підписаного в Гадячі трактату про унію Польщі, Литви й України відбулося через вісім місяців після того у Варшаві 22 травня 1659 року, як стверджує польський історик проф. Станіслав Косцюлковський, щойно після переламання сильного спротиву збоку католицьких єпископів і польського Сейму і Сенату. Урочистого акту заприся-

ження довершив примас Польщі Лещинський і після короля Яна Казимира склали присягу на дотримання договору польські духовні і світські достойники і за ними представники українського козацтва.

Замирення з Польщею не далось Виговському легко. Щоб його здійснити і щоб мати забезпечені для неминучої розправи з Московою західні границі, Виговський на протязі 1658 року, до підписання Гадяцького Трактату, мусів зліквідувати внутрішню українську опозицію, яка заgravала з Московою і яку Москва активно підтримувала. Очоловали цю опозицію запорізький кошовий Яків Барабаш і полтавський полковник Мартин Пуш-

кар, незадоволені політикою Виговського, претенденти на гетьманську булаву. Як пізніше Кочубей на Мазепу, вони слали в Москву доноси на Виговського — „ляха” і „польсько-го запроданця”, не тільки запобігаючи московській ласки, але й закликаючи московські залоги в Україну. Запорожців Виговський уговтав спочатку з допомогою бльокади, забороняючи доставляти на Запоріжжя харчі і зброю. Бунт Пушкаря, що явно підтримуваний Москвою виступив проти Виговського і розбив вислані проти нього козацькі відділи під проводом Богуна і Сербина, — зламав Виговський, змобілізувавши всі свої сили і розбивши його „на прах” в бою під Полтавою (де лягло головами разом з Пушкарем 15 тисяч збунтованих українських козаків). Привідцю запорожців, що пробував утекти під „руку” Москви, Якова Барабаша козаци Виговського ввіймали і повісили.

Рішуче і безоглядне зліквідування опозиції Пушкаря і Барабаша стало першою грізною лекцією для Москви. Вона зрозуміла цю дошкульну пересторогу і негайно відтягнула до своїх кордонів вислані в Україну під проводом московських воєводів залоги. Єдиний тільки Шереметєв, диспонуючи більшим з'єднанням війська, пройшов таки до Києва.

Не припиняючи підтримувати протигетьманську акцію в Україні, Москва в той час ще не відважувалася на відкриту боротьбу з Виговським. Пішла вона війною проти нього тільки тоді, як став відомий факт підписання польсько-українського договору в Гадячі.

Восні дії проти України започаткував московський цар Алексій проголошенням царської грамоти до українського народу, в якій так само, як пізніше цар Петро Мазепу, натавровував Виговського „зрадником” і закликав українців не слухати його. Вслід за грамотою ранньою весною 1659 року цар Алексій послав в Україну стотисячну армію під командуванням князів Трубецького, Пожарського і Ромодановського. Московські

з'єднання рушили завойовувати Україну, знищуючи все по дорозі і масово вирізуючи населення. Загримав цю навалу ніженський полковник Григорій Гуляницький, витримавши на протязі майже трьох місяців облогу московської армії в Конотопі.

На московську грамоту і на збройний наступ Москви гетьман Виговський відповів добре зредагованим політичним маніфестом до європейських урядів і покvapною підготовою до збройного протинаступу. У своєму маніфесті, пригадавши війни із Польщею і Переяславський договір, Виговський висвітлив причини розриву з Москвою і ствердив, що це вона зламала договір, пактуючи з ворогами України, встановлюючи свої залоги в Києві і сіючи міжусобицю та підтримуючи бунти проти законного гетьманського уряду. Разом з цим у маніфесті підкреслено, що відповідальність за війну спадає на Москву, бо українці беруться за зброю тільки примушені до цього.

Згадка про те, що українці „беруться за зброю” не була порожнім словом. Використовуючи запеклу оборону Конотопу Гуляницьким і продовжуючи започатковану вже давніше організацію збройної сили не тільки з козаків, але й з чужоземців, Виговський почав завершувати організування „затяжних”, тобто чужоземних, військових з'єднань. Крім того він покликав на поміч, поновивши союз з кримським ханом, татар і відділ польського війська під проводом Андрія Потоцького. З усіма цими силами рушив гетьман у червні 1659 року до Конотопу. Спритно маневруючи своїми з'єднаннями, Виговський підійшов негадано до ворожої армії і вдарив на неї з двох сторін біля села Соснівка поблизу Конотопу. У кривавому бою, що тривав два дні — 28 і 29 червня — московську армію розбито дощенту. Війська Виговського взяли не тільки багату здобич, але й багато полонених, між ними кількох московських воєвод і самого князя Пожарського. Описуючи історичний цей бій, Дмитро Дорошенко у своїм „Нарисі історії України”

Богдан Хмельницький
 (Гравюра Вільгельма Гондіуса з 1651 р.)

читує такі слова російського історика Соловйова: „Цвіт московської кінноти, що відбув щасливі походи 1654 і 1655 років, загинув в один день, і ніколи вже після того цар московський не був у силі вивести в поле такого блискучого війська. В жалобній одежі вийшов цар Алексій Михайлович до народу, і жах напав на Москву. Удар був тим тяжчий, що був несподіваний!.. Трубецкой, на якого покладали найбільше надій, муж на війні щасливий і ворогам страшний, згубив таке величезне військо! Після здобуття стількох міст, після здобуття литовської столиці, царська столиця Москва тепер затремтіла за свою власну безпеку: з наказу царя люди всіх станів поспі-

шили на земляні роботи для укріплення Москви...”

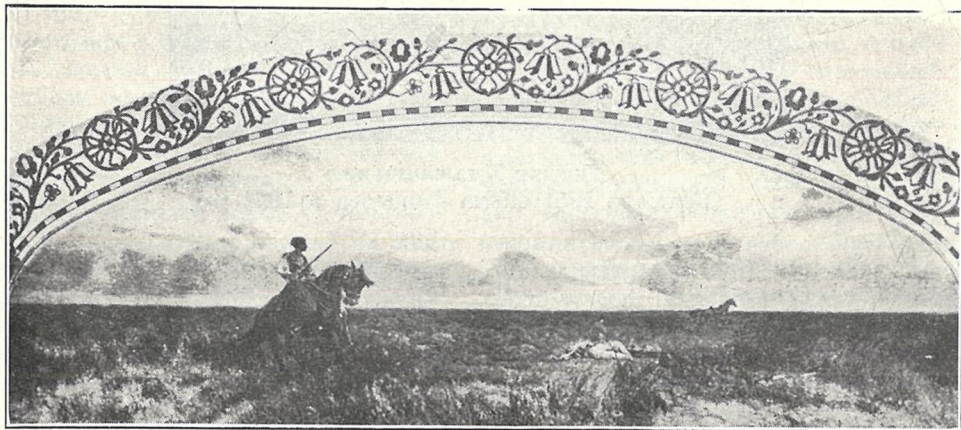
Перед Виговським була відкрита дорога на Москву, і цього походу чекали з острахом не тільки в Московії. Завершення великої української перемоги походом на Москву сподівалися у світі і в Україні. Але гетьман з цієї великої нагоди не скористав, чи точніше, не мав можливості скористати. Замало часу він мав, володівши не цілих два роки, щоб закріпити Україну не тільки зовнішньо, але передусім внутрішньо, щоб консолідувати її, розбиту міжусобицями і московськими інтригами. Слова з Шевченкового „Іржавця” про те, що пожали б були українці пшеницю, „якби були одностайне стали”, можна

відносити не тільки до Мазепи і хвастівського полковника Палія, але й до Виговського, і всіх отих Цюцюр, Сомків, Золотаренків і Брюховецьких, що потягнулися під руку московського царя, запобігаючи мастків, влади і братньої крові.

Не дозволила використати овочів такого світлого в історії взаємин Польщі й України моменту, як був ним Гадяцький Трактат, що попередив Конотопську перемогу, з другого боку, сама ж таки польська сторона, провідні польські кола того часу. Після урочистого акту заприсяження Гадяцького договору і відспівання „Те Деум” у варшавській катедрі св. Яна у поляків взяли гору короткозорість, негація і ненависть до всього, що українське. На місце Беньовських прийшли Степани Чарнецькі. Польську політику супроти України почали знов визначати такі факти, як розстріл Івана Виговського польським полковником Маховським, вчинений у змові з Тетерею, чи пацифіка-

ційні рейди Степана Чарнецького по Україні, того Чарнецького, що наказав вирізати все населення містечка Ставище і викинути з домовини в Суботівській церкві тлінні останки Богдана Хмельницького.

Після великої і далекосяжної спроби Виговського визволити Україну з-під залежності і встановити її державну суверенність, настала злої пам'яті доба руїни. Але ні вона, ні всі екстермінаційні заходи займанців не знищили „шалених дум і замислів” цього великого державного мужа, одного з найсміливіших і найпошдовніших реалізаторів політичних заповітів Хмельницького. Ці замисли відродилися потім у політичних і мілітарних починах і діях великого гетьмана України Івана Мазепи, а ще пізніше — вже в 19-му і 20-му сторіччях — стали основними гаслами українського незалежницького руху, продовжуваної сучасним українством боротьби за незалежність і державну суверенність України.

Портрет Гетьмана Івана Мазепи з Грінгольмської Колекції
в Національному Музеї в Стокгольмі (зберігається під ч. 497)

ДО ПОРТРЕТУ МАЗЕПИ

Написав Євген Маланюк

Це відзугти, взитатись в це треба,
Роззинитись еством у цім сенсі:
“Plustrissimus Dominus Mazepa
Dux Cohortis Zaporoviensis.”

Срібна зурпина, золо пророже,
Ні, не порожній зір Ніуби, —
Зимні телескопічні озі
Багать майбутнього буряні доби.

В панцер закуто груди і плезі,
Тінню за ними — спалені крила.
Серце юне і тіло стареже
Пурпур і бронза окрили.

Риму козацького сивий Марсе!
Чули століттями, віщий гетьмане,
Гул погребовий полтавського
маршу
Крізь Петербургу затругі тумани.

Квітень не всує спалажнув у Сізні
О, імператоре мідних літ, —
Візна пам'ять плегам владизним,
Що обіймали блакитний міт.

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА

Написав д-р Василь Луцьв

І. ЮНІСТЬ ІВАНА МАЗЕПИ

Рід Мазеп-Колодинських дуже старий, військово заслужений і походить з української шляхти. Батько пізнішого гетьмана, Степан-Адам, був власником сіл Мазепинці і Триліси. У часі Хмельниччини він офіційно пристав до козацької старшини і був призначений білоцерківським отаманом. Пізніше належав він до однодумців Виговського і був гарячим прихильником Гадяцької унії.

Мати гетьмана з українського шляхетського роду Мокієвських. Вона відома ширим патріотизмом та глибокою релігійністю. По смерті мужа була ігуменею київського Флоро-Вознесенського монастиря та настоятелькою Глухівського.

На підставі довгих досліджень стверджено, що Іван Мазепа народився 20 березня 1632 р. в с. Мазепинцях на Київщині, недалеко Білої Церкви. Історики вважають, що спершу Мазепа учився в Київській Братській Школі, а опісля в Києво-Могилянській Академії. Польський історик Тимко Падура згадує, що молодий Мазепа вчився у Полоцьку в єзуїтів коштом князя М. Вишневецького. Літописець Величко подас, що майбутній гетьман учився в єзуїтській колегії у Варшаві.

Зрозуміло, що юнак Мазепа, син визначного старшини Богдана Хмельницького, засвоїв не тільки добру освіту, але вже змалку вивчав козацьке ремесло і бойові закони цього лицарського ордену. Він знаменито їздив верхи і орудував шаблею та мушкетом. Для доповнення лицарського і шляхетського знання, київський єпископ Лещинський поручив його коворолеві Янові Казимирові.

Спритний юнак з аристократични-

ми манерами зумів здобути собі довіря короля, і став королівським пажем. Король вислав Мазепу до Голляндії для вдосконалення в артилерійському ділі. Закордоном був Мазепа три роки і, крім Голляндії, заїзнався з Німеччиною, Францією та Італією. В Польщу вернувся 1659 р., де його призначено до королівської прибічної гвардії. Як Польща, так і король опинилися тоді в доволі скрутному становищі. Проти Польщі виступила Швеція, Москва, Україна, Бранденбургія і Трансильванія, а проти короля сприялася доволі сильна шляхетська опозиція. Мазепа не належав до опозиції, і тому король доручав йому важливі дипломатичні місії. З тих королівських доручень Мазепа вив'язувався якнайкраще. Відомо, що в 1659 р. король вислав його з важливими документами та з усними дорученнями до гетьмана Юрся Хмельницького, але тоді вже гетьманував Тетеря, який полагодив дані справи. Літом того ж року Мазепа, як королівський дипломат, возив гетьманські клейноди, маніфести, різні привілеї, відозви тощо. Ці поїздки були дуже корисні для молодого дипломата, — не дарма ляйпцігський журнал "Europäische Fama" писав: „Мазепа, як хитра голова, мав гри цьому найкращу нагоду вивчити державний устрій і використати все в майбутній потребі”.

Зрозуміло, що вивищення королем українського шляхтича Мазепа, викликало задрість у королівських прибічників. Найбільшу зневагу завдав йому польський мемуарист, завадіяка і процесович Пасек. Король поставився до цієї справи байдуже, і це мабуть було причиною, що Мазепа

покинув королівську службу. У 1663 р. він виїхав із королем на Україну і тут біля Білої Церкви подякував королеві за службу і залишився в маєтності свого батька.

Шестилітнє перебування Мазепи в Україні, у власному маєтку і досі оповите таємничістю. З того часу записано кілька переказів про фантастичні любовні пригоди Мазепи. Ті історії, особливо плітка про його пригоду з молодою дружиною старого шляхтича Фалібовського, послужили темою для визначних європейських поетів і письменників, композиторів і малярів. Зрозуміло, що в тих переказах небагато правди, а здебільша це Пасекова вигадка і поетична фантазія мистців слова і пензля.

2. НА СЛУЖБІ УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ

Після шестилітнього перебування у своїй маєтності Іван Мазепа став на службу в гетьмана Дорошенка. Постать Петра Дорошенка різко виділяється на тлі сучасних йому історичних постатей. Він вів переговори з усією Європою. У гру входив турецький султан, кримський хан, польський король, московський цар і бранденбурзький електор. Навіть Людовик XIV пробував через свого варшавського амбасадора дістати від Дорошенка військову допомогу проти цісарської армії. Гетьман Дорошенко найбільше з усіх гетьманів обстоює ідею Речі Посполитої Української. Великий престиж і глибокий патріотизм гетьмана заімпонували Мазепі, і він наприкінці 1669 р. з'явився до нього на службу. Дорошенко іменував Мазепу ротмістром надвірної компанії, а опісля генеральним писарем. Десь у тому часі Мазепа одружується з дочкою полковника Семена Половця. Дітей у них не було, а дружина померла в 1702 р.

Іван Мазепа, генеральний писар Дорошенка, полагав, що всі найважливіші посольські місії. У першій половині 1674 р. гетьман вислав його до лівобережного гетьмана Самойловича з пропозицією про об'єднання України. У червні 1674 р. Мазепа виїхав з важливими документами до

Істанбулу, але по дорозі перестрів його загін запорожців і заарештував. Генеральному писареві загрожувала смерть, та кошовий Сірко став у його обороні. Він сказав: „Не вбивайте його . . . може колись він стане в пригоді батьківщині”. Мазепу повели на Січ, а з Січі Сірко передав його гетьманові Самойловичеві. Два дні перебування з ним переконали Самойловича, що Мазепа — цінна людина, і він присєднав собі гетьмана. Можна гадати, що Мазепа, права рука Дорошенка, бачивши, що ситуація того гетьмана стає з кожним днем хиткішою і що це не принесе Україні порятунку, вирішив працювати у Самойловича.

Гетьман Іван Самойлович дуже дбав про інтереси козацької старшини, яка за його гетьманування, як тоді казали, „стала новою шляхтою”. Самойлович вірив Москві, хоч та зуміла вирвати українську Православну Церкву з-під історичної зверхності царгородського патріярха і підкорила її московському, що було для України сильним ударом. Але він завжди обстоював автономні і національно-політичні права України, завжди дбав про те, щоб об'єднати Україну під одною булавою, і це йому вдалося. Щоправда, пізніше політична кон'юнктура змусила його зрентися Правобережжя, але хоча він зрікся тієї землі — не зрікся народу і велів переселити тамошню людинність на Лівобережжя.

Спершу Іван Мазепа не мав офіційного „уряду” і був тільки „військовим товаришем”, тобто належав до генеральної старшини без ранги, виконуючи спеціальні доручення гетьмана. Відомо, що року 1681-го гетьман вислав Мазепу до Москви для наладнання справи переселенців із Правобережжя та для репрезентації козачих інтересів. У 1685 р. Мазепа був уже генеральним осаулом і виступав при виборі князя Четвертинського на митрополичий престіл. Пізніше він брав участь у здобуванні Чигирини. Відтепер Мазепа виступав скрізь там, де треба дипломатичного підходу чи очолювання посольських місій. Усі справи полагав, що він якнайкраще, здобув повне довір'я Са-

мойловича і навіть іноді робив заваги та засуджував помилки гетьмана.

У 1687 р. регентка Московії, Софія, вислала свого улюбленця князя Голіцина в похід на Крим. Над річкою Самарою долучився до московського війська гетьман з 15.000 війська. Татари запалили в стегу суху траву, і похід не вдався. Щоб рятувати себе, Голіцин звернув вину на Самойловича — буцімто гетьман вів з татарами переговори і звелів їм запалити степ. Козацька старшина вчинила проти гетьмана змову, яку, мабуть, інспірував Голіцин, і гетьмана заарештовано. Мазепа не брав участі в змові. Гетьмана вислано в Москву, а опісля засуджено на заслання, де він і помер.

25-го липня 1687 р., після заарештування Самойловича, скликано в Козачій Діброві біля річки Коломаку раду, на якій гетьманом України обрано Івана Мазепу.

3. ГЕТЬМАНУВАННЯ МАЗЕПИ

Багато істориків припускає, що Мазепу обрано гетьманом тому, що він підкупив Голіцина. Одначе, це незгідне з правдою, бо Голіцин подав козакам чотирьох кандидатів, і вибрали вони Мазепу, бо він був найпопулярніший. Недаром Ол. Гордон відмічав, що „гетьман Іван Мазепа особа найбільш здібна і улюблена козаками”.

Початки гетьманування Мазепи відзначені великими труднощами. З початком серпня почалися криваві заворушення в війську — поспільство бунтувалося проти старшини. Інша річ, що московська влада фаворизувала старшину, щоб цим способом підкорити Україну, але гетьман Мазепа низкою універсалів старався наладнати взаємовідносини між старшиною і козацтвом та між козацтвом і поспільством. Гетьман Мазепа, як добрий політик, дипломат та володар, хотів насамперед закріпити південні межі держави, щоб забезпечитися від частих татарських наскоків. Він розпочав на пограниччі будову твердинь. Це занепокоїло запорожців, які діяли

незалежно і були доволі свавільні, але гетьман зумів заспокоїти їх.

У міжчасі Голіцин виступає в похід проти татар. Мазепа долучається до нього з 50-тисячною армією, але й цей похід не був удалим. Голіцин мусить вертатися до Москви ні з чим, але там перекидають факти і говорять про „надзвичайну перемогу над татарами”. Гетьман теж був тоді в Москві, де саме почалася завірюха. Прихильники Петра зробили переворот, і царем став Петро I. Гетьман побоювався за свою владу, але новий цар поставився до нього прихильно.

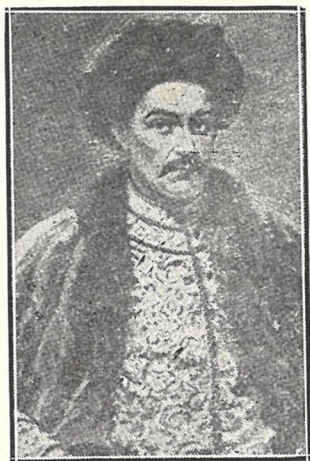
Гетьман Мазепа повертається в Україну і починає запроваджувати лад та порядок. Крім низки реформ та універсалів, він, як згадано, забезпечує південні межі України, а також дбає про культуру та освіту.

Працювати йому доводиться в доволі важких умовах. Проти нього твориться сильна опозиція, очолювана Жученками, Іскрою, Кочубеєм і кривим Кочубеєм — Петриком.

Старший канцелярист Петрик-Іваненко тікає на Січ, а з Січі їде у Крим, де в турецькій твердині Кизикерман укладає з Кеман Мурзою союзний договір. На основі цього договору кримські й білгородські орди мали обороняти Україну від Москви і Польщі. Петрик, людина освічена й здібна, задумав зчинити повстання і створити українське незалежне князівство, оперте на мусульманський світ. Він кинув у народ низку політично опрацьованих і далекосяжних універсалів, але повстання не вдалося. Козацтво за ним не пішло, запорожці не підтримали, і він мусів залишитися на еміграції. Деякі історики вважають, що Мазепа брав тиху участь у тому протимосковському повстанні Петрика. Невдача Петрика доказала Мазепі, що йому треба „порости в силу” та об’єднати внутрішні сили, послаблюючи ворожі назовні.

Крім політичної праці, гетьман Мазепа бере жваву участь у багатьох боях. Забезпечивши південь України низкою твердинь, він розбудовує козацьку флотилію, а після того виступає походами проти татар. У 1695 р. гетьман Мазепа, разом з московськи-

ми військами, заволодів містами Івангородом, Астрангородом і Сінгірією. Турки, зайняті боротьбою на Угорщині, не могли тоді татарам допомогти. У травні 1697 р. Мазепа брав участь у морському поході проти турецької фльоти. У половині липня 1698 р. Мазепа вирушив проти сераскірського паші і змусив його відступати за Бог. У 1705 р. гетьман провадив успішну боротьбу на Чорній Русі, за що дістав від царя найвище відзначення — орден св. Андрія. У тому ж році козаки під командою гетьмана здобули Замостя. Недарма автор „Історії Русів” писав, що Мазепа: „... завше відзначався хоробрістю, заповзятливістю та військовою вмілістю”. Сам Мазепа писав до царя в 1698 році: „На протязі 12 років я зробив 11 літніх і 12 зимових походів”.

Гетьман Іван Мазепа
(Портрет роботи
О. Куриласа)

Мазепа уживав титулу „гетьман обох сторін Дніпра”. Він завжди мріяв про об’єднання правобережних земель під одною булавою. На підставі польсько-московських договорів з 1667 та 1687 рр. Правобережжя перейшло до Польщі. Польський уряд хотів ті землі заселити, і тому сейм з 1685 р. погодився на відновлення козаччини. Гетьманом призначено недолугого Андрія Могилу, але знайшлися кращі організатори, а саме — наказний гетьман Самійло Самусь і полковники Іскра, Абазин та Палій. Перше місце зайняв Семен Палій. Він був визначною постаттю в козацькому світі. Восну школу починав він під Дорошенком, був на Запоріжжі, брав участь у віденському поході проти турків, а пізніше, як хвастівський полковник, придбав собі ім’я надзвичайного колонізатора та воякини. Він поставив собі завдання — усунути з Правобережжя шляхту і завести козацький лад. Це йому вдалося. Мазепа був повністю по стороні Палія, хоч офіційно, на домагання царя, радив йому миритися з королем. У 1704 році гетьман Мазепа перейшов на Правобережжя і зайняв його.

Невідомо, які пляни мав Палій, бо хоч він приятелював з Мазепою, але напевно й сам хотів бути володарем Правобережжя. Між іншим, полковник Самусь доносив Мазепі, що Палій

зібрав на Кошоватій раді і висловлював на ній такі речі, які свідчили про його лихий задум проти Мазепи. На домагання царя Петра, Мазепа заарештував Палія і вислав його до Москви, а полковником призначив Михайла Омельченка. Після усунення Палія, заповітна мрія Мазепи справдилася і він об’єднав під своєю булавою обабічну Україну.

4. САМОСТІЙНИЦЬКІ ДУМКИ МАЗЕПИ І СОЮЗ З КАРЛОМ XII

Великий дипломат-гетьман Мазепа у першій половині свого гетьманування був дуже законспірований, і навіть новітнім історикам трудно висвітлити його становище супроти Московії. Цар Петро I до останнього моменту не вірив у самостійницькі задуми Мазепи. Фактом залишається, що в другій половині гетьманування Мазепи обставини змінюються на некористь України. Цар вертається із закордону і починає низку реформ, які йдуть на користь Московії, а не України. Політика царя викликає обурення не тільки у Мазепи та козацької старшини, але в усього українського народу. Під час будови Петербургу цар зажадав, щоб гетьман вислав на земляні роботи козаків. Які там були умовини, видно із скарги полковника Черняка, в якій він

писав, що козаки мусять працювати у неділі і свята, що видані по 15 державних коней на полк навіть порожнього воза не всилі витягнути; що козаки на своїх плечах по кілька верстов носять дрова; що московські офіцери безоглядно б'ють козаків і грошей їм не платять, а якщо й платять, то відчислюють побрани в минулому році; що для свого виживлення козаки випродали останню одежину. Таких скарг сипалося до Мазепи сотні. Збереглися скарги з інфлянтського фронту, від полковника Горленка, з литовського фронту, з Познаня в Польщі, з Франкфурту над Одрою, а вже найбільше з України. Московські офіцери допускалися звірств і насильств як над козацтвом, так і над усім населенням України. Мало того, сам цар вислав гетьманові раз-у-раз безглузді накази. Для прикладу, в 1700 р. цар видав наказ вислати в Лівонію, на підмогу Августові, козацьку допомогу. Гетьман тількищо вирядив охотників під проводом наказного гетьмана, полтавського полковника Іскри, аж тут приходить наказ — не треба висилати. Гетьман не вспів усіх розпустити, а тут новий наказ — йти йому самому з 10.000 війська. У серпні наказано не йти зовсім. Гетьман розпустив козацтво на польові роботи, аж тут цар звелів негайно вислати 12,000 війська. На тому не кінець: цар наказав віддати Польщі Правобережжя.

Мазепа завжди прямував до об'єднання України, здобув і закріпив при собі Правобережжя, а тут цар „вель” віддати з таким трудом здобуті землі, щоб коштом розшматованої України купити собі поміч поляків у боротьбі із шведами. Але то ще не все. Гетьмана повідомляють, що цар приобіцяв герцогові Марлборо (предок Вінстона Черчилла) Київське князівство, якщо той доведе до успішних переговорів із Карлом XII. Князь Меншіков, малописьменний бублейник, також не поступався і теж мав охоту стати українським князем, про що голосно говорив на одному прийнятті. Що ж лишалося Мазепі, який і так ніколи Москві та її володарям не вірив? Мазепа зважився остаточно

зірвати з Москвою і почав шукати гідного союзника.

До цієї постанови дійшов він давно, але свій задум проводив дуже обережно.

У жовтні 1704 р. гетьман Мазепа в'їздить у Батурин як дійсний володар обоїчної України. Тоді то починається його велика любов до дочки генерального судді Кочубея — Мотрі. Мотря теж кохає Мазепу, але батьки не погоджуються на шлюб. Мотря тікає з дому до Мазепи, але шляхетний Мазепа звертає дочку батькам, не зважаючи на її волю. Тепер він всеціло віддається служінню великій справі — визволенню України. Мазепа, передбачливий політик і гнучкий, мов дамаська шабля, дипломат, не квапився з реалізуванням свого задуму. Сторонній глядач не міг нічого підозрілого замітити, а внутрішній доказати. Він вирішив легко своїх позицій не здавати, і тому протидівав цареві.

Правобережжя гетьман Польщі не віддав. У жовтні 1705 р. козаки — як пише О. Гордон — під командою Мазепи, який у тому часі був у доброму порозумінні з королем Швеції — зайняли Замостя. Роки 1705-1706 були для царя Петра чимраз гірші. Карло і польський король Лещинський вислали до Мазепи кількох посланців, що мали намовити його зірвати з царем.

У міжчасі старшина потаємно нараджувалася, як визволити Україну. Гетьман до часу мовчав, але коли московське вмішування дійшло до нестерпних меж (князь Меншіков, без порозуміння з гетьманом, став видавати козацтву накази), у жовтні 1707 року під присягою втаємничив у свої задуми Пилипа Орлика.

Є дані твердити, що гетьман активно підтримував булавинське повстання проти царя Петра на Дону. Щоправда, тоді ще не надійшла відповідна пора, і він мусів, на вимогу царя, буцімто допомагати в його „ліквідації”, висилаючи на Дон козаків.

Назверх між Мазепою і Петром була якнайкраща згода. Цар довіряв гетьманові — про це свідчить лікві-

дація донощиків на Мазепу, особливо Іскри й Кочубея.

Вкінці Карло XII з своїм військом увійшов в Україну. Цар кликав Мазепу, щоб він злучився з генералом Інфлянтом на Стародубщині. На нараді старшини відкрито заявили: „Не йти! Посилай до короля шведського послів і прохай протекції”. Старшина була вже втаємничена в задуми гетьмана і, лявіруючи між царем і Карлом, чекала нагоди, щоб з'єднатися з Карлом. Зрозуміло, що переходу не можна було зробити відразу, бо на Україні були переважаючі сили московських військ, а в додатку, ще поки Карло вирішив увійти в Україну, цар забрав від Мазепи найкращі війська і розкинув їх по різних фронтах. Небезпечна гра доходила кінця, треба було вирішати, бо злощасне кільце замикалося. 3-го жовтня Меншіков зажадав, щоб гетьман приїхав до нього на нараду. Мазепа вислав посланця, який заявив Меншікову, що гетьман лежить смертельно хворий. Меншіков рішив сам приїхати до гетьмана. Ждати не було чого. Мазепа їде в Батурич, видає наказ про оборону сердюцькому полковникові Чечелеві і гарматному осаулові Кенігсеку, а сам їде з військом до шведського табору.

5. МАЗЕПА В БОРОТЬБІ ПРОТИ МОСКВИ

У неділю ранком 24-го жовтня 1708 р. Мазепа навіки попрощався із своєю столицею — Батурином, переїхав на другий бік Сейму, переправився через Десну і разом з військом, якого було чи не біля десяти тисяч (історики начисляють від кількох до дванадцятих тисяч), злучився з армією Карла XII.

Карло радісно прийняв Мазепу. Сучасник Нордберг згадує, що Мазепа був щоденним королівським гостем, і вони спільно нараджувалися над біжучими справами.

29-го жовтня царські війська переправилися через Десну. Карло з Мазепою були ще тоді в Гірках. По якомусь часі вони поспішили на вируку Батурина, але вже було запізно. Москалі зруйнували столицю, а оборонців жорстоко мучили й мордували.

Український історик М. Андрусак пише, що тоді полягло 3.000 москалів, а 1000 козаків пробились крізь ворожі застави і подалися на розшуки гетьмана.

Метою Карла і Мазепи було рушити на Москву, а щоб цього добитися, треба було зберегти цілість власних військ для рішучого удару на Петра. Рівночасно вони старалися завдати якнайбільше сильних, несподіваних атак ворогові.

Гетьман Мазепа вислав у той час на Україну цілу низку листів та універсалів, виказуючи насильства та віроломство Московії над українським народом. Цар Петро протидівав. Він скликав „козацьку раду”, звелів обрати нового гетьмана, на Мазепу кинув анатему, а в усіх селах і містах порозоставляв свої власні військові залоги.

Над мазепинцями жорстоко, не людськи розправлявся.

Петро I мав силу, бо зайняв більшість України і його боялися, а Мазепа мав за собою симпатії, як згадують історики тих днів. На його залик перекрадалися до нього численні козаці відділи — нерідко по кілька тисяч. Зима 1708-1709 рр. була надзвичайно сувора — птиця мерзла на льоту. Шведські війська зле одягнені, без відповідної кількості харчів, мерзли й мерли тисячами . . .

Карло шукає нових шляхів на Москву. Він їде в напрямі Харкова, але передчасна відлига стає на перешкоді. Доводиться завертати на Ворсклу. І тут вирінає плян облоги Полтави.

12-го березня запорожці вирішили пристати на бік Мазепи і Карла. 26-го березня кошовий Кость Гордієнко злучився з військами Мазепи. Приблизно в той час Мазепа уклав договір із Карлом. Обидва володарі спільно працюють, щоб заключити союз із турками й татарами. Цар Петро цьому протидівав, підкуплюючи одних і других, обіцяючи козакам ласку, народові повні права, а непокірних жорстоко караючи. Чималим ударом для козацтва була вістка про зруйнування москалями Запорізької Січі.

Вислід облоги Полтави — головна битва і велика програна гетьмана Мазепа, українського народу і Карла XII. У додатку лиха напередодні баталії Карла ранено, і він не міг сам видавати команди. Командантом король призначив зарозумілого маршала Реншільда. 27-го червня почалася атака на московські редуты. Початки були дуже успішні. У московському таборі постало замішання, яке кожної хвилини могло перейти в паніку. Але Реншільд велів своїм військам відступати. Москалі прийшли до себе. Цар велів Меншикову з 10.000 військом ударити на шведів і козаків, і вони розбили частину корпусу Роса. У шведському таборі постало замішання. Почався спір між двома суперниками — головнокомандувачем Реншільдом та маршалом Левенгавтом. Кілька помилок, от хоч би те, що кінноту залишено в запіллі армії, привели до поразки. Шведи і козаки не витримали московської атаки і почали тікати. Москалі перемогли навалюю своїх військ. Почалася жаклива катастрофа.

Мазепа ясно бачив, що все пропало, і радив відступати у володіння Туреччини. Левенгавт підтримав цю думку. Карло спершу перечив, але потім згодився. Відступ шведсько-козацьких військ відбувався в повному бойовому порядку. Незабаром вистові донесли, що зближаються царські війська. О шостій годині вечора гетьман Мазепа і його друзі-козаки переправляються за Дніпро. Карло призначає Левенгавта головнокомандувачем позосталих військ, а сам в оточенні кількох штабових старшин та двох тисяч охорони вирушає за гетьманом у сторону Туреччини.

Левенгавт, зламавши обітницю, дану королеві, не робив спроби спро-

тиву, але 2-го липня „виступив проти наказу й військового обов'язку” — і довів до капітуляції. Полтавська поразка на довгі роки приспала незалежність України і раз на завжди розбила значення Швеції як могутньої великодержави.

Гетьман Іван Мазепа і король Карло XII з останками своїх військ мчали дикими степами. Ранком 15-го липня вони добилися над Бог. Паша допоміг їм переправитись на другий бік, і гетьман та король опинилися в турецьких володіннях. Вони отаборилися в Бендерах. Петро через свого посла Толстого пропонував за видачу Мазепа триста тисяч таларів. Падішах пропозицію відкинув. Тоді Петро став пробувати намовити Карла до миру на догідних умовах, щоб тільки він видав Мазепу. Але й король відкинув нечесну пропозицію.

Мазепа, потрясений поразкою, важко захворів. Він уже не підводився з ліжка. Хворий, лежав у Варниці, на передмісті Бендер. Увечері 2-го жовтня, під гук розгнужданої стихії — над Бендерами йшла громовиця — відійшов у вічність гетьман України Іван Мазепа. На його похороні був присутній запорізький кошовий Кость Гордієнко. Решта старшин була в Ясах і їй повідомлено про смерть гетьмана щойно 7-го жовтня. Старшина забажала справити своєму гетьманові величний похорон і звернулася в тій справі до Карла. Тлінні останки великого гетьмана перевезено з Варниці до Галацу, де й поховано в храмі монастиря св. Юрія. До майбутнього належить перевезти тлінні останки світлої пам'яті гетьмана Івана Мазепа у вільний Київ і з почесною поховати в Пантеоні найкращих синів нашої нації.

Торонто, липень 1958 р.

РЕГАЛІОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Написав Роман Смаль-Стоцький

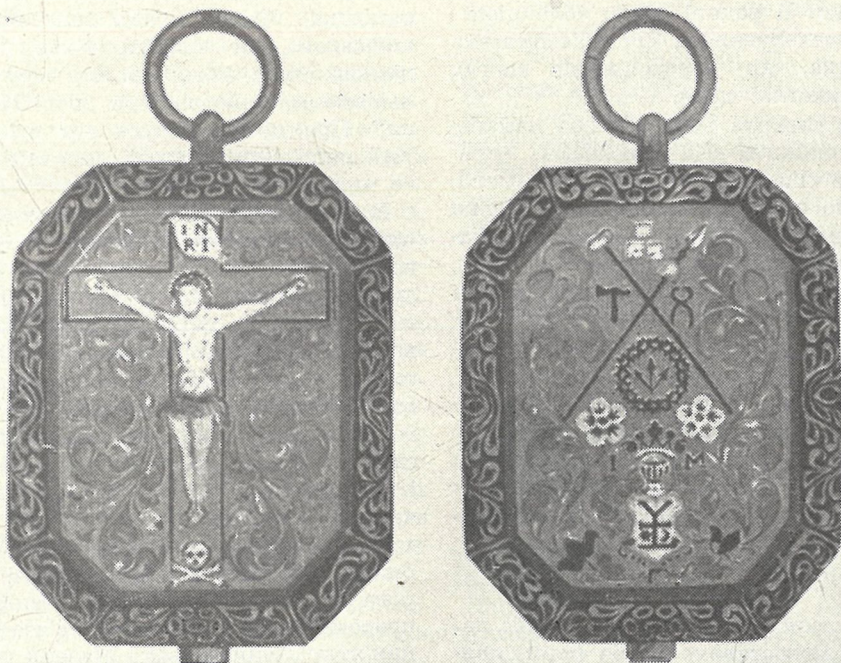
В 1937 році, дня 14-го жовтня, екзильний уряд Української Народної Республіки проголосив постанову про те, що збережений по Великому Гетьманові Іванові Мазепі нагрудник, т. зв. мощехранительниця, має бути „видимим знаком гідности кожночасного Голови Української Держави”. Поданий нижче опис цієї пам'яткової мощехранительниці був надрукований проф. Романом Смаль-Стоцьким того ж року в 40-41 чч. паризького „Тризуба” і передрукований в Літературно-Науковому Додатку „Нового Часу” 1 листопада 1937 р.

В історії української культури, а передусім мистецтва, доба Мазепи, як підкреслив Д. Антонович, — це друга золота доба українського мистецтва, по незабутній першій добі, пов'язаній з могутньою Руссю-Україною та її володарями Володимиром Великим і Ярославом Мудрим.

Та коли в тій першій добі Україна

стояла під переможним впливом Візантії й використовувала її мистецькі досягнення, переплітаючи їх багатим народним українським орнаментом, то доба Мазепи спрямовує Україну на захід Європи, що її культура розвивалася під впливом старого Риму.

Ті впливи Заходу находять у тако-

Санктуаріюм Івана Мазепи визнаний постановою уряду УНР в екзилі з дня 14 жовтня 1937 знаком гідности кожночасного голови Української Держави

го великого знавця мистецтва, яким був Мазепа, невсипущого протектора. Під його булавою розцвіла наша архітектура в українському барокко, в незлічимох творах ожили малярство та гравюра, всюди по Україні повиростали фундовані ним церкви. Був Мазепа фундатором багатьох речей мистецтва і загрою, серед яких у першій черзі вирізняються — Євангелія арабською мовою і велика срібна плащаниця в Єрусалимі.

Вже ті пам'ятки вказують на те, що при дворі Мазепа разом з таким майстром-графіком, як Мигура, мусіли бути й майстри золотарського мистецтва, що також зацвіло пишним квітком за його гетьманування!

Доля зберегла нам по сьогодні один чи не найцінніший клейнод тої доби, а саме мощехранительницю-нагрудник Мазепа.

Цей нагрудник подарував гетьман перед своєю смертю своєму наступникові Орликіві, як подає спогад, зв'язаний з тією пам'яткою. А родина Орликів у тяжкій скруті продала цей клейнод, мабуть, у Кракові, де й закупив його один з колекціонерів з України. В родині цього колекціонера переховувалася ця мазепинська пам'ятка, як дорогоцінний спогад Мазепинської доби.

Пам'ятки тої доби Москва намагалася знищити всіма засобами. Зруйновано Батурин, палати Гетьмана, нищено образи й ікони, — й тільки випадково дійшли до нас такі пам'ятки, як велика гравюра на шовку, яку зашило було у фелон православною Владикою й яка тепер знаходиться в музеї Красінських у Варшаві.

Коли розпочалося по Полтаві варшавське нищення всього мазепинського, мощехранительниця Мазепа мала найбільше виглядів, що збережеться: своїм розміром і тривалістю шляхетного металю.

*

Короткий опис пам'ятки такий: пам'ятка представляє з себе форму пря-

мокутника з відрізаними кутами в розмірі: довжина — 65 мм. ширина — 45 мм., grubість — 10 мм., викута з щирого золота й має нагорі кільце, в яке закладалася стрічка, чи нашийний ланцюг, а надолі є шрубка, що по розшрубванні відчиняє мощехранительницю.

Обидві сторони багато емальовані. По обох сторонах навкруги біжить золотавий орнамент на гарному тлі, що, мов чорна рама, відразу унаглядно є ясно середину.

З одного боку „Спаситель на хресті” і над ним угорі напис латинкою (I. N. R. I.) і надолі адамів череп і кості. З обидвох сторін хрест прикрашений емалем: червоновим орнаментом винограду, зеленим стилізованим листям, яке виповнює й горішні кутки хреста. З другого боку представлені серед подібного орнаменту, прикрашені ще блакитними незабудьками нагорі, приладдя муки Христової, а надолі герб Гетьмана на яноружевому тлі, оздоблений його ініціалами на рижках I(ван) M(азепа) Г(етьман).

Виринає питання, якої роботи ця пам'ятка? Чи це праця золотарства київського, чи чужого, може венеційського, а може це твір вірменольвівських майстрів при дворі Мазепа? Про це не беруся тут судити. Хай наші знавці історії золотарського мистецтва скажуть тут своє слово.

В кожному разі мощехранительниця — це розкішна пам'ятка старого золотарства. Вона красномовно вказує на високий рівень золотарського мистецтва при гетьманському дворі, вона є прегарною ілюстрацією-мініатюрою доби українського барокка, в осередку якої стоїть Мазепа, що його сучасники величали „найпершим сином України, драгоцінною окрасою і справжнім благодітелем, будівничим батьківщини”.

Ця реліквія, яка знаходиться під опікою Президента УНР в екзилі, дорога нам не так своєю мистецькою красою, як тим, що вона зв'язана з пам'яттю і чином Івана Мазепа.

ПОЛТАВСЬКА БИТВА І Ї НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Написав Павло Шандрюк
Генерального Штабу генерал-поручник*

Військова історіографія та історія воєнної штуки не зараховують Полтавської битви до тих 18 битв, що вирішили судьбу народів на Євро-Азійському континенті. У висліді тих битв прийшло до розквіту державної могутності для переможців та занепаду її на століття або й назавжди для переможених.

Треба б думати, що Полтавська битва не заслужила на відповідне її трактування у військовій історії лише тому, що Східню Європу вважалося тоді ще досить „незваною землею”, і західня цивілізація не виявляла спеціального зацікавлення проблемою Сходу Європи. А тим часом там народжувалася і, не зважаючи на зовнішні та внутрішні політичні струси, кріпшала нова сила — московська держава. Полтавська битва принесла Московщині гегемонію в Східній Європі, великодержавну позицію в світі і водночас на кілька віків завалила державу українського народу й спровадила до рівня другорядних держав Швецію та Польщу. Це були ті безпосередні наслідки тої битви, а в дальшому бігу часу, навіть не зважаючи на певні форми державно-політичного та цивілізаційного декаденсу Московщини, особливо на полі мілітарних вартостей, що виявилось дуже яскраво в обох світових війнах, вона здобула собі підстави для дальшої імперіалістичної експансії в тій чи іншій формі.

У XVII стол., особливо в його останніх роках, у Московщині було досить струсів внутрішнього порядку, які вмiло й енергійно зліквідував молодий московський цар Петро I. Зміц-

нивши силу царської влади всередині, Петро скерував енергію московського народу на проблеми зовнішнього політичного порядку, щоб здобути для нього відповідну позицію в Європі, перейняти культурні та цивілізаційні надбання Заходу, а також в такий спосіб заабсорбувати увагу незадоволених, яких не бракувало серед панівних верств Московщини, і тим унешкідливити їх. Петро добре орієнтувався в можливостях своєї держави і розумів, що основною гарантією всіх його замірів та постулатів може бути лише збройна сила. Для її розбудови та модернізації він, як знаємо з історії, не оцаджував ані власних сил, ані засобів, ані людей. Уже за короткий час свого панування він побачив московську державу такою сильною, що міг розпочати реалізацію проблем економічної та політичної експансії. Очевидна річ, що вже і в тому часі ті проблеми були тісно між собою пов'язані — збільшення економічних ресурсів давало засоби для розбудови мілітарної потужності, яка забезпечувала внутрішню стабільність і створювала сприятливі умовини політичної експансії.

Наступ Московщини на південь був утруднений, бо треба було б силою усунути з дороги Українську Державу, хоч вже й пов'язану тоді в певних формах з Московщиною. Треба було б рахуватися з опором Держави Донських Козаків. Мабуть не помилюлося б опору Молдавії та Волощини, які разом з Кримським Ханатом становили авангардну силу могутньої тоді Оттоманської Порти, себ-

то треба було б рахуватися з кінечністю тяжкої боротьби власне з нею. Зрештою і Польща не дивилася б ласкавим оком на посунання Московщини на південь, незалежно від того, що була вона ослаблена своїми внутрішніми заколотами.

Найдогіднішим напрямком для московської експансії видавалося Петрові Балтійське море, як ключ до виходу на захід. Але тут в засаді стояли на перешкоді заінтересовані Швеції, що міцно трималася традиціями Густава Адольфа, посідаючи простори на південно-східних берегах Балтики, так зв. Інфлянти, що на них претендували в однаковій мірі Польща і Данія (за часів російських — Естляндія, Ліфляндія і Курляндія, по першій світовій війні Естонія і Латвія). Швеція вже була у війні за ті посілості з Польщею й Данією і тому в оцінці Петра у тім напрямі були шанси скорше „прорубати вікно до Європи”. Він уклав союз з Польщею і Данією проти Швеції, яким розпочато т. зв. Велику Північну Війну. В засаді головними противниками в тій війні були Карло XII і Петро I.

Для з'ясування політичного і стратегічного наставлення обох противників треба подати хоч коротку їх характеристику.

Карло XII народився у р. 1682, а вже в р. 1697-му, себто маючи 16 літ, з власної волі обняв шведський престіл. Він одержав досить старанну хоч незакінчену освіту, зачитувався римськими істориками, що описували походи і перемоги Ганнібала, обох Сципіонів, Цезаря. Читав їх навіть у походах, навіть напередодні битв. Він провадив дуже скромне, спартанське життя, — займався фізичними вправами, бо був фізично слабovitий. У битвах ніколи себе не ощаджував.

Характеристика Петра I є, мабуть, більше званою. Він одержав теж старанну освіту, яку доповнив у теорії й на практиці, зокрема в морській практиці (Голляндія) на Заході. Зачитувався діями великих полководців. Був дуже сильний фізично і дуже нестримний. Усі справи плянував

розважливо, по-німецьки, бо мав у жилах німецьку кров. В боротьбі зі своїми внутрішніми ворогами був безпощадний, а своїх прихильників щедро винагороджував. Девіза його життя змістилася в словах маніфесту, виголошеного ним напередодні Полтавської битви: „А о Петре ведайте, что жізнъ ему не дорога, жила би Росія”.

Від р. 1699 (1700 ?) Швеція вже була у війні з Данією і Польщею за ті власне Інфлянти. Карло для їх оборони вирішив розбити союзників ступнево, і спершу звернувся проти Данії. З великим експедиційним корпусом (12,000 вояків) він несподівано з'явився перед Копенгагою і майже без бою змусив Данію до капітуляції. Тим часом Петро скористав з тої ситуації, яка ніби так знаменито полегшувала його пляни, і пристав до того союзу проти Карла. В стратегічній оцінці пляну Петра треба бачити ясну думку — Данія і Польща заабсорбовані боротьбою проти Карла, себто ані вони, ані він не матимуть відповідних сил, щоб протиставитися інвазійним замірам в прагненні опанувати побережжя Балтики. Після перемоги над Данією Карло перекинувся на Інфлянти, де взяв на себе провід над військами, що боролися проти москалів під командою Реншільда і Левенгавпта. У битві під Нарвою 20 листопада 1700 року Карло наголову побив москалів. Залишивши по тій битві для оборони Інфлянтів Левенгавпта, Карло вирушив у Польщу проти Августа II. Частина польської шляхти під проводом С. Лещинського і Любомирського (рокош), виступила проти Августа, і 19. 7. 1704 р., коли дійшло до рішальної битви під Клішовом, Август зрікся корони і вїхав до Саксонії, бо був одночасно електом саксонським. Карло переслідував Августа і змусив його підписати мир в Альтранштадті. У Польщі під тиском Карла обрано королем Лещинського, і там розпочалася міжособна війна між прихильниками Августа і Лещинського. В кожному разі, Карло своєю стратегією осягнув першу політичну

Бій під Полтавою
(Французька гравюра початку 18-ого ст.)

ціль — розбив союз і побив союзників Петра, який залишився сам „на полі бою”. В тих політичних і стратегічних обставинах зродилася генеза Полтавської битви.

*

На протязі дванадцяти років гетьманування, себто до часу Північної війни, Мазепа здобув собі довір'я у Петра, який обдаровував його великими почестями до ордену Андрія Первозванного включно. Треба сказати, що така тактика Мазепи, з огляду на українську державну рацію, була правильною, бо він мав можливість піднести Україну до певного добробуту, усправнити діяльність державно-адміністративного апарату та вживати заходів до розвою культурного і соціального життя українського народу. А що під кожним оглядом було найголовніше, то те, що через свої стосунки з Петром Мазепі вдалося обмежити сваволу московських резидентів і добитися зменшення московських залог в Україні. Безперечно не без впливу на таке обмеження вже

в дальшому, після вибуху Північної війни, була потреба війська для війни, і тоді власне найбільше проявляється запобігання Петра перед Мазепою. Доноси Забели, Петрика, Кочубея не мали впливу на Петра. 1705-го року Петро доручив Мазепі командувати своїми полками у виправі до Польщі, щоправда, в складі корпусу Баура. І власне тоді, як припускає історіографія, Мазепа зіткнувся з намовою своїх колег із єзуїтських студій передатися на бік Лещинського. За це Лещинський ніби обіцяв Мазепі зробити його князем України. Також якийсь висланець Карла ніби обіцяв Мазепі приєднання до України князівств Полоцького і Витебського (?). Безперечно якісь розмови були в зв'язку з усе зростаючими вимогами Петра про висилку військових контингентів на допомогу москалям, про надсилання військового майна, транспортних засобів, харчів та ін., що лягало нестерпним тягарем на населення України. Також, від полковників вимагав Петро драконівських заходів, щоб змусити ук-

райнську людність виконувати московські контрибуції. Найближчі до радники Мазепи, генеральний писар Орлик, генеральний осавул Войнаровський, полковники, сотники зі свого боку наполягали на гетьмана, щоб скористав із послаблення Москви і зірвав з нею. Але Мазепа таївся зі своїми думками, бо мав у своїй практиці попередні доноси. Є фактом, що Мазепа не об'єднав навколо себе, як носія державности України, всіх своїх підлеглих полковників. Навпаки, крім згаданих вище, виступили проти Мазепи полковники Мирович, Миклашевський, С. Палій, яких забрали в свої руки москалі.

В таких обставинах Мазепа вже, мабуть, в р. 1705 під час перебування в Польщі прийняв рішення виступити в союзі з Карлом проти Петра, щоб зірвати будь-яку форму зверхности Москви над Україною. Але нема дивного в тім, що прагнув він забезпечити Україну від боротьби самна-сам з Москвою, і тому поставив Карлові вимогу, щоб той з'явився в Україні з військами для забезпечення її. Зрештою, поява Карла в Україні ніби з власної волі створювала нові політичні претексти на користь Мазепи. Остаточне рішення Мазепи, треба думати, було підсилене ще новими клопотами Петра — 1705 року підняли боротьбу проти Москви астраханські козаки, протягом 1705-1709 рр., тяглося повстання башкирців, 1707 року підтриманий запорожцями, розпочав війну проти Москви за визволення Дону отаман Булавин.

Наприкінці р. 1708 Карло з військом — 33,000 піхоти і 9,000 кінноти — вирушає в Україну, хоч Мазепа й далі на вимагання Петра висилає українські війська на поміч Петрові, щораз більше ослаблюючи себе. Партизанською війною і опором більших укріплених міст Петро змушує Карла виминати ліпші дороги і посуватися через Оршу на Стародуб-Суми-Гадяч. Мазепа, залишивши в Батурині Чечеля з 5,000 козаків, зі своєю прибічною охороною і з кіннотою Лубенського полку в числі 4 тисяч козаків вирушив назустріч Карлові. 3-го

вересня з'єднується з Карлом в с. Орлівка на Десною. Правдоподібно звідти, після обговорення положення, Карло висилає наказ Левенгавтгові, якого залишив для оборони Інфлянтів, щоб той з корпусом в 15,000 воєнків ішов визначеною дорогою в Україну на поміч. Шереметєв доповів Левенгавта під с. Лісною (коло Полоцька) і 9-го жовтня розбив той корпус. Левенгавт з 3,500 кінноти прорвався і приєднався до Карла вже в грудні у районі Прилуки. Шереметєв ішов по слідах Левенгавта, а далі безпосередньо перешкоджав рухам Карла, нападаючи на його тильну оборону.

Суворо зима перервала операції головних сил противників. Натомість Меншиков обложив Батурич, по кількох тижнях облоги здобув його і наказав населення, не виключаючи дітей і жінок, вирізати, а місто спалити. По всій Україні запанував московський терор.

За порадою Мазепи союзники вирушили далі на південь і в районі північ від Полтави, недалеко м. Опішні, заложили табір, де могли розраховувати на здобуття необхідних харчових засобів, брак яких гостро відчували шведи. В пляхах Карла і Мазепи Полтава мала бути оперативною підставою для їх військ з огляду на її концентричне положення на розгалужених дорогах. Полтаву боронили т. зв. інвалідні московські роти (старшого віку воєнки) в силі 4,500 піхоти під командою Келліна, який, крім того змусив українське населення виставити 2,500 „добровольців”. Карло вирішив здобути Полтаву і відрядив для її облоги 4 батальйони при 4 гарматах. Перші спроби здобути Полтаву Келлін відбив з великими для нього втратами. Тоді Карло наказав побудувати навколо Полтави шанці, щоб систематичною облогою змусити Келліна піддатися. Під кінець третього місяця облоги москалі, яких внаслідок браку харчів, амуніції і великих втрат, залишилося біля 800 ще здатних до оборони воєнків, трималися останніми силами. Келлін через посланців, що прорвалися через

шведські пости, добивався від Петра допомоги або звільнення від облоги, загрожуючи необхідністю піддатися.

У той час Карло і Мазепа провадили переговори, щоб здобути собі союзників. В першу чергу приєднався до Мазепи запорізький кошовий Кость Гордієнко, ще взимі приславши під Полтаву два курені запорожців — біля 800 козаків, яких зараз же вжито для облоги Полтави, звідки Карло забрав свої два батальйони. Далі Карло і Мазепа вислали посольства до Туреччини та Криму, щоб дістати їхню поміч, але — безуспішно. Звернення Карла до Лещинського також не мало успіху, бо польські війська під польним гетьманом Сенявським були зв'язані московським корпусом Гальца.

З початком весни 1709 року почалися бойові акції противників. Карло висунув свої забезпечуючі сили на лінію Гадяче-Ромен-Прилука, а головні сили зосередив на північ від Полтави в районі Будищі-Решетилівка. Крім того, для забезпечення переправ через Ворсклу під Полтавою, звідки могла надійти підмога для Келліна або більші московські сили могли вийти в запілля розташування шведів, тримав 2,000 піхоти при двох гарматах. Диспозиційні сили Карла на випадок генеральної битви склалися з: 28 батальйонів піхоти — біля 17,000 вояків, 22 полків кінноти — біля 11,000 верхівців (в тім числі понад 3,000 Левенгавпта, що приєдналися до Карла після бою під Лісною) та 34 гармати. Шведське військо на протязі зими відпочило і вже мало досить харчів, бо адміністрація Мазепи zorganizувала їх доставку. Все ж таки військо було виснажене попередніми битвами та походами, а що найголовніше — не мало подостатку артилерії та амуніції. Моральний стан шведського війська не був високий ще й з огляду на перебування його в чужім краю. А проте, треба було пам'ятати, що то були ветерани попередніх воєн з величезним досвідом та бойовою вправою і з полководцем, що ще не знав поразок.

Українське військо після переведення побору, пов'язаного з великими труднощами, бо молодші віком люди вже були в московському війську поза межами України, а старші ухилялися від побору під впливом чуток про страшний московський терор, — складалося разом із запорожцями з 2,600 піхоти і 6,000 кінноти при 14 гарматах, з яких 4 доставили запорожці.

Разом Карло і Мазепа мали 36,000 піхоти, 17,000 кінноти і 56 гармат.

Московські сили, над якими головною команду з весною 1709 р. обняв Петро, після остаточного злучення корпусів Меншікова і Шереметєва, склалися з 56 батальйонів піхоти (47,000 солдатів), 17 полків кінноти (14,000 верхівців) і 78 гармат. Протягом зими московські війська стояли на зимових кватирах у районі Охтирка-Конотіп-Ніжен. З початком весни до Петра приєднався полковник Скоропадський (тимч. гетьман) з 3,700 піхоти і 500 кінноти. З тої кількості Петро скерував відділ під команду Ренна до Черняхівки на східньому березі Ворскли, щоб забезпечити своє розташування від можливої спроби Карла вдарити зі сходу. Скоропадського він вислав далі на південь до Білоцерківки, щоб утруднити Мазепі збирання харчів, відтинаючи його від багатих на харчові засоби околиць. Для запевнення вірності Скоропадського приділив до нього два московські кінні полки. Московське військо під тактичним оглядом не могло рівнятися до шведського, але воно вже теж мало вправу і було вдержуване в суворій дисципліні; його моральний стан трудно окреслити. Петро ще очікував на прибуття підкріплень в силі 30,000 калмиків, але вони спізнилися і участі у битві не взяли.

З початком травня Петро підсунув Ренна до Крутого Берега, а головні сили перепровадив на правий берег Ворскли, в район сіл Семенівка і Петрівка за 8 клм. на північ від Полтави, наказуючи побудувати тут міцні польові укріплення. Через кілька днів після того, одержавши відомості,

що калмицький корпус наближається та взявши під увагу алярмуючі вістки від Келліна, Петро рішив посунутися ще далі на південь, щоб самою загрозою наближення змусити Карла розпочати битву чи змусити його зняти облогу Полтави. Мабуть ще в той час Петро не прийняв остаточного рішення. Але вже через кілька днів після того він рішив пересунути ще далі на південь до району с. Яківців і там побудував укріплений табір. Само зближення противників на 4-5 клм. створювало ситуацію неминучої генеральної битви, хоч ще обидва противники не виявили ініціативи до наступу.

Обидва укріплені табори впиралися своїми крилами в лісові простори — один вздовж правого берега Ворскли тягся від Полтави до Яківців, другий опирався в т. зв. Решетилівський ліс, що був значно більшим масивом. Просторинь між обома лісами представляла собою досить рівну площину шириною в 5-6 клм, відкрити з півночі і півдня. Терен сприяв розгортанню битви, а лісові простори могли до певної міри забезпечувати від маневрів на крила, хоч їх не виключав, зокрема, Решетилівський ліс.

Напередодні битви, коли Карло робив реконесанс положення московського війська, його ранено в ногу, що змусило його керувати битвою з носів, несених драбантами. Цей випадок унерухомив полководця в битві, що мала рішальне значення для цілої війни.

Петро не бачив потреби розпочинати битву поза укріпленнями, в чистім, так би мовити, полі, і чекав на підмогу. Бо хоч положення Полтави було досить трагічне, упадок її не вирішував положення Карла й не погіршував положення Петра, навіть коли б залага обложеної Полтави збільшила сили Карла, аджеж сила облягаючого корпусу була незначною. Петро бачив ясно, що Карло мусить розпочати битву і, знаючи низьку тактичну вартість свого малорухливого війська і свою перевагу у вогневих засобах, наказав уфортифікувати свій табір і передпілля, щоб

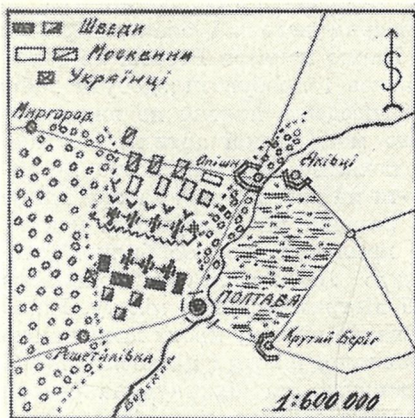

Схема бою під Полтавою

стримати й знівечити перший блискавичний, як завжди, удар Карла. Всі інші оперативні умови були сприятливі для Петра — терен і запілля були в його руках, що забезпечувало його оперативну базу і в разі потреби шляхи відвороту. По його боці була перевага сили і техніки. Він бачив у перспективі битви можливість знищення противника і приборкання палаючої вогнем патріотичного гніву України — бази всіх політичних і збройних заворушень інших народів басейну Чорного моря. У випадку ж програної під Полтавою Петро не програвав війни, і тому не мав потреби битву ініціювати. Петро бачив, що несприятливі обставини мусять спровокувати Карла до битви.

В такій ситуації 7 липня 1709 року (за н. ст.) почалася Полтавська битва (див. схему).

*

Із сходом сонця Карло почав вишикувати свої війська у чотири колони піхоти, маючи кінноту за піхотою. Повідомлений про це Петро наказав артилерії відкрити сильний вогонь і теж випровадив свої війська з табору, обсаджуючи редути. Перший удар шведів був такий блискавичний без огляду на втрати, понесені від московської артилерії, що правій колоні Росса вдалося захопити два лівобрянгові редути і підійти аж під московський табір, де вона му-

сіла залягти з огляду на тяжкий гарматний вогонь і брак підтримки, хоч Карло наказав Россові не затримуватись і пробувати здобути табір. Інші шведські колони не витримали вогню московської артилерії й піхоти і почали відходити. Петро, не зважаючи на загрозу для табору, кинув свої резерви на відступаючий центр і ліве крило шведів, що були під командою Левенгавпта і Реншільда. Щоб підтримати свою піхоту, Карло впровадив кінноту проти наступаючої московської піхоти і цілковито її дезорганізував та відкинув на редути. Шведська кіннота при тім унерухомила кілька московських батерій. Але в тім часі Петро, що уважно стежив за перебігом битви, заатакував своєю кіннотою шведську кінноту, яка почала відходити, а потім, не зважаючи на появу в тім критичнім пункті Карла, почала панічно втікати і потягла за собою піхоту. О год. 11-ій перед полуднем битва скінчилася повною поразкою шведів. Правифлянгова колона Росса склала зброю, а решта шведського і українського війська почала впорядкований відступ на захід. Карло і Мазепа з прибічною охороною і Гордієнко з 2,000 заporожців скерувалися на Переволючну, щоб перейти Дніпро, туди потягнули й шведські війська під Левенгавптом. Петро був так втішений перемогою, що лише над вечір зарядив переслідування шведів. Все ж кіннота Меншікова допала їх під час переправи і змусила Левенгавпта скласти зброю.

Шведи й українці втратили 7,000 забитими та раненими і 16,000 полоненими. Москалі втратили 6,000 забитими й раненими.

*

Видається слушним ствердження, що причиною програної в Полтавській битві було те, що Карло XII майже два роки був безчинний і тим дав

Петрові можливість зорганізувати свої сили. Карло, рушаючи в Україну, був певний своєї перемоги над Петром, не взяв під увагу відірваності своєї армії від бази, що майже виключало забезпечення її необхідними засобами і воєнним матеріалом, не взяв під увагу можливості повної ізоляції свого війська. Карло повірив запевненням Мазепа, що поява Карла в Україні стане гаслом для повстання. Карло зовсім не взяв під увагу, що головна сила українського війська була поза межами України. Врешті Карло знехтував стратегічні й матеріальні можливості Петра. Чи не міг застановитися Карло над тим, що він досягнув би успіху, якби продовжував змагання з Московщиною на півночі, маючи опертя на свою базу? Чи не було б для нього кориснішим повторити Нарву? Ініціатива, проявлена ним у битві під Полтавою, була цілком оправданою. Оперативна і тактична організація самої битви видається в повній мірі доцільною.

Для України Полтавську битву треба вважати трагічно-зворотнім пунктом в історії української державності.

Не зважаючи на все це, постать Мазепа стала символом українського патріотизму через його хоч би й спізнене рішення боротися проти московського насильства і неволі, стала символом прагнення українського народу до державної незалежності, стала настільки популярною, що зробилася для нас позитивним, а для москалів негативним окресленням українського визвольного руху.

— о —

Джерела: Історія України-Руси М. Грушевського; „Руїна” М. Костомарова; Історія Малоросії Маркевича; Малоросія в історичних нарисах С. Соловйова; Історичні розвідки в Атенеум С. Шведецкого; гасла Мазепа і Полтава в ЕУ т. II в опрацьованні П. Шандрука і ті самі гасла в опрацьованні того ж автора в Польській Енциклопедії Військової.

КАРЛО ДВАНАДЦЯТИЙ, ШВЕДСЬКИЙ КОРОЛЬ, МЧИТЬ ВЕРХИ СТЕПАМИ УКРАЇНИ

Написав Райнер Марія Рільке

Королі в легендах сяють,
Назе гори в везірнім краї.
Сліплять сяйвами розмаю.
Пояси, що їх вбирають,
поли їхніх плащів безкрай —
життя всі варті ї держав.
З руками, що пишністю грають,
меж нагий струнко встав.

Лишивши тівніз, король зустрів
поразку в степах України.
Весну ї жінок він ненавидів,
співу арф ясні, солов'їні.
На сивому він мзав коні,
в озах мав сизу синь,
не прибагав блищати, ні,
в ногах у жінки він.
Жадний дарунків він не ніс,
любощів жадної не знав;
як гнів у ньому ріс,
то місяць він перловий рвав
з багатих, пишних кіс.
Коли ж поймав його відгай,
він дівчину корив украй
і стежив, перстень брала зий,
кому дала свій —
і псами судженого злий
цькував до смерти їй.

І кинув він свій сірий край
у далезі німій,
і мзався в спротиву відгай,
для небезпеки в бій,
аж гудо ізмогло: важка,
мов снивши, йшла його рука
від пояска до пояска
і не було мезів;
прокинувся і зрів ясний:
упертому гудовий бій
несказано лестив.
Він верхи мзався: уздогін
ймав кожен порух він.
І в кільцях срібний бій тремтінь,
і в кожній режі мови ринь,

і всіх резей душа-глибінь
пливла, мов дзвонів дзвін.
І вітер був великий теж,
він в прапори стрибав,
немов струнка пантера з леж,
рвуккий, від сурм сп'янілий ще ж,
на змаг із ним ставав.
І гасом вітер з-під небес
злинав униз, де в крові весь
йшов довбичи молодий;
з собою бубон завжди, скрізь
поперед лав він мертвих ніс,
мов серце в гріб твердий.
І гори темряво п'ялись,
мов старости не знавши, лиш
земна творилась твердь;
базальтом бралась тьма заліз,
то хистко, як везірній ліс,
росла просторо велиз звись,
налита рухом ещерть.
Диміла тьмяно темнота,
та гас не був як п'тьма та, —
все сірим стало геть,
аж нові кинуті дрова
і повідь полум'я жива
пливла як буревій.
Знялися в наступ: у гужій
одій — рій гужих провінцій;
немов заліза сміх лункий:
перед сріблястолицім принциом
засяв, розблис везірний бій.
Мов радости корогви гралли,
і в жестах всі, мов королі,
своею гоїністю пишались, —
від полум'я домів палали,
займалися сузір'я в млі...

Йшла ніг. І тихо бій відходив,
мов моря втомлена глибінь,
і, трупом важко вкрившись, води
гужих мерців несли уплинь.
Обагно крозив сивий кінь
(крізь відпір дужих рук), в далінь,
через мужів, що зужо впали,

Charles

Портрет Карла XII

*по полі зорних, збитих трав.
І вершник німо споглядав,
як долі склом розбитим грало
срібло в розливі барв. Вбазав,
як в'януло залізо рангом,
пили шоломи, як межі
стиргали, як брокату клантем*

*там руки маяли, мрузи...
І не вбазав.*

*За громом бою
У мрях їжав, сам з собою,
з лицем, що тепло грало кров'ю,
з залюблених далеким зором...*

Переклав Богдан Кравців

ВЕЛИКА ІДЕЯ

Інсценізація з газів Гетьмана Івана Мазепи, виставлена Метрополітальним Комітетом Ліги Української Молоді Північної Америки в Carnegie Hall в Нью Йорку в неділю, 29-го травня 1949 року в рамках фестивалю „Гомін України”, при великому здвизі народу. Сценарій написав на підставі трилогії Богдана Лепкого А. Д.

Діється в Україні на переломі XVI і XVII ст. ст. На лісовій поляні над річкою Сулою біля Полтавського шляху сидить навколо вогнища гурт козаків, що супроводить гетьманського канцеляриста Івана Чуйкевича з Києва до Ковалівки з листом від гетьмана Мазепи до генерального судді Кочубея. З піднесенням заслони козаки співають „Ой, Морозе, Морозенку.”

I

Після кінцевих слів пісні: „За тобою, Морозенку, вся Україна плаче” та після короткої перерви:

С н о в и д а : Еге ж . . .

Д о в б н я : Авжеж . . .

Г о л о т а : Що, еге ж?

Д о в б н я : Еге ж, що плаче. Україна плаче. Як не плакати? А з тебе як шкуру дертимуть, думаєш сушити-меш зуби, як до шинкарки в Миргороді?

Н е д о б и т и й : Хіба плачем волю здобудеш та лихо направиш? Хіба плачем Хмель Україну від ляха визволив? На біса ж тобі шабля при боці теліпається?

Б а р и л о : Не плакати нам і сльози не лить, не нам, козакам, те діло робить.

С н о в и д а : Еге ж . . .

Д о в б н я : Гей, гей, визволив Хмель Україну від ляха та й москалеві занастив. Обіцянкам повірив. Ляхи, було, з України шкуру дерли, а москаль уже й жили витягас. Гірше бісурмена.

С н о в и д а : Еге ж . . .

Н е д о б и т и й : Авжеж гірше. Ляхам не диво ж. Колись ми їм підляга-

ли, але з Божою допомогою, при Богдані Хмельницькому визволились з підданства та набили ляхів, що і досі не прочунались. Не диво теж, що хан кримський з нами ворогує. З давня давна чинили ж ми йому шкоду і тепер чинимо. Але якої бісової матері москаль від України хоче? Не шаблями ж вони нас звоювали. Хмель їм з вольної волі піддався, ради віри православної. Вони ж нам вічну приязнь обіцяли, а що з України вчинили? Нелюди прокляті, хоч і православні.

Д о в б н я : Та які вони в біса православні. (Стишеним голосом): Сам чував від людей, що в Петра хвіст є і кінське копито замість ноги в лівому чоботі. Шинкарка присягалась, що від самої царської повитухи довідалась. Люципер же він, а не цар православний.

Н е д о б и т и й : Бо хіба ж так чинитиме православний? Москва ж нашими грудьми від своїх ворогів захистилась і нашими шаблями їх воює. На наших кістках скрізь фортеці будують і за нами, як за муром, сидить. Але цього їй мало. Вона нас усіх в своїх невольників і хлопів хоче повернути. Спершу гетьмана Многогрішного в неволю забрали, потім Самойловича, а теперішньому гетьманові каже свій власний люд до плуга запрягати. Москалі Дніпром і Самарою володіють і гетьман їм в цьому помагає.

Л ю ш н я : Петрика нам треба було слухати. Пригадуєте, як він нарід до боротьби за цілість нашої вітчизни і волі закликав? Ми йдемо на Україну, — писав він, — щоб визволити братів наших і себе від грабежу Москви та

її послухників. Самі ви, розумні голови, поміркуйте: чи краще страждати в неволі, бути наймитом, чи паном своєї землі. І він ще казав, що гетьман з полковниками обіцяв від Москви відсахнутися, як тільки запорожці до Самари дійдуть, та разом з козаками гнобителя воювати. А що сталось? Гетьман, замість гнобителя воювати, разом з ним на Петрика пішов.

Недобитий: Ех, якби нам так тепер Хмеля та замість плачу шаблю добути. Не плакала б Україна...

Сновида: Еге ж...

Голота: Ти, Недобитий, краще мовчав би. Знаєш приказку: мовчи язика, їстимеш кашу. А то цар довідається і доб'є. Або, ще гірше, звелить з московкою оженитись. Тоді матимеш сина, як чобіт з лівої дияконської ноги, та дочку, що хоч чортові під пару. Вусе, тихо сиди, як бороду голять...

Сновида: Еге ж...

Довбня (до Голоти): Мудрий був піп, що тебе Голотою охрестив. Сам чорт мусів йому підповісти. (До всіх): Диви який! Дверської поливки хлипнув, гетьманського хліба покуштував та й думає, що і він чоловік. Недобитий правду каже. Нам нічого царя та його москалів бояться. Якби нам тільки докупи зібратись та в поле і на москалів, як за Хмеля на ляхів. Тоді ті, що під Конотопом дуба дали, самі в пеклі не скачали б. (Звертаючись до Чуйкевича, що весь час в задумі у вогнище вдивлявся, не звертаючи уваги на розмову козаків): А ваша милість як? Чи не правду мовить Недобитий?

Чуйкевич: За нас інші гадають; наше діло шаблі пильнувати.

Сновида: Еге ж...

Очерет: Козак знає, та мовчить.

Сновида: Еге ж...

Чуйкевич: Ви, братця, краще пісню заспівали б, доки вогонь горить та коні відпочивають. До Ковалівки ще далеко, через Сулу і Хорол треба переправитись. Доведеться поспішати.

Сновида: Еге ж...

Довбня: Братіки рідні, співайте, ліс рубайте або з чортами передирайтесь, тільки не дайте Сновиді егекати, як татарському коневі в козацькому возі. Чи не на те його гетьман з нами

і послав, щоб ним по дорозі нечисту силу лякати та в Ковалівці Любові Хведорівній про пекло пригадати? (Звертаючись до миргородського козака): Безвусий, весь Миргород знає, що тобі Бог нічого в голову не дав, але все в горло вклав. Рятуй козацьку душу та починай тої, за яку Одарка обіцяла тобі сотню козаків до цілого полку доповнити.

Безвусий: А бодай тебе москалі живцем з'їли. Обчімхали тебе ляхи з москалями в боях, як ковіньку, тільки на наше нещастя язика забули тобі відрубати. Заспіваю, вражий сину, бо сам долі не маю і на душі мені сумно. (Починає „Побратався сокіл”, інші підхоплюють).

II

Під кінець пісні чути тупіт кінських копит. Козаки втихають і насторожуються. Вершники зупиняються і з-за сцени чути козацьке „пу-гу, пу-гу”. Чуйкевич прикладає долоні до уст і собі відповідає „пу-гу”. Зі словами „козаки з Лугу” входять на сцену кілька запорожців. Деякі перев'язані, видно, що тількищо зводили бій.

Запорожець: Здоров був, отамане (до Чуйкевича), здорові були панове молодці!

Довбня: Приставайте до гурту та розкажіть, з яким бісом і за яку відьму ви серед ночі одне одному очі видирали.

Чуйкевич: У вас рани свіжі і димом від вас чути. Ми з гетьманським наказом, але й самі царським ратникам з дороги не уступили б.

Запорожець: Це справді з царськими ратниками у нас діло було. Добре, що ми стільки душ врятували. 2-ий запорожець: Одних врятували, а других до чорта послали. Що його, то не пропаде. Він свого не дарує. Ге-ге-ге!

Запорожець: Доброго ми їм прочухана дали. А їх було вдесятеро більше. Але люди допомогли. Не знаю, чи котрий з них з душею до свого командира на лепорт з'явиться. Залепортує йому в пеклі. А то цар задумав своєю ласкою хутір обдарувати і своїх ратників послав. А там, в долині, вже хуторяни на них чекали.

Сцена з інсценізації „Велика Ідея”, виведеної метрополітальним відділом Ліги Української Молоді Північної Америки в неділю 29 травня 1949 р. в рямцях фестивалю „Гомін України” в Карнегі Голл у Нью Йорку

З дрючками, з сокирами. А харцизяки долину обійшли та в спокійному селі такого бешкету натворили! Мабуть, й одного двора нема, де не вкрали б, не згвалтували б. Кажуть: що чорт і москаль візьме, того не відбереш. А ми відібрали. Ге-ге-ге. . . Ціле стадо худоби гонили зі села, живодери. А ми їх погнали. Бог простить, не наша вина. Люди трупи поховують — і кінці в воду. Хоче москаль землі нашої, хай її гризе. Чи мало кісток у нашій землі? Ще більше буде. Хмель засіяв її польськими, а ми засіємо московськими. Щоб не плюгавили землі святої.

Сновіда : Еге ж . . .

Запорожець : Але нам ніколи. Цар свою голоту по всій Україні розпустив, гетьман бенкетує, а Січ-Мати нас кличе. Прощайте! (Виходять. Запорожець вертається та додає) : Та пам'ятайте, що дорога на Січ для всіх

проста. (За хвилину чути знову тупіт коней і пісню „Гей на горі. . .”).

Довбня : Славне братство січовеє.

Сновіда : Еге ж . . .

Чуйкевич : Поки Січі, поти й волі. Але й гетьман знає, що робить. Пора й нам у дорогу.

Сновіда : Еге ж, поки Січі, поти й волі (Виходять).

Завіса.

II

У домі гетьмана Івана Мазепи в Батурині відбувається гостина. В гетьманській приймальні дожидають гетьмана полковники, козацька старшина. При піднесенні завіси приявні на сцені розмовляють, сміються, похитують головами . . . За хвилину відкриваються двері, в них стає Войнаровський і заповідає прихід гетьмана.

Войнаровський : Його рейментарська милість, ясновельможний

пан гетьман! (Всі встають і вклоняються. Мазепа легко переходить до свого гетьманського фотелю).

Мазепа: Радий вседушно, що бачу вас усіх в доброму здоров'ї, і сердечно вітаю у своєму домі.

Усі: Віват! Многих ліг і доброго здоров'я бажаємо вашій милості!

Мазепа: Що ж, панове-товариші мої, енерали, поки препиші наші пані по дворі гуляють, ми могли б і про діла поговорити. (Звертаючись до Орлика): Чим же ти можеш потішити нас, пане енеральний писарю?

Орлик (мовчки дивиться на гетьмана і на приявних).

Мазепа: Є, бачу, справи, про які хочеш у дальніх покоях, насамоті сказати мені? Говори тут. Учїтеся, панове, так говорити, щоб нічого не говорилося і щоб усе було сказане. Я слухаю тебе, Орлику.

Орлик (поглянувши на всіх): Ваша милосте! Нас ознаймували, що запорожці, від'їжджаючи в поворотну дорогу з Батурина, розібрали доната кількох царських драгонів, зв'язали їх і догори ногами до придорожніх дерев прив'язали, а на ратуші свій декрет вивісили, в якому написано: „Усім вобец і кожному зособна, кому о том відати належить, ознаймуємо, їж з усіма москалями, на Україні сущими, тоє і ще гірше буде”. І підписали: „Запорожці”.

Войнаровський: Справді бо, годі нам доше московські безправ'я терпіти. Коли там, у Московщині своїй, цар робить, що йому забагнеться — це його справа. Не противляться йому його москалі, хоч стинає він їм голови, вішає і в тюрму, як собак, садить — так уже їм самим Богом святым у тестаментжє записано. Але тут, на Україні, з давен-давна вольній, не бути цьому . . .

Обидовський: Що ми Москві в наймигах заприсяглися бути? Не на те батько наш Богдан хрест у Перяславі цілував, щоб підбивати вільний козацький народ під московський чобіт. Він присягав на рівність і братерство з москалями. Не дотримують вони цього, то нема й у нас для них присяги. Ми звикли з діда-прадіда по правді все чинити, але коли Москва

свою присягу ломить і наших вольностей не шанує, то . . .

Мазепа (перебиває): Da vincula linguae! Da vincula, vel tibi vincula dabit! Ув'язни язика, а то язик тебе ув'язнить . . .

Апостол: Дасть Бог і Пресвята Владичиця небесна, недовго вже верховодитимуть нами . . .

(За кулісами перед дверима чути голоси):

1-ий голос: Стій! Гасло!

2-ий голос: Меч і масло!

1-ий голос: Як?

2-ий голос: Смійся в кулак. Пускай!

1-ий голос: Не слід. Подай клич. Ти хто такий?

2-ий голос: Степовий сич. Твій пра-пра-дід.

Мазепа (до Орлика): Хто нині над двірською службою?

Орлик: Чуйкевич, ваша милосте!

Мазепа: Певний?

Орлик: Вірний аж до смерти.

Мазепа: А все ж подивися, хто там такий.

Орлик: По приказу, ваша милосте! (Збирається йти).

Мазепа: Зажди. Хто б то не був — пусти його до мене. Хочу вислухати.

П

Орлик відкриває двері і впускає старезного, кремезного діда. Він цілком сивий, над очима нависли сиві брови, на груди спадають сиві вуси і борода. Сам обдертий, розхристаний. Став біля дверей і бистро розглядається.

Дід (розглядаючись по стінах): Добрий вечір панам! Який тут храм? (Розглядається по приявних): Який тут храм? Добрий вечір панам!

Мазепа: Ти звідки, діду?

Дід: З України.

Мазепа: Україна велика.

Дід: Як для кого. Одному до границь його мастків, другому від коліски до гробу.

Мазепа: Як звешся?

Дід: Не знаю. Не маю ні імени, ні роду. Я з народу.

Мазепа: А скільки тобі літ?

Дід: Старий, як світ. Колись я жив. Тепер мене нема. Це не я, лише тривога одна. Заростає тернами дорога до слави, бо не вмють тримати булави. Маліє народ. Самий дріб.

Апостол (підходить до гетьмана і говорить притишено): Це, мабуть, божевільний. Їх тепер багато тиняється. Нове століття. Народ жде кінця світу, вірить, що царює антихрист.

Дід: Вам тільки бачиться так. Я не божевільний. Я вільний. Я козак. Невільник не знає, що то воля. Йому, щоб хліб і бараболя. А з якого вона поля — не дбає, їсть. Я не такий гість.

Мазепа: А чого ж ти прийшов?

Дід: Жаль мені.

Мазепа: Кого?

Дід: Тебе, його і їх, вас усіх, цілої України — великої руїни.

(Підступає до гетьмана і дивлячись йому в вічі): Не бійся, гетьмане, зміни. Бійся, щоб не змінив її.

Мазепа: Кому?

Дід: Ідеї. Будь вірним їй до сконання, умри за неї. Вона твоя пані. Вона — одна. Без неї життя — судно без дна. Дарма. Життя без ідеї — судно без дна.

Мазепа: Ти вчений, як бачу.

Дід: Я мозком плачу, а серцем думаю. Смерти свої чекаю. Сам себе не вб'ю, бо гріх. Терплю за всіх. За тебе теж.

Мазепа: За мене?

Дід: Еге ж, еге ж. За тебе, ясно-вельможний гетьмане, Степановичу Іване. Ти колись Петра гостив, йому годив. А він? Ти знаєш, хто він? Не сват, не брат, він — кат. Бачив його очі? Україну з'їсти хоче. За московську державу покладе нас усіх на лаву. Тебе, мене і їх, нас всіх. Еге, еге. Що за жаль, що за сум! Такий край, стільки дум, стільки в народі сили, а кругом лиш могили.

(Дід на хвилину замовкає, наче б думки шукав. Опісля, простягаючи праву руку в напрямі гетьмана, мало не дотикаючи його, гукає):

Гетьмане: двигни цей камінь, двигни! Він тяжкий, але ще тяжче життя народу. Двигни цей камінь, двигни! Він тяжкий, може вб'є тебе, мене, багато нас, та прийде час і він розле-

титься у дробі. Еге, еге . . . Доброї ночі вам, панове!

(Всі мовчки зглядаються один на одного, не знаючи, що відповідати. Дід продовжує):

Велике зло, великий гріх! Не подавайте дідівської слави на сміх. Не подавайте . . . Прощайте . . . Стільки сили, стільки сили і не мож волі добути, ані з нею жити, ані її забути. Спасибі за гостину. Прощавай, мій сину!

Мазепа: Куди ж ти йдеш? Там ніч.

Дід: Я ночі рад, бо погані не бачу . . . Все чад, все дим, уста суєт, і вінці, і хрести, і княжі киреї, крім одної великої Ідеї. Не зрадь її . . .

Мазепа (до Орлика): Скажи, хай відведуть йому кімнату. Старий втомлений. Це — небуденний ум. Завтра з ним поговорю.

Дід: Спасибі тобі за кімнату. На могилах в степу маю хату. Там я свій, серед мрій про давні часи, про Богдана. Ними думка моя п'яна. Доброї ночі вам, панове!

Мазепа: Стривай!

Дід: Ні, ні. Пора мені. Буде бій, як ти лицар, то духом не млій, кріпко стій. Він тільки цар, а ти за волю лицар . . . Буде бій. Дванадцята виб'є година, він свого рідного сина покладе на лаву за московську державу. А ми? Чи станемо грудьми за нашу славу, за криваву? . . . Двигни цей камінь, двигни. Хай вам присняться батьків ваших сни . . . Доброї ночі вам панове! І тобі, і їм, вам усім.

(Дід виходить, за ним іде Войнаровський. Апостол тре рукою чоло, інші торгають себе за вуса . . . Гетьман дивиться у двері, вслід за дідом).

Апостол (хреститься): Свят, свят, свят! Коли б я не бачив перед собою тебе, ясно-вельможний гетьмане, і вас, панове товариство, то мислив би, що вина за багато випив та що страхіття мені ввижаються. А так . . .

Зеленський: Так усі ми могли б гадати, коли б не вірили своїм очам. Годі, він був.

Апостол: Хто такий? Живий чоловік чи дух?

Орлик: Авжеж, що живий. Ми ж не баби, щоб вірити в духів.

Апостол: Може Марко Проклятий?

Зеленський: Цей не з тих. Він знає, чого до нас приходив.

Орлик: Авжеж, що знає. Але й нам пора знати.

Мазепа: Чого ж він хотів?

Орлик: Того, чого ми всі хочемо. Тільки ми не маємо відваги сказати.

Мазепа: Що ж тоді нам робити?

Орлик: Те, що він радив.

Кілька голосів: Він з народу. Робити те, що народ хоче.

Мазепа: Але що робити? Говорить ясніше. Хай знаю, які ваші гадки та бажання. Голос народу — голос Бога.

(Апостол та всі інші піднімаються з місць і оточують Мазепу).

Апостол: Як ми за душу незабутнього гетьмана Богдана по всяк час Бога молимо й ім'я його з пошаною славимо та дітям нашим у шану велику передаємо за те, що він визволив був Україну із кормиги лядської, що він, як Мойсей, люд свій із неволі вивів, так ми і діти наші, і діти дітей наших во віки віків душу і кості твої проклинатимемо, якщо ти нас за свого гетьманування тепер з другої і ще важчої неволі московської не визволиш.

Зеленський: Прости, Іване Степановичу, за слово гірке. Та воно не в обиду тобі сказане. Воно з глибини душі, як камінь бурею наверх добулося, бо годі нам його довше затаювати, годі нам свої думки скривати.

Орлик (стаючи перед гетьманом навколішки): Відкинь цей камінь, відкинь!

Мазепа (до Орлика): Встань! Піди до моєї спальні і принеси той хрест, що його Хмельницький зі Зборівського походу привіз. (Орлик виходить і за хвилину вертається з гарно оздобленим гуцульським дерев'яним хрестом. Мазепа тим часом говорить, звертаючись до всього товариства): Ще раз питаюся вас, чесні і славні панове товариші мої, снеральні старшини, чи це справді ваша воля і ваше свідоме бажання, за яке ви готові явно постояти, не жалуючи ні

майна, ні добра, ні навіть життя свого?

Усі: Не пожалуємо нічого, щоб постояти за права і вольності наші, за волю, честь і славу України.

Мазепа: Можу рахувати і покладатися на вас?

Усі: Як на себе самого.

Орлик: Не покинемо тебе до смерті.

Усі: Нехай нам так допоможе Господь во Тройці святий єдиносущний.

Мазепа (встаючи і беручи хрест від Орлика): Сталося. Кличу на свідка всемогучого Бога, во Тройці святий всюдисущого, і Матір Божу, заступницю нашу, і святого Михаїла, опікуна лицарського українського, кличу і присягаю перед вами і перед будучністю народу нашого, споконвіку вольного, а тепер у важке ярмо московське закутого, що не ради користі своєї особистої, не ради почетеї, не ради багатства, а ради вас усіх, що під моїм урядом і регіментом есте, для жінок і дітей ваших, для загального добра матері нашої рідної, України безталанної, для добра і слави війська запорозького і для всього народу українського, для збільшення й помноження прав і вольностей наших, я хочу і бажаю всею душею і всім помишленієм моїм та при помочі Божій так робити, аби ви з жінками і дітьми своїми і весь край наш рідний з військом преславним запорозьким ні під царем, ні під королем, ні під ханом, ні під жадним ворогом нашим не загинули, лиш осталися вольними і незалежними одними і до віку віков.

Усі: Однині і до віку віков. Амінь. (Передають з рук до рук хреста, хрестяться, цілують хрест і в пояс кланяються гетьманові).

Мазепа: Сталося! (Повільно, видимо, втомлений, сідає у фотель).

III

Входять жінки полковників, Кочубеїха з Мотрею, дівчата, козаки, всі весело розмовляють, сміються. Настрій між полковниками теж із серйозно-врочистого переходить у веселий.

Мазепа (випростовуючись у фотелі): Слихом слихати, видом вида-ти. Де ж то наші прекрасні дами гу-ляли, нас зі смутком і тугою в сер-цях залишали?

Апостолиха: Гуляли, гуля-ли, та про вашу милість не забували. Ми найкращих квітів для вашої ми-лості та її полковників шукали.

Мазепа: Невже ж можуть бути кращі квіти в саду, як препишні наші пані? (Звертаючись до Мотрі): Нев-же ж може бути краща квітка в го-роді, як ця жива лілея в козацькому роді?

Мотря (помітно збентежена, вклоняючись гетьманові): Ваша ми-лість дуже ласкаві.

Кочубеїха: А ми для вашої ясновельможности несподіванку при-думали. Ануте, козаки, ануте дівча-та! Ви знаєте, яку пісню його ясно-вельможність найбільше любить.

(Хор співає „Ой Морозе, Моро-зенку” та інші пісні. Після кожної гетьман та інші гості б'ють браво. Під кінець останньої пісні Сотник здри-мується на своєму місці, не прокида-ючись і від оплесків на закінчення. До нього підходить Кожухівсь-кий і гукає в саме вухо):

Кожухівський: Випиває і куняє, свого віку козацького дожи-ває!

Сотник (схоплюючись і не зна-ючи, що діється): Давайте приску-ноги посипати. (Усі сміються).

Кожухівський: Як пожива-єте, пане сотнику?

Сотник: От так собі, то скоком, то боком, то зажмуреним оком. (Смі-ються).

Мазепа: Щось ви, панове това-риство, починаєте смирніти, як ценці. Невже ж мої полковники спати хо-чуть? А як би так по-старосвітському і танець завести? Молодь сама, ви-диться мені, не хоче починати.

(Мазепа встає з фотелю і підхо-дить до Кочубеїхи. Орлик тим часом дає знак музиці, щоб була готова).

Мазепа (вклоняючись Кочубеї-сі): Ваша милість не відмовить мені тої чести?

Кочубеїха: Ваша вельмож-ність жартує. Чи ж до танцю мені?

Мазепа: А невжеж і мені до танцю? Мені жура грає. Козака і го-пака не обіцяюся з вашою милістю танцювати, але можемо перейтися по залі. Тоді хай молодь танцює собі, що і як їй любо.

(Музика починає грати мінуета. Мазепа з Кочубеїхою починають та-нець, за ними йдуть інші пари. Хоро-від замикає шляхтич-Сотник, що раз-у-раз то підкручує вуса, то хапається за серце, приказуючи, що це „шлях-та так танцює”. Після танцю Мазепа відпроваджує Кочубеїху до фотелю. Усі обступають Мазепу, дякуючи йо-му за провід у танці).

Орлик: Наш низький поклін і велика вдячність вашій ясновельмож-ности за прекрасний провід у танці.

Мазепа (сідаючи й собі у фо-тель): Було колись — минулося. Правда, Апостоле? Тепер нам інші танці в голові.

Апостол: Правда. А все ж та-ки розібрало мене, мов вовка опень-ки.

Кожухівський: Жаль вели-кий, що ваша ясновельможність не бачили, як наш сотник танцював.

Сотник (підморгуючи): Я — по-шляхетськи: гуляй душа без кун-туша, шукай пана без жупана.

Кожухівський: Ви, пане сот-нику, мабуть із тих панів, що про них співають: „Штани мої сині, дома двоє в скрині, так скинь же мої, коли в тебе є свої”. (Всі сміються).

Сотник: З іншого наслідуюсь, а про себе забуваеш. Смішки зі сусі-дової кішки, а як своя здохне, то пла-катимеш.

Мазепа: Добре тобі так, Кожу-хівський. Не чіпай шляхтича, знай пана.

Сотник (жартівливо): Розібра-ло собі хлопство, ніякого шацунку для ослячої шкіри не має, ніякої ре-веренції, далі з одної миски їсти хоче.

Апостол: Жарти набік! Ти б нас, пане гетьмане, повів так, як у тому танці, до бою за визволення всього народу козацького, українсь-кого. То б то був танець!

Мазепа: В тім танці, Даниле, два кінці. От що. Та коли б ви мене так слухали в ньому, як слухали те-пер. А то . . .

Орлик (до Мазепи): Чи дозволить ваша милість „козака” заграти, щоб наша молодь могла показати, чи й вона така до танцю, як їхні батьки?

Мазепа: Будь ласка. Побачимо, як молоді танцюють та й собі свої молоді літа пригадаємо.

(Музика починає стрітись до „козака”. Орлик підходить до Чуйкевича і перешіптується з ним, щоб він провів до танцю Мотрю).

Чуйкевич (підступаючи до Кочубеїхи): Чи дозволите, паніматко, повести вашу доньку у танець?

(Кочубеїха дає знак згоди головою. Чуйкевич подає руку Мотрі. Музика починає грати „козака”. Зразу танцює кілька пар, опісля Чуйкевич з Мотрею танцюють дует. Як закінчують — всі б'ють „браво”).

Мазепа (до Мотрі): Ваша милість, Мотренько, прекрасно танцюєте. Хто ж це навчив вас метеликом бути?

Мотря: Чужих танців учив мене танцмайстер, француз. А своїх я ні в кого не вчилася. Бачила, як інші танцюють.

Мазепа: І танцюєте краще від усіх. Нічого не пожалів вам Господь. Сподіваймось, що й доброї долі не пожаліє.

Мотря (вклоняючись): Спасибі вашій ясновельможності!

Музика починає грати „метелиці”. Всі розступаються, з-за сцени, танцюючи, виступають танцюристи. Після танців старий Сотник пробує танцювати й собі, приспівуючи:

Ти з-за Дніпра, я з-за Десни
Поголяємо до весни . . .
Ой так, таки так,
Де урода, там і смак.
А у мене від віку,
Ні уроди, ні смаку . . .

Спостерігаючи, що нема танцюристів і музика не грає, Сотник завважує: І-гі, були, та й нема. Поїхали до млина. Не буду і я дурно співати, треба себе шанувати . . .

Мазепа: Не дурно, сотнику, бо вас слухаємо.

Кожухівський: Погано ти, бабо, співаєш, але довго. Не правда?

Апостолиха (підходячи до Мазепи): Чи не схотіли б ваша ясновельможність зробити нам велику честь та заспівати тої пісні, яку ми всі найбільше милуємо?

Мазепа: Якої ж це?

Кочубеїха: Тої про згоду, яку ваша милість зложила.

Кілька голосів: Про згоду, про згоду, ваша ясновельможносте!

(Оркестра починає грати вступ. Мазепа задуманий, опісля стиха під музику починає співати).

Мазепа (співає):

Нема любови, нема згоди
Од Жовтої взявши води.
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали

Хор (повторює):

През незгоду всі пропали
Самі себе звоювали . . .

Мазепа (знову заспіває, щораз голосніше):

Самопали набивайте,
Гострих шабель добувайте,
А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте.
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблю маєм права.

Всі (зриваються з місць, козаки добувають і підносять вгору шаблі та могутньо співають):

А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте;
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблю маєм права.

(Завіса)

МАЗЕПА В ЧУЖИЙ ЛІТЕРАТУРІ

(Частина з більшої праці п. н.: „Мазепа в мистецтві і літературі“.)

Написав д-р Іван Сидорук

Великий гетьман України, Іван Мазепа-Колодинський (1687-1709) — одинока постать української історії, що в світовім мистецтві й літературі здобула таку популярність, як безсмертні теми Прометей, Мойсея, Фавста, Дон-Жуана . . .

Мистець-творець вистає в сфері уяви, в царині інтуїції, правдоподібности, не обмежений історичними фактами — і тому мистецтво не завжди рахується з історією. З такої ж причини й постать Мазепа в мистецтві часто окутана серпанком легендарности, загадковости, фантазії, далека від історичної правди. Чужинців майже не цікавив час, місце, історичний Мазепа, його боротьба за волю України. Більше від правди промовляла їм до уяви романтична легенда, на тлі якої вони могли снувати золоте прядиво власної фантазії. Тому то й Мазепа в чужинецьких творах переважно гратив українські риси, а прибирав універсальний характер, втілюючи в себе вселюдські прагнення та ідеали.

Де початок такої великої популярности імені Мазепа?.. Українці не мають сумніву, що для розголосу імені Мазепа спричинилась сама грандіозна постать великого гетьмана . . . Однак французький есеїст, віконт Е. М. де Воґює думає, що це славний поет лорд Байрон, відкривши одного дня Вольтерову історію Карла XII та зосередивши свою творчу уяву на романтичних пригодах Мазепа, обрамував його ім'я золотом і самоцвітами. Відтак Мазепа „зодягнений промінням слави, стає живою постаттю для всіх прийдешніх поколінь, для яких магичні склади його імені завжди будуть вимовлятися із пошаною”. „Поезія, — каже далі де Воґює, — це друга мати, що прити-

ляє мертві постаті до своїх грудей і оживляє їх принагідно так, як тільки божественна фантазія дозволить їй” . . . Зі славної поеми Байрона черпають своє надхнення Ґюґо і Пушкін „для своїх шедеврів”. Мистці спопуляризували його у світі так, що тепер „нема школяра, що б не знав цього імені”. „Мазепа, — продовжує де Воґює, — персоніфікує славу землю, Україну та історичних людей-козаків. Кожного літа, — твердить де Воґює, — коли я виїжджав у ті землі, мої друзі не забували вигукнути: „Ах, так, Україна, країна Мазепа, де козаки бороздять степи, прив'язані до диких коней!”“)

За Байроном і Ґюґо славне ім'я Мазепа підхопили малярі (Верне, Шасерь, Булянже і ін.), які перенесли його романтичні пригоди на полотно.

Проте, ми не маємо зовсім вірогідного портрета Мазепа. Москва систематично нищила пам'ять „ізмінника”, розповсюджуючи натомість фальшиві портрети. Згадати б тут т. зв. „академічний” портрет Мазепа (зберігається в Академії Мистецтв у Петербурзі), якого намалював московський маляр І. Нікітін (1688-1740), що хотів майбутнім поколінням передати тенденційне обличчя „сучасного Юди”. Риси скорше „Юди”, а не чарівного політика, в якого закохалась молоденька красуня Мотря — нагадує й гравюра Мазепа, роботи Де Веєля в ляйпцігському журналі „Ді Еуропеїше Фама” (1704, 1706), що, як думав Р. Млиновецький (Бжеський), віддзеркалює нехиті саксонсько-польського короля Августа II до Мазепа.²⁾ Аквафорта „Мазепа” з роздвоєною бородою французза Норбліна з 1775 року, як доказав поляк Зигмунт Ба-

товський — це лише портрет жида-орендаря князів Чарторийських, що його прозивали чомусь „Мазепою”.² Сумнівної автентичності є й портрет Мазепи в шведській Гріпсгьольмській галерії.

Здається, лише копії з портретів Мазепи со стін Києво-Печерської Лаври, що збереглися в Українському Музеї Василя Тарновського в Чернігові, та гравюру Д. Галаховського з 1708 р. (за шведськими джерелами Мазепа був подібний до графа Дальберга, шведського генерала артилерії; а ця гравюра вельми нагадує Дальберга!) можна прийняти за вірні зображення Мазепи. Мініатюру В. Дядилюка, скомпоновану на підставі гравюру Мігури і Галаховського, уважають за вдалий портрет.

З різьби — Гліб Лазаревський згадує замовлене В. Тарновським в Італії прекрасне, анонімне погруддя Мазепи³; але найбільше славиться сучасне, українця Василя Масютина.

З подумом романтизму в музиці використовують легенду про Мазепу також і композитори в своїх творах. Першу оперу про Мазепу, виставлену вперше в Бамберзі 1837,⁴ написав німецький композитор Маврер. На цю ж тему оперу італійця Педроті ставили в Болонії 1861 р.; польського композитора Мінгеймера — 1867 в Варшаві; еспанця Педреля — 1881 в Мадриді.

Нічого спільного з Мазепою, ані з історичним, ані з легендарним — крім імені — не мала опера-буф французького композитора Пурні, виставлена в Парижі 1872 р. Це оперетка оффенбахівського типу, в якій Мазепа представлений як нотаріальний урядовець, побіч фантастичного гетьмана Кропулускова і його ляйтенанта Пацюлька і т. ін.

З поеми „Полюта” Пушкіна взяли для свого лібретто любовну пригоду Мазепи з Мотрею Кочубеівною три російські композитори: Вігенгоф, що в 1859 р. безуспішно ставив у Петербурзі свою оперу „Мазепа”, П. Сокальський (де виставляв — невідомо) та Петро Чайковський (1840-1893). Оперу П. Чайковського на тему Мазепи виставляли успішно (майже одночасно) в Петербурзі та в Мо-

скві 1884 р. Чайковський добре знав українську пісню, бо майже щороку приїжджав до своєї сестри на Київщину, та й зрештою користувався українськими мотивами в т. зв. „Малоросійській симфонії”; проте в його гарно скомпонованій опері про „сепаратиста” Мазепу чуємо українську мелодію тільки два рази — гопак і пісня п'яного козака.

На основі Байрона, Гюго, Пушкіна та й власної фантазії, французька жінка Грандваль скомпонувала оперу, яку ставили в Бордо 1892 р. Кочубея у неї карають на горло, Полтавського бою не було, а козаки скидають Мазепу з гетьманування за зраду московському цареві Петрові.

Останню оперу про Мазепу на підставі поеми Гюго скомпонував француз Нерін, яку ставили в Бордо 1925 року. Дійові особи — фантастичні, як ось: Мазепа — польський шляхтич; граф Мірвинський, Тереза його жінка, Міка — молода дівчина-козачка, Іванич і Петров — козацькі офіцери.

Варго згадати інтересну спробу івівського губерніяльного „предводителя дворянства” Селецького, що сам був добрим музиком і особисто знав композиторів Ліста, Мендельсона і Меєрберга. У своїх споминах він пише про зустріч із Тарасом Шевченком у князя Репніна, де, на пропозицію княгині В. М. Репніної, Селецький хотів компонувати оперу „Мазепа”, лібретто для якої мав писати Шевченко. З цього нічого не вийшло, бо Шевченко, який уявляв Мазепу як борця за волю України, не захотів писати текст опери по-російськи, на чому настоював Селецький.

Окрім опер, є ще й кілька інструментальних композицій про Мазепу. Найкращі з них — це симфонічна поема мадярського композитора Франца Ліста (1811-1886) і його етюд для фортепіяна.

Чужинців цікавив не історичний Мазепа, а лише романтична любовна легенда, на тлі якої вони могли дати волю своїй фантазії. Української музики там не знайдемо; проте українці можуть бути горді, що на тему легенди Мазепи — борця за вільну і незалежну Україну — написано так

багато музичних творів... На жаль, самі українці нічого не створили у цій ділянці.

В світове письменство ввели Мазепу знов таки чужинці. Їх найбільше цікавили романтичні пригоди юнака Мазепи, а лише декого гетьман Мазепа — політик, а головне ворог царя Петра I.

Письменники-чужинці підхопили головню легенду про Мазепу — молодого й гарного королівського пажка, якого приловив старий, задрісний шляхтич-поляк на сходах із своєю жінкою і, помщаючись на ньому, голого прив'язав до хребта дикого коня з України. Наляканий пострілом, кінь заніс Мазепу в Україну, де його знайшли напівживого запорожці і згодом, пізнавши його відвагу та розум, вибрали своїм гетьманом.

Історик М. Костомаров у своїй монографії „Мазепа і мазепинці” наводить кілька варіантів таких оповідань: Сімоновського, Стебельського, Отвіновського і Паска.⁵ Українці вважають, що відповідальний за цю „історію” мазур-авантюрник, „брехун неймовірний” — як його називає Брюкнер⁶ і особистий ворог Мазепи, Ян Хризостом Пасек (1630-1701), що дійсно в своїх „Споминах” під 1663 роком розповів про отаку пригоду Мазепи зі своїм сусідом Фальбовським на Волині.⁷ Проте, „Спомини” Паска були надруковані вперше 1877 року. Сумнівне, щоб його „історія” могла дійти усно аж у Францію, хіба що заніс її туди хтось із двору польського короля-емігранта Станіслава Лещинського, що, як тесть французького короля Людовіка XV, перебував у Парижі; або хтось із оточення Григорія Орлика, що був генералом у французького короля. Далі — Пасек не був королівським пажем, як дехто твердить, а був лише військовим товаришем, що, після авантюри з Мазепою, часом вештався при королівським дворі. Хто б не був її автором, любовні пригоди у красуня Мазепи з королівського двору напевно не раз бували, хоч може і обійшлося там без дикого коня.

Гетьман Іван Мазепа
(малюнок XIX ст.)

Найдавніший белетристичний твір про Мазепу — це французький роман з 1764 р.: „Спогади Аземи”, автором якого був Андрі Контан д'Орвіль, а головним героєм, всупереч заголовкові — гетьман України, Мазепа, представлений скорше в анекдотичній версії Паска, як у світлі історії. В основному, однак, цілий роман — це апотеоза Мазепи, як національного героя у боротьбі з Москвою. Це про Мазепу одинокий знаний твір з XVIII століття; він був перекладений на німецьку, данську й російську мови.⁸

Другий найстарший, бо з 1784 р. — це роман невідомого автора про кохання Мазепи до якоїсь польки, хоч і під заголовком „Прекрасная Росіянка”, переклад з німецької мови (як думає А. Мухин, „Книголюб”, 1932, I, II), перекладений на російське мав кілька видань у 18 (1790 і 1796 рр.) і 19 ст.; в Україні незнаний, але його згадує Вантиш-Каменський. Третій твір — це „Полтава, епічна поема”, польського суїта Нікодема Мусьницького, що появився в 1803 р. в Полоцьку; ближче незнаний.⁹

Але справжнє громадянство у світовій літературі надав імені Мазепи щойно великий англійський поет Джордж Гордон лорд Байрон (1788-1824), що в 1818 р. опублікував свою славу поему „Мазепа”, в якій шалену їзду на дикому коні оповідає сам гетьман своєму союзникові Карлові XII (1697-1718), після програного під Полтавою бою (1709) під час утечі до Бендер, коли вони зупинилися на нічліг під дубом у степах України, де недалеко Дністра. Шведський король, переможений, ранений, мучений довгою їздою, проте з монаршою гідністю сприймає свою недолю і навіть старається розвеселити своїх мовчазних генералів безжурною балачкою. Твердий, мов дуб, запопадливий і привітний Мазепа ділиться всім із своїми товаришами, — каже король, — хоч якої твердої серцем і сильної рукою в сутичці, марші або спустошенні, ніхто менше не сказав, а більше не зробив, як ти, Мазепо!” Далі Карло просить Мазепу розповісти про ту школу, де він навчився такої вправної їзди на коні. Гетьман радить королеві заснути, бо, мовляв, ще багато миль перед ними, поки вони знайдуть захист за бистрим Дністром. Карло настоює, що оповідання гетьмана склонить його до сну... Тоді Мазепа, із свободою і гумором джентелмена, розказує, як то він, двадцятилітній юнак і паж польського короля, захопився безнадійно в Терезу, молоду дружину старого польського графа, і яку то страшну школу їзди на дикому коні пройшов, коли заздрісний муж підгледів їх зустріч в саду над ранком... Байрон майстерно змалював цю скажену бравуру в 20-ох піснях. Безодня страждань, плястика й гармонія слова, кольорит безмежного степу, рух і цей шалений темп:

„Вперед, вперед! — мій кінь і я
Промчали, мов на крилах вітру,
Міста і села і поля...
Неначе в ніч морозну світлу
На небі метеор між зір,
Так ми черкаємо простір...
А на шляху ні міст, ні сіл —
Крім степу, дикої країни
У чорнім обводі лісів...” (Д. Загул)

— надають поемі пульсу життя, гін головокружної кавалькади й неперевершеної словесної краси... Коли Мазепа зробив філософичний та оптимістичний підсумок своєї дикої їзди, в яку його вирядив на смерть:

„Безумний, що в гніві палкому
Помстивсь так люто на мені,
І в'язня голого із дому
В пустиню вигнав на коні,
Він путь проклав мені до трону.
Хіба ж ту долю нам збагнуть?
Забудь печаль, одчай забудь!...”

— і коли гетьман сказав своїм слухачам: „надобраніч, товариші!” — то він не здивувався, що король не подякував за його казку, бо вже спав з годину.

Байрон закінчив свою поему з британським гумором. За його словами „гетьман України, князь козаків” — Мазепа — „гугий, мов старий дуб, і ледве від нього молодший, спокійний, відважний,” ніжний навіть для свого коня, товариський, бо ділиться останнім, тактовний, мудрий, веселої вдачі та красномовний, проте людина діла, а не пустої балачки.

Подібну характеристику за шведськими джерелами подає неприхильний до Мазепи, але об'єктивний М. Костомаров, описуючи перехід гетьмана (28. X. 1708) на сторону шведського короля: „За справозданням секретаря Карла XII, перед ними був старець 66-ох років, середньої будови, худощавий, без бороди, але з вусами на польський лад. Взагалі він мав поважний вигляд, але часом проявляв проблiski веселої та живої вдачі, жартував вельми дотепно і розвеселяв слухачів; у бесіді його помічалось великий такт і багато розуму. Видно було, що це людина освічена; він прекрасно володів латинською мовою. Карлові він відразу сподобався...”¹⁰

Тому закид Б. Романенчука, що „естетично і під оглядом психологічним поема (Байрона) є фальшива”, бо, мовляв, „Мазепа мав хіба поважніші думки в таких сумних ночах полтавській невдачі, під час утечі, як спомини про молодечі гріхи”,¹¹ в світлі джерел неоправданий і віддзеркалює хіба вдачу лише деяких українців, що в часі горя люблять

„сумувати”. Відомо з традиції, що козаки навіть під шибеницею вміли глузувати. Далі, Байрон, як англієць, міг потрактувати ситуацію з делікатним британським гумором, що дозволяє кепкувати навіть у найгіршій ситуації. Крім того для англіїців це погана вдача — показувати назовні свої переживання.

Основне джерело Байрон подає сам на початку своєї поеми, цитуючи три параграфи із Вольтерової „Історії Карла XII” (стор. 196, 216, 218), де про Мазепу сказано так: „Той, хто тоді зайняв місце (гетьмана), був польський шляхтич — Мазепа, уроджений на Поділлі; він був вихований як паж Яна Казимира і в атмосфері двору набув певної оглади в красному письменстві. Любовна пригода, яку він мав у своїй молодості з дружиною одного польського шляхтича, була викрита. Муж з помсти звелів прив'язати його голого до дикого коня і нагнати в степ. Кінь, що був з України, полетів туди назад, несучи півживого з виснаження й голоду Мазепу. Якись селяни врятували його, і він залишився з ними, відзначаючись в кількох виправах проти татарів. Блискуче розуміння справ дало йому пошану між козаками, а його репутація росла з дня на день, що зобов'язало царя зробити його князем (принцем) України . . .” (стор. 196).¹²⁾

Вольтер знав долю України, бо в іншому місці своєї історії сказав, що „Україна завжди прагнула бути вільною”¹³⁾ — тому й Байрон, сам романтик, Дон-Жуан, хоч і взяв для своєї поеми з його історії лише легенду про „гріх молодості” (ми не маємо права судити поета за сюжет!), проте представив Мазепу як шляхетну людину — так, як і об'єктивні історики його характеризують.

За А. Єнзеном Б. Романенчук згадує ще, як можливе джерело для поеми Байрона, „недокладну” англійську працю „Мемоар оф ди Лайф оф Пітер ди Грей” Дж. Барров, та усні інформації польського поета Мальчевського. Був ще здогад, що поема „Мазепа” має автобіографічний характер, бо була написана в Равенні, в

Італії, де Байрон мав романс з 16-літньою Терезою, жінкою старого графа Гітчолі. Але з листів Байрона видно, що поема була написана раніше, як доказує С. Родзевич.¹⁴⁾

Багато авторів перекладало, переробляло й наслідувало поему Байрона. В Англії написано під впливом Байрона 6 творів про Мазепу. В Німеччині (1820-1888) вийшло аж 13 різних перекладів і стільки ж переробок та наслідувань. В Італії (1834-1883) — 6 перекладів: Петро Ізолс, Др. Ніколіні, М. Маццоні, А. Апіорі і ін. Далі — 2 чеських, один із них Ант. Кляштерського; кілька польських, французьких, 2 українських: М. Старицького й Дм. Загула (1929). Були й російські переклади.

У французькій літературі Байрон надхнув великого письменника Віктора Гюго (1802-1885), що в травні 1828 р. під моттом із Байрона „вперед, вперед!” написав невеличку, але оригінальну поему „Мазепа”, яку вмістив у своїй збірці поезій „Les Orientales”.

Це дуже поетичний, високомистецький, фантастичний твір, що в романтичних барвах яскраво малює шалену їзду Мазепи, прив'язаного до дикого, вогнистого коня, майже в апокаліптичних картинах:

„— і ось нараз без стриму,
Людина й кінь летять у далечинь

[незриму
Крізь вибалки пісків,
Самі, у гомоні та куряві пустари,
Мов блискавка зміїна ріже чорні хмари
У здогоні вітрів!”¹⁵⁾

По трьох днях несамовитого гальопу „крізь бори та степи, пустелі й оболоні”, після неймовірної борні з природою, з звірями та з трупод-шуклюю, знеможений кінь падає мертвою, і виснажений, окривавлений Мазепа —

„. . . цей труп живий, що повзаючи гине
Колись іще буде народом України
Звельчаний як князь;
Шулікам і вірлам він дасть свою
[відплату
Невкритими гробами вкрис піль багато,
Де кров його лилась.

Страхітна його велич з його мук

[повстане.

Колись кирею вдягне прадідних
 [гетьманів
 У сяєві зіниць;
 А як у ній з'явиться — степові народи
 Пішлють йому назустріч фанфар
 [хороводи
 І падатимуть ниць!"]

Стільки про жахливу кавалькаду самого Мазепи. Друга частина поеми у зефірних фразах оспівує вже нестримні пориви людського генія, що на шляху життя, мов той степовий вершник, несе „в шамотні скаженій” фавстівську, допитливу людину „у пориві надхненім” поза „межі всієї дійсности”, десь „за овиди світів”, щоб „на безмежжі” космосу напитися знання „із вічної ріки . . .”

„І бачиш нові зорі, Сатурна перстені,
 Підбігунових ночей заграви всімхнені
 Посеред білих криг;
 Ніщо тебе не томить, світ — життя
 [безкрає,
 І кожним порухом його кінці змінє
 Твій негамовний біг.”

В тім болючім, страшнім перегоні, ти блідий, охлялий, повний сумнівів і жаху — не раз падаєш на краю могилы . . ., але коли ти востаннє збереш свої сили і встанеш, „ти — володар!”

В „Мазепі” Гюго, де гетьман представлений як німий персонаж, хіба педант стане шукати вірного льокального кольориту, того ідола романтичної школи. Французький романтик вмістив свою „українську” поему в орієнтальній збірці, не маючи вірного уявлення про Україну, що в нього змальована мов географічна змора, де є „суха пустиня рухливих пісків”, „чорні гори, сковані в довгі ланцюги”, та „величезні руді трупод-шуліки, яких гола шия, наче рука дика, розрізує мерців”, де „коні годовані травною хвилі морських” і т. п. Проте, тон цієї поеми — як каже де Воге — „ще звучить в наших вухах мов найсолідша музика, яка упова-вала нашу молодість”.¹⁶

Ще перед Гюго, бо в 1825 році, в Парижі появилася міюдрама А. С. Leopold'a (Chandeson) і Cuvelier'a: „Mazepa ou le cheval tartare,” represente sur le theatre du Cirque, що не мала великої мистецької вартости. Здається, в ній був уперше представ-

лений гетьман Мазепа як „татарський князь”, бо ж видавці подібної драми американця Пейна згадують цих авторів як джерело.

У Франції ще був написаний і один історичний роман: „Mazepa chef des Cosaques de l'Ukraine” (Roman historique sous la regne de Pierre le Grand empereur de Russie et de Jean Casimir, roi de Pologne) в 3-ох томах, виданий в Парижі 1830, але — як каже Б. Романенчук — у нас він ближче незна-ний.

Про Мазепу написав досить поетичну розвідку французький есеїст Е. М. де Воге: „Mazepa la legende et l'histoire,” 1911. Студія оперта на працях Костомарова, Соловйова і Вантис-Каменського — тому й не завжди прихильна до Мазепи. Де Воге каже: „Мазепа поеми (Байрона) виринає з їх критичних студій тільки грохи у великій епосі, людина сильних мрій і палких пристрастей, що кинула романс крізь свою політику і забрала із собою до гробу останній епос орієнтальних середніх віків”.¹⁷ На думку де Воге, гетьман не був добрим політиком, бо справа, за яку він боровся, не мала виглядів на успіх, з огляду на несприятливі відносини і обставини. Національна темнота народних мас і соціальна ворожнеча серед українського громадянства була одною з тих перешкод. Коли б навіть Мазепа виборів Україні самостійність, то все одно Україну зустрінула б доля Польщі.¹⁸ Де Воге говорить з великим співчуттям про долю українського селянства і ті страшні знуцання, яких зазнало воно від польських панів, жидівських орендарів та московського кріпацтва. „Бідні, нещасливі люди — каже де Воге — такі шляхетні, такі інтелегентні, і так легко ними орудувати, бо вони з такими дитячими чеснотами й невдачами! Не треба досліджувати сторінок старо давніх хронік, щоб довідатись, що вони перетерпіли на протязі історії; вистачить лише провести вечір перед їх дверима під час живих і послухати пісень, яких вони співають до пізньої ночі . . .”¹⁹

Журливий спів українського селянина для вуха французького віконта

де Воге видається занадто „мінорний — мов виття вовків”, бо зроджений він „з безнадійного відчаю” та „характеристичний для всіх східних народів від Нілу по Оронт, від Дунаю по Дніпро... Тут аж надто очевидно, що вчений віконт хотів бути сенсаційним! І мені доля судила побувати над Дніпром і над Нілом та чути монотонний спів єгипетського феллаха; проте, його ніяк не можна порівнювати з українською народною піснею”.

Завершенням зацікавлення Мазепою у Франції була блискуча праця І. Борщака і Р. Мортеля „Життя Мазепи” (*Vie de Mazepa*), Париж 1931 (переклад Михайла Рудницького, Львів 1933), але це вже популярно-історична праця.

Довше жеврів інтерес до Мазепи в англомовному світі. В 1828 р. написана і успішно відіграна на Велікдень 1831 р. в королівському амфітеатрі Вестмінстер Бридж в Лондоні романтична драма в 3-ох актах „Мазепа” Г. М. Мільнера має, як каже в передмові Дакров, за джерело Байрона, Вольтера і Лесюра „*Histoire de Cosaques*”. Тут Мазепа чомусь названий „татарським князем” і „геройським татариним” (чи не через слово „козак”, яке татарського походження? А може пояснення якогось „приятеля” України?). Зміст цієї драми подібний до поеми Байрона, з тим, що „татарського князя” Мазепу знайшов польський граф ще дитиною на побойовищі після польсько-татарської битви, охрестив його Казимиром і вигодував у себе. В дитинстві „Казимир” — Мазепа товаришував і з донькою графа Оленкою (в драмі „Олінська!”), а згодом граф найменував його її пажем. Казимир був гарним, геройським юнаком, і між ним та Оленькою розвинулася таємна, пристрасна любов. Коли граф хотів віддати Оленьку за багатого й пожилого магната — Казимир в перебранні як незнаний лицар викликав свого конкурента на поєдинок і сильно його поранив. Обурений граф наказав гайдукам зловити „татарина Казимира” і пустити голого на дикому коні в степ. Там

знайшли його татари напівмертвим і принесли до старого хана, що пізнав у ньому свого загубленого сина — Мазепу. Очунявши, Мазепа із загоном татарів напав на замок графа, визволив улюблену Оленьку і вернувся в Крим, де по смерті батька хана став татарським князем.

Драма дуже сценічна, інтерна, повна кипучого життя — та й нещасливе кохання знаходить свій „геппінд”. Брак лише будь-якої історичної перспективи та розуміння польсько-татарських віносин. Татари, що жили з грабування і насильства українського населення, потрактовані в драмі як лицарський нарід.

Американський актор і автор — життя якого було дуже бурхливе — John Howard Payne (1791-1852) переробив цей твір Мільнера на „кінну мелодраму” п. н.: „*Mazepa, or the wild Horse of Tartary*” та успішно виставив її в Нью Йорку в театрі Бавері (*Bowery*) в 1833 р. Діялоги в цій мелодрамі більше витончені як у Мільнера. Пізніше видавництво Турнера і Фішера в Філадельфії видало цю історію коротенько (7 сторінок!) з ілюстраціями для дітей, як: „*Mazepa, and the Wild Horse*” (без дати).

І. Дубицький²⁰ згадує, що в Америці, в Бостоні, ще в 1811 р. (перед тим мабуть в Англії!) виставляли з великим успіхом драму невідомого англійського автора п. з.: „Мазепа, гетьман України”. Зміст цієї драми був побудований довкола Полтавської битви, але, крім самого Мазепи, все було там видумане автором. Є ще згадки й про якусь бурлеску про Мазепу в Америці, автором якої був Генрі Байрон (чи не псевдонім?), чого, однак, мені не вдалося напевно ствердити.

У Лондоні в 1849 р. видав по-англійськи поляк Генрик граф Красінський розвідку про „Українських козаків”, в якій згадано й про Мазепу. В 1850 р. вийшло два твори про Мазепу: романтична драма „Мазепа” Т. Г. Лайса та поема невідомого автора „Мазепа, або дикі коні України”. Далі в 1890 р. вийшла, подібна до попередньої поеми, книжка Г. Л. Вільямса „Мазепа, або дикий кінь”.

На закінчення треба згадати гарно розповіджений психологічною методикою життєпис: „Hetman of Ukraine Ivan Mazepa” К. А. Меннінга, Нью Йорк, 1957, що читається мов прегарна повість. (Книжка появилася старанням і коштом УНСоюзу).

Німецька література присвятила багато уваги постаті Мазепи, змалювала ціле його життя, включаючи й політичну діяльність. Проте, вона не дала таких перлин як Байрон чи Гюго. Здається, найстаршим німецьким твором була трагедія в 5-ох діях Гайнріха Бертуха: „Олексій Петрович” (1812), де син Петра I гине від стилету гетьмана Мазепи, дарма що він був у дійсності задушений своїм батьком або його прислужниками. Доля цього твору незнана. В 1844 р. появилася маловартісний вірш „Mazepa, ein Gedicht von G. E. S. (Штебіша). Замітнішою була драма А. Мая: „Мазепа, король степу (Der Koenig der Steppe) з 1849 р., що 17-го квітня т. р. була виставлена на сцені в Мюнхені (Hof- und Nationaltheater) з великим успіхом. Зміст драми — боротьба Мазепи за незалежність України та за козацькі вольності. Як довго Петро трактував козаків людськи, програма Мазепи, А. Мая була така: „Козацьке копє для охорони царського трону, а царська шабля для козацької свободи... от і все, що ми один одному винні”²¹

Коли цар почав поводитися з козаками жорстоко, то Мазепа запланував „ein Koenigreich der Steppe” і корону для себе. Кочубей похвалив плян Мазепи, але відмовився співдіяти, бо рішив видати свою „одиначку Наталку” за московського князя Дм. Голіцина. Наталка, побачивши Мазепу, закохалася в нього і втікає від батьків до гетьмана. Кочубей, думаючи, що Мазепа насильно взяв його дочку, з помсти доніс цареві про задуману ним зраду. Гетьман ув’язнив Кочубея і через те — як думає Май: „Мазепа втратив любов Наталки і щастя, а на полях під Полтавою зайшло його сонце.”²² Після програного бою Мазепа повертає до Батурина і домагається від Кочубея його скарбів. Але наспіває Голіцин з московським військом і

заарештовує Мазепу. Гетьман просить, щоб йому дали змогу поглянути на степи востаннє і... вмирає, віддаючи українським степам свій вільний дух, що й досі там живе.

Драма А. Мая не цілком згідна з історичною правдою, та й, на думку Б. Романенчука, — не має вона великої історичної вартості, бо забагато в ній довгих і нудних монологів, замало напруги, драматичности, а несподівані зміни та психічні процеси не завжди обґрунтовані.

Подібну драму п. з. „Мазепа” написав у 1860 р. Рудольф Готшал (1823-1909), а переклав її О. Ю. Федькович. Автор схарактеризував гетьмана як борця за українську державу, що діє в ім’я психічного „примусу”:

„Ми є і будемо
Мрій наших рабами, бо
У глибині душі у нас живе
Несамовитий примус, струя якась.
А мрії ті — ніщо більше,
Як той зефір — посланець від
Величного Бога!”²²

Про мету своїх учинків Мазепа там каже так:

Мета ж бо то велична, що я до
неї стремлюсь,
О це: Держава над усі держави
славна,
А найгіднішому — корона її
державна!

Але про ту корону він мріє не з егоїстичних мотивів, бо, як бачимо з 5 дії, журиться долею рідного народу:

Геть всі полетіли — воскресні
думи мого народу!
Бунчук козацький попід ногами
вже
Валяється. Сьогоднішня днина
Йому навіки вже печаль раба
прибила!

Ось як дехто дивився на великого борця за нашу державність у Західній Європі!.. Мазепа Готшала вмирає з гордими словами:

Ніколи! Ні! — Не хочу гинути
Я з сокрушеним серцем, і ані
хочу

н. „Мазепа” (1840), драму, що нагадує „Дон Карльоса” Шіллера (любов пасинка до молоді мачухи), та деякі драми Шекспіра, як „Отелло” (безпідставна заздрість мужа та незаслужене терпіння жінки Дездемони) та „Король Лір” (помилка спричиняє цілий ряд ударів долі) і сучасну Словацькому французьку драму (Гюго, Дюма . . .). Не зважаючи на назву, головний герой там не Мазепа, а старий, гордий і надмірно жорстокий польський воєвода з своєю молоденькою, чарівною й невинною дружиною Амелією. Словацький написав цю драму ще в 1834 р., як видно з його листа (7. XI. 1834) до своєї матері (, . . . я думав про гальопуючого Мазепу. Тож за кільканадцять днів я написав трагедію, над якою Ти плакала б, Мамо, якщо не по Мазепі, то по Юлькові”²⁵), вона мусіла мати автобіографічний характер, де Мазепа був головним героєм. Проте, Словацький, як доносить він матері (5. II. 1835), чомусь спалив свою трагедію „про того полохового пажика Яна Казимира”, і тому то „Мазепа” з 1840 р. носить давню назву, але має зовсім інший характер.

Мазепа Словацького — мрія усіх жінок — на початку драми залицяється з дотепом і з елегантністю королівського дворянина до чарівної, але невинної Амелії; проте, після короткої розмови з нею, відчуває такий її чар, який звертає його з дороги флірту і намір пригоди замінює в безінтересовну, гарячу симпатію до страждаючих і в горливість посвяти . . . Інтересно, що Словацький представив Мазепу в світлі крахці від цинічного і недотепного польського короля Яна Казимира та смішного й нудного дворянина воєводи — Паска, ворога Мазепи. Ю. Кляйнер так каже про персонаж Словацького: „Мазепа — герой молодий, трохи легкодух, авантюрист, Дон-Жуан, але шляхетний, відважний, здібний до геройства — герой, який від часу Фільдінґового Томи Джонса перемандрував романтичну літературу світу, а своїх предків має в лицарських романах.”²⁶

„Мазепу” Словацького перекладали чотири рази на німецьке (А. Дра-

ке, 1846, А. Бернсон, К. Ружицький і Бірнбавм) та на англійське — Ц. Д. Веллс (1930).

З інших польських творів треба згадати ще повість „Гетьман Мазепа” неприхильного українцем Фр. Равіти-Гавронського (укр. переклад в бібл. „Діла”); „Думка Мазепи” Б. Залеського, „Ян Мазепа” якогось В. Богданка та історичний роман Фр. Тучинського (Познань, 1913).

Російська література присвятила багато уваги Мазепі, трактуючи борця за незалежну Україну — як і треба було сподіватись — з державного становища „єдині і невідлімої Росії”, отже як „сепаратиста, самостійника, зрадника Петра I та російської імперії.

„Полтава” Пушкіна (на українське переклав Є. Гребінка, а пізніше С. Голованівський) — написана 1825, а видрукувана 1829 — завдячує своєму написанню тому, що поета обурювала постать Мазепи Рилєєва у „Войнаровськiм”. „Деякі письменники хотіли б із нього зробити героя свободи” — казав Пушкін, тому він рішив представити „ворохобного гетьмана” згідно з офіційною російською історією, не журячись за об’єктивну правду, проте гучно заявляючи: „Обтяжувати видуманими страхіттями історичні постаті — і нерозумно і невеликодушно. Наклеп у поемах завжди видавався мені непохвальним”²⁹

Проте, Пушкінів Мазепа — це втілення зла і нікчемности, без найменшого промінчика будь-якого світла; це людина демонічна, тасмнича, якої навіть ніхто з оточення не знає:

Що дух неспинний бродить в нім,
Що чесно і нечесно ладен
Він шкодить недругам своїм;
Що він образи ще нікому,
Душею злобний, не прощав,
Що в даль, лише йому відому,
Він гордо думкою сягав;
Що святощів старий не знає,
Що він добра не пам’ятає,
Що зненависть його грізна,
Що лить він зладен кров, як воду,
Що він ненавидить свободу
І краю рідного не зна!

МАЗЕПА

Написав Лорд Байрон

Переклав Дмитро Загул

(У р и в к и)

I

В жажливий день біля Полтави
Від шведів щастя утекло.
Навкруг порубане криваве
Все Військо Карлове лягло.

Військова міць, воєнна слава,
Така ж, як ми, її раби, —
Майнула до царя, лукава,
І врятувався мур Москви, —

До того пам'ятного року,
До ще жажливішого дня,
Що на ганьбу й різню жорстоку
Ще більше виставив ім'я,
Ще більше військо дав на злім, —
Одному грім, а блиск усім.

II

Такий від долі жереб впав;
І Карло день і ніг тікав
Через поля, різки, діброви.
В гужих і власних краплях крові.
За нього ж тисягі лягло,
А й слова скарги не було
На гестолобця в день заглади,
Як правда не боїться влади.
А як загинув кінь його,
Убитий кулею на полі,
Гієта дав йому свого
І вмер у російській неволі.
Та й цей скакун звалився з ніг,
Як звалом кілька миль пробіг.
І в пуші, в темній глушині,
Де навкруги ворожі гати,
Вже розвели свої вогні,
Прийшлося Карлу ногувати.
Чи ж це ті лаври, той вінок
Воєнної потуги й слави,
Що забирав останній сок
З народів шведської держави?
Мов неживого, під сосну

Поклали короля до сну.
Тягуга ніг, холодний іней,
Гарязка ран, невенна путь
Йому заснути не дають. —
Затерпло тіло, рани сині . . .
Та мужньо зносить володар
Від долі посланий удар, —
Бо підкорив нестерпні боли
Своїй твердій і впертій волі . . .

III

Юрба вождів — яка ж мала! —
За день ще більше поріділа;
Ця ж рештка лицарів була
Хоробра й вірна вже — сиділа,
Німа, понура і сумна,
Круг короля й його коня,
Бо ж у нещасті, назе тінь,
Людини не покине кінь. —
А поруг, в лицарській юрбі,
Де звисів дуб гілля дебеле,
Мазепа стомлений собі
З трави твердо постелю стеле.
Гетьман позмурий і старий
І сам, як дуб той віковий.
Та спершу, хог стомивсь за дня,
Козацький князь обер коня,
Розгладив гриву, ноги й хвіст,
Розпугав, розгнуздав, обгистив,
Послав йому трави та листу
І тішився, що карий їсть,
А то журився довгий час,
Що зморений скакун не пас
В нізній росі траву-отаву . . .
Цей кінь терплячий був на славу.

IV

Із цим упоравшись, Гетьман
На землю розіслав жупан,
Аж потім славний ватажок
Добув торбину й баклажок,

І з Карлом і всіма з позогу
Гостинно поділився він
З такою ж гідністю достоту,
Як на бенкеті дворянин.
Король з усмішкою гіркою
Свою мізерну пайку взяв
І, приховавши приступ болю,
Бадьоро, голосно сказав:
„У всіх із нашого гуртка
Відважний дух, тверда рука,
Та хто в цей час маршів, боїв
Балакав менше й більш зробив,
Ніж ти, Мазепо? На землі,
Від Олександрових засів
Такої пари не знайти,
Як твій Буцефалос і ти.
Бо й скитську славу топнеш ти.
На ріках і просторах степу”.

„О, я прокляв, — сказав Мазепа, —
Ту школу, де я звивсь їзди”.
„Чому ж це так, старий гетьмане?
Чей добра школа ж то була?”
„На жаль, це повість не мала,
А стільки миль ще перед нами
Та сутизок із ворогами,
Що дужкі в десять раз від нас . . .
Залишим це на кращий час . . .”

Аж поки за руслом Дніпра
Ми зможем коней попасти.
Вам, пане, спати вже пора, —
А варту буду я нести”. —

„А я б усе таки бажав, —
Відрик король, — щоб ти сказав
Свою історію, азей
Під цю гутірку голосну
Я відпогину і засну,
Бо сон тепер не їме озей”.

„Для цього я вернутись рад
Так років п'ятдесят назад.
Мені двадцятий рік минав . . .
Ще Казимір королював,
Ян Казимір . . . Шість років я
Був пажем в того короля.
Це був король! Узений сам —
Він зовсім був не пара вам,
Бо й не збирався воювати.
Щоб набувать гужих крайн,
А потім знов їх утрагати,
Тож супокійно правив-він,
І, крім гризні на зборах сойму,
Так мирно жив, аж непристойно.
Були йому турботи й там!
Він муз любив і гарних дам.
Дошкулють іноді й вони

Не менш від лютої війни.
Як тільки гнів його минав,
Як книжку, жінку знов мінвав.
І впоряджав бенкет на славу,
Що дивував усю Варшаву.
Зглядались діти і старі
На блиск і велич при дворі.
Він звався „польський Соломон”
У всіх поетів, крім одного,
Що втратив віру в пансіон
І склав сатиру був на нього.

V

Красунь-юнак я був тоді . . .
Тепер, коли вже сімдесятий
Мені минув, не гріх сказати,
Що в дні юнацькі золоті,
Бувало, кожного вельможу,
З мужів ти хлопців переможу.
У всій привабній марноті.
Я ж був веселий і стрункий —
І вигляд мій не був такий
Поморщений, як ось тепер;
То час війни й турботи стер
З обличчя душу, що негодні б
Мене вже й родиги пізнати,
Коли б змогли моє сьогодні
З моім угора порівнять.
Але ж колишніх рис моїх
Іще раніше я позбувся,
Аніж суворий вік торкнувся
Рукою старости до їх.
Літа, як багте, не вгасили
В мені ні мужности, ні сили,
А то вночі з-під цих гілок,
Під горним небом без зірок
Я б не розказував казок . . .
Та далі вже . . . Терези стан —
Він наже й тут перед мною,
Біжить до мене під каштан . . .
Я багу скрізь її живую,
А все таки я не знайду
Ні барв, ні образів, ні слів,
Щоб змалювати ними ту,
Яку так палко я любив.
В її очах був східний жар —
Сусідство турків та татар
Змішало польську кров . . . Ті озги
Були горніш цієї ноґи.

VI

Ми багались... Ми зустрігались...
А я дивився — і зіджав —
Вона й слівцем не обізвалась,

Та відповідь їй я мав.
Є тисязі таких знаків —
Ми й описати їх не можем
Рядками зрозумілих слів,
Хоз їх і зув, і базив кожен —
Вони таємно з серця йдуть,
Хвилюють radoщами груди,
І з обопільного стремління
Росте німе порозуміння,
Що з іскор — пробісків думок —
Вогнистий зв'язує шнурок;
Це несвідоме поєднання —
І ми ніколи не збагнемо,
Як раптом іскорка кохання
Шаленим вибухне вогнем.

А слухала вона мене . . .
Хіба ж те серце крижане?
Доволі ї цього вже мені!
Хто слухав раз подібну мову,
Послуха знову . . . Перше „ні”
Ще не говорить про відмову.

VII

Кохав я і коханим був . . .
Та ви ще слабкість цю солодку
Не відзували — так я зув . . .
Ну що ж! То я й скінзу коротку
Свою поему мук і втіх.
Безглуздя ви назвали б їх!
На трон родитись — не для всіх,
Щоб стати вище від природи,
Перемогти себе й народи!
Я князь . . . ги то я був такий . . .
Міг кидати тисягами в бій
На певну смерть . . . А над собою
Я завше тратив силу й волю.
Та доведу вже до кінця . . .
Кохав я і зазнав кохання.
Хоз і щаслива доля ця,
А все ж кінець їй — страждання.

Ми нишком базились. Це здається
Для декого потрійним щастям —
Не знаю . . . Я б життя віддав,
Щоб перед небом і землею
Я міг назвати їй своєю . . .

VII

На світі стільки є озей,
Що люблять стежити ногами
У слід закоханих людей . . .
Так само це було і з нами.
В таких випадках зорт — і цей
Хоз трохи, а повівся б земно.

Боюсь, що я його даремко
Огудив . . . Може то святець,
Що, втративши нудний терпець,
Дав вихід святобливій жовзі . . .
І нас обох одної ноги
Схопила згряя штигунів . . .
Від гніву граф оскаженів.

Було це саме на світанку,
Поблизу графового замку . . .
Підмоги з міста я не ждав,
Бо ї не гадав дожить до ранку.
Марію-Діву я благав,
І двох ги трьох святих . . . а там
Скорився доли . . . І юрба
Мене у двір поволозила.
Яка Терезина судьба,
Не скажу вам — не знаю й сам.
Отак нас доля розлузила!
Але ж і лютий був, аж страх,
Презордий воевода-граф!
На це він досить мав пригин,
Найбільш розлюжений був тим,
Що наслідки цього випадку
Могли відбитися в нащадку . . .
Не менш вражений це й тим,
Що герб його дістав цю шкоду
В той час, як він був паном роду.

IX

— „Коня сюди!” — Коня ввели . . .
Це справді був шляхетний кінь —
На Україні виріс він.
Прудкі, мов ті думки, були
У нього ноги . . . Дикий звір,
Мов сарна лісових узгір,
Не знав вуздежки, ні стремен,
В неволі був один лиш день;
Він їжив гриву і хропів,
І рвавсь, і сіпавсь, мов скажений.
Дарма! Годовання степів
Лорд Байрон — Мазена — Закін.

Ведуть спітнілого до мене.
Мене десяток гайдуків
Йому до спини прикрутив
Тугим ремінням — і пустив . . .
Свисток, батіг . . . і кінь побіг,
Що так би ї водоспад не зміг.

X

Вперед, вперед! Скажений рух, —
Куди — не базив я нічого . . .
Від бігу дикого, прудкого
У мене в грудях сперло дуж . . .

Помалу никли ноги тіні,
А кінь летів, увесь у піні.
Останній звук із уст людських,
Як я помгав від ворогів,
Був дикий негасимий сміх
З юрби зухвалих гайдуків,
Що з вітром долетів крізь темінь.
Я рвузко голову підвів —
На кінський ший тріснув ремінь,
Що горло зв'язував мені —
Я обернувся на коні
І їм прокляття прохрипів . . .
Але ж за тупотом копит
Мій крик до них не долетів.

Коли від них лихого дня
Помгав я швидше блиску грому,
На згубу пущений в поля, —
Що прийде день і я вернусь
З десятком тисяч верхових
І за ганьбу свою поміщує
І дяку графові складу
На тих зухвалих дворових —
За негостинну ту їзду.
Вони пекельний жарт зо мною
Собі заграли того дня,
Як віддали мене на волю
Палкого, дикого коня.

XI

А на шляху ні міст, ні сіл —
Крім степу, дикої країни
У горнім обводі лісів.
Лиш де-не-де зубчасті стіни
Фортець, збудованих колись
Проти татарської орди.
Безлюдно, скільки не дивись!
За рік проходило сюди.
Турецьке військо, Всюди, де
Ступали снагів тих копита,
Там кров'ю вся земля полита.

XII

Вже ось до лісу ми добрались . . .
Це був безкрай, дикий праліс
Кремезних вікових дерев,
Що вже не гнув їх вітру рев,
Лиш хмиз обламував з дубів,
З сибірських вибігши степів.

Крізь листя вітром кінь летів,
Лишав далеко за собою
Куці, дерева і вовків,
Що ззаду гналися юрбою . . .

Як прагнув я стиса, мега!
Коли судилось помирати
В цій вовгій зграї, то хога
Чимало ї їх порозгинати!
Як дуже я раніш бажав,
Щоби ослаб скажений біг,
Тепер тремтів, як лист, дрижав,
Що дикий кінь звалиться з ніг.

XIII

Який же ж був мій гнів і страх,
Одгай і холод, голод, жаж,
Які ж я мусів мати боли —
Коли то зв'язаний і голый
Кудись у безвісті летів!
Я мав гарягу кров дівів,
Що від образи хвилювалась
І враз на ворога пускалась
Мов люта гадина-змія. —
Не диво, що на хвильку тіло
Під гнітом тих страждань зомліло.
Здавалось, що паду вже я,
Бо захиталася земля.

XIV

Вернулась пам'ять . . . Де ж це я?
Мені так холодно зробилось
І млосно — в голові крутилось, —
Та з кожним живчиком до мене
Назад верталосся життя.

Погує я плескіт біля себе,
Вгорі ж мигтіло зірне небо . . .
Це був не сон: мій дикий кінь
Перепливав ріку глибоку,
Що розливалася широко
І мгала буйно в далезінь.
Ми пливемо серед потоку,
Де найдикіше рве бистринь,
І скільки сил — гребе мій кінь,
Щоб досягти другого боку.

XV

В блискугій шерсті й мокрій гриві
Боками носить дикий кінь, —
По кругі берега стрімкій
Вилазять ноги терпеливі.
Ми вилізли . . . В тумані ноги
Стени послалися без меж,
Що й краю їм не багать огі,
Куди не глянь — одне і те ж:
Мов ті провалля в темнім сні —
Стени та балки лиш одні.

Ми далі йшли — та вже помалу...
 Бо вже стомився дикий кінь,
 Ступав невпевнено й охляло —
 На ньому ж піни пластовінь.

Сказаний біг кінзався швидко,
 Хожа мети було й не видко.

XVII

Вставало сонце . . . Біла мла
 Здіймалася клубками вгору
 І звільна відкривалась зору
 Пустеля степова, німа . . .

Отак змало ще верстов
 Мій кінь натомлений пройшов,
 Хоз важко дихав, що здається —
 Ще хвилька й серце розірветься.

Чи то лиш вітер з-між листків
 До мене шелестом донісся?
 Ні, ні! То з тупотом з узлісся
 Табун коней до нас летів
 Чотирикутником великим.
 Хотів я скинутись — та ні!
 Мовзгати уста мої німі —
 Бо де ж пани цим коням диким?
 Їх ціла тисяга ти тьма —
 А вершників на них нема!

Коли мій кінь побазив їх,
 То назе збувся він безсилля,
 Напружив жили кволих ніг
 І позвалав . . . Ще тільки хвиля —
 Він хрипко, глухо заїржав,
 Здригнувся . . . і на землю впав . . .

Від ранку до смерку лежав я
 Отак прикутий до коня
 Й озима сонце проводжав я,
 Та разував години дня.

XVIII

Вже сонце сіло . . . Все ще я
 Лежу прив'язаний до трупа
 Вже задубілого коня, —
 Я вже гадав, що в спільну купу
 Змішається наш порох тут . . .
 Туманні озі смерти ждуть. —
 Важке, незглибне погуптя.
 Як я вертався до життя,
 То знову наближавсь до смерти...
 А потім знов дихання сперте,
 Легенький дроз . . . і забуття . . .

Прокинувсь . . . Де я? . . . Чи ж оце
 Людське схилялося лице
 Ласкаво, ніжко наді мною?
 Невже ж це я лежу в покою?
 На ліжку я лежу, чи ні?
 Чий ж це озі неземні
 На мене дивляться так мило?
 Тут я свої примкнув на хвилю,
 Бо сумнівався ще, чи я
 Огуняв дійсно з забуття.

Побазила дозка козацька,
 Що озі я відкрив на мить,
 І посміхнулася . . . Я зненацька
 Скопився, хтів заговорить,
 Але не міг . . . Вона ж на рота
 Поклала пальзики мені,
 Щоб я й не намагався доти,
 Аж сили вернуться мої.

XX

Вона вернулася з батьками —
 Що ще сказати? — Я б не хотів
 Надокузати вам згадками,
 Як гостював я в козаків.
 Вони знайшли мене в долині,
 Внесли, мов трупа, в ближчий дім.
 І врятували . . . А потім
 Я став гетьманом в їх країні.
 Безумний, що в гніву палкому
 Помстивсь так люто на мені,
 І є'язня голого із дому
 В пустиню вигнав на коні,
 Він путь проклав мені до трону.
 Хіба ж ту долю нам збагнуть?
 Забуть пегаль, одгай забудь!
 Ще завтра вгледіть Бористен,
 Як на його турецьким боці
 Спокійно коні попасем . . .
 Як радо різку стрінуть озі,
 Якщо до завтра доживем.
 Добраніж, друзі!" —

І гетьман
 Під дубом, що розвісив стелю,
 Простерся на тверду постелю.
 Та вже привизну, — спав він там,
 Де тільки ніг його заскожить,
 І сон стулив йому вже озі.
 Та ви дивуетесь, гому
 Король не дякував йому
 За повість? Він пригину знав:
 Король уже з годину спав.

ІВАН МАЗЕПА Й УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Написав Володимир Сігинський

Розквіт українського мистецтва козацької доби XVII-XVIII століть був наслідком загального пробудження українського народу до творення своїх власних форм життя в побуті, культурі й державному устрої. Самостійницькі аспірації провідної верстви та величезні культурні надбання багатой минувшини спрямовували мистецьку діяльність на шлях самобутньої, оригінальної творчості. Під охороною козацького війська пластичне мистецтво розцвітає у всіх галузях і ділянках народного побуту.

Цей найбільший розквіт т. зв. українського барокко, в точнішому датуванні, припадає на добу гетьманування І. Мазепи (1687-1709), в чому величезну роль відіграв сам гетьман. Його загальновідоме меценатство не в силі заперечити навіть найбільші вороги українських незалежницьких і державницьких концепцій.

Слідом за гетьманом іде козацька старшина, так само підтримуючи українське мистецтво, що зрештою увійшло в традицію провідної української верстви на протязі понад тисячорічної історії України. Полковники, що правили під проводом І. Мазепи, так само уфундували величезні будови, засновували школи, шпиталі, заряджували внутрішнє обладкування храмів, підтримували ремесло, промисл, що все разом служило для добробуту власного народу. Це світлі імена родин Герциків, Миклашевських, Мокієвських, Дунін-Борковських, Бороховичів, Мировичів.

Гетьман І. Мазепа не тільки підтримував існуюче вже мистецтво, віч, як особа високообдарована, безприкладно освічена і виїнятково інтелігентна, був організатором та ініціатором тієї мистецької праці. Слідкуючи за іменами українських та чужинецьких

мистців, які перебували на Україні, помічасмо, як то в добу Мазепи йде інтенсивна концентрація мистецьких сил у Києві та інших культурних центрах України. З'являється сила нових імен — першорядних мистців, які до того часу мусли працювати поза межами своєї Батьківщини, постає нова школа українських майстрів в архітектурі, малярстві, прикладному мистецтві і особливо в граверстві.

Лише поміж майстрами будівництва знаходимо не менше як 10 архітектів-українців, що працюють у добу Мазепи: Іван Баптіста, Іван Зарудний, Степан Ковнір, Прокіп Корнієвич, Апанас Петрицький, Йосип і Федір Старченки, Мартин Томашевич, Іван Федорович. З чужинців знаємо імена переважно військових інженерів, що будували модерні укріплення й фортеці: Адам Зернікав (1652-1691), Антоній Ляваль (вм. б. 1699), Танцій Лямот (француз). При дворі гетьмана перебували також інші мистці-чужинці. Принаймні, французький дипломат Жак Балюз, відвідавши гетьмана Мазепу в Батурині в 1704 р., вказує, що володів він багатьма мовами, зокрема перфектно знав латинську, французьку і голландську. Далі Балюз пише: „При дворі є два лікарі німці, з якими Мазепа розмовляє їх мовою, а з італійськими майстрами, яких є кілька в гетьманській резиденції, говорить італійською мовою”. З інших джерел знаємо, що ці італійці були майстрами прикладного мистецтва, зокрема металевих виробів і ювелірівства.

Зовсім виїняткове значення займало в старі часи граверство, як одиникий спосіб виконувати образки чи ілюстрації книг і поширювати, репродукуючи їх друкарським способом. Добрих граверів дуже цинили, а саме

граверство плекалося лише поміж найкультурнішими народами.

Найвизначнішим українським гравером доби був Олександр Антоній Тарасевич, діяльність якого припадає на роки 1672-1720. Цікавим явищем є те, що в першій половині своєї діяльності О. Тарасевич працював закордоном і прибув до Києва в 1688 році, себто на другий рік гетьманування І. Мазепи. Вчився він разом із своїм братом Леонтієм в Авгсбургу у славних граверів Кіліянів. Оскільки О. Тарасевич був визначним гравером, свідчить факт, що ілюстрував він дороги авгсбурзькі видання, зокрема "Rosarium" 1678 р., маючи тоді не більше як 30 років життя. Виконував також портрети найвизначніших осіб — королів, князів, церковних і державних достойників. Його праці були на рівні кращих голландських граверів, не кажучи вже про німецьких, бо ж тоді граверство в Німеччині було в упадку. В польській літературі вважали О. Тарасевича за польського гравера, на тій підставі, що він виконував гравюри для видань Вільна, Кракова, Замостя, Слуцька. Працюючи в 1930 р. по різних бібліотеках і музеях, автор цих рядків знайшов 12 досі незнаних гравюр О. Тарасевича в збірках Красінських у Варшаві. Поміж ними була одна гравюра, яка раз назавжди вирішила питання про національність гравера та місце і час його праці, власне в Києві. Отже, згадана гравюра — присвята архимандритові Печерської Лаври Мелетієві Вуяковичеві, що перед тим був генеральним суддею гетьманського уряду. Підпис гравера був (в польській мові): „Антоній Тарасевич, тої самої Лаври чернець, року 1693, лютого 12-го” . . . Ставши ченцем, Олександр Тарасевич звався Антонієм, як це підтвердили також розшуки о. Попова в Києві. Також знаємо, що згодом архимандричий намісник Лаври Антоній Тарасевич вів завзяту й рішучу боротьбу проти вмішування Москви в друкарські справи Лаври та обстоював незалежність Української Церкви від московського патріярха.

О. Тарасевич був основоположни-

ком української школи граверів, поміж якими були такі визначні імена, як І. Щирський, І. Мигура, Леонтій Тарасевич, Д. Галяховський.

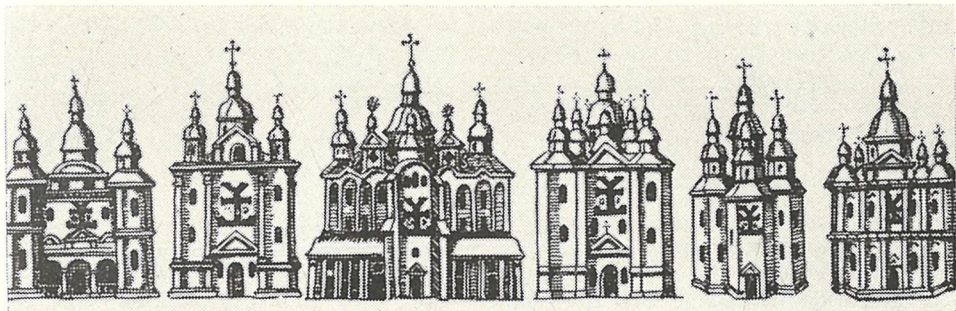
Загалом нараховуємо понад 20 імен першорядних українських граверів доби І. Мазепи.

Саме під час гетьманування І. Мазепи в рр. 1687-1709 постали на Україні найвизначніші пам'ятки мистецтва, зокрема архітектури. Переважно це фундації самого гетьмана і в меншій мірі фундації козацької старшини. Всі ті будови відзначаються своєрідним стилем т. зв. українського барокко, а навіть — оригінальною будівельною технікою, що було наслідком праці місцевих, українських архітектів.

Хоч стиль барокко прийшов на Україну з Заходу, головнo з Італії, на Україні він прибрав оригінальних форм, зокрема в українських будовах менше декоративности, а більше конструктивістичних і функціональних засад.

В церковному будівництві помічаємо два типи будов. В першому типі в більшій мірі помітні західні впливи, що характеризуються плямами будов та іншими особливостями. До таких належать дві величезні церкви фундації І. Мазепи — Миколаївська на Печерській і Братська (Академічна) на Подолі. Будовані в рр. 1690-1696 архітектором Йосипом Старченком, знищені советською адміністрацією в 1937 році.

Архітект Й. Старченко також провадив будови в Смоленську і Москві. У Москві перекрутили ім'я Старченка на „Старцев”, і на цій підставі московські автори (однаково царських і советських часів) вважали його за „московського” архітекта. В спеціальній статті про Й. Старченка в „Свободі” (1958) автор цих рядків докладніше спинився над цим питанням і подав численні факти, як українські імена мистців переробляли на московський лад. Також новіші досліді будівництва (такі советських авторів) Симонового монастиря, де працював Й. Старченко, виявили, що Трапезну палату цього монастиря первісно почав будувати московський будівельний майстер Парфеній Петров

Головніші будови, фундації І. Мазепи, на гравюрі І. Мигури 1706 р.

у 1680 р., але так невдало, що завалилися шойно зроблені склепіння... В 1683 р. наново розпочав будову „И. Старцев“, як подають московські документи. До того треба додати, що архимандритом Симонового монастиря в Москві був на той час українець Гавриїл Домецький, якого московський уряд обвинувачував за цю перебудову, що він „Симоновъ монастиръ переломаль и перестроиль по своему, пышно и бойко испестрилъ его латынскими штуками“, себто бароковими ліпленими прикрасами. За таку „тяжку“ провину Г. Домецького, як прихильника „латинської часті“, себто західньо-європейського напрямку в мистецтві, заслали на далеку північ! З того ясно, що московський будівничий не міг прикрашати будову „латинськими штуками“, а це виконав український архітект, запрошений архимандритом Г. Домецьким, що, як знаємо, „Кіевъ паче мѣры хвалилъ“.

Другим типом будов доби Мазепи були трибанні і п'ятибанні церкви — своєрідний витвір українського мистецтва, що ґрунтувався на старих традиціях дерев'яного будівництва. З таких визначніших трибанних церков згадаємо Покровський собор у Харкові 1689 р., дві церкви Печерської Лаври, Собор у Ромні і цілий ряд будов на Слобожанщині — в Сумах, Богодухові, Слов'янському.

Більші, показніші будови були п'ятибанні, як найвище досягнення українського барокко. Поміж ними перлиною архітектури є церква Всіх Святих Печерської Лаври, фундаментована І. Мазепою в рр. 1696-1698. Іншою та-

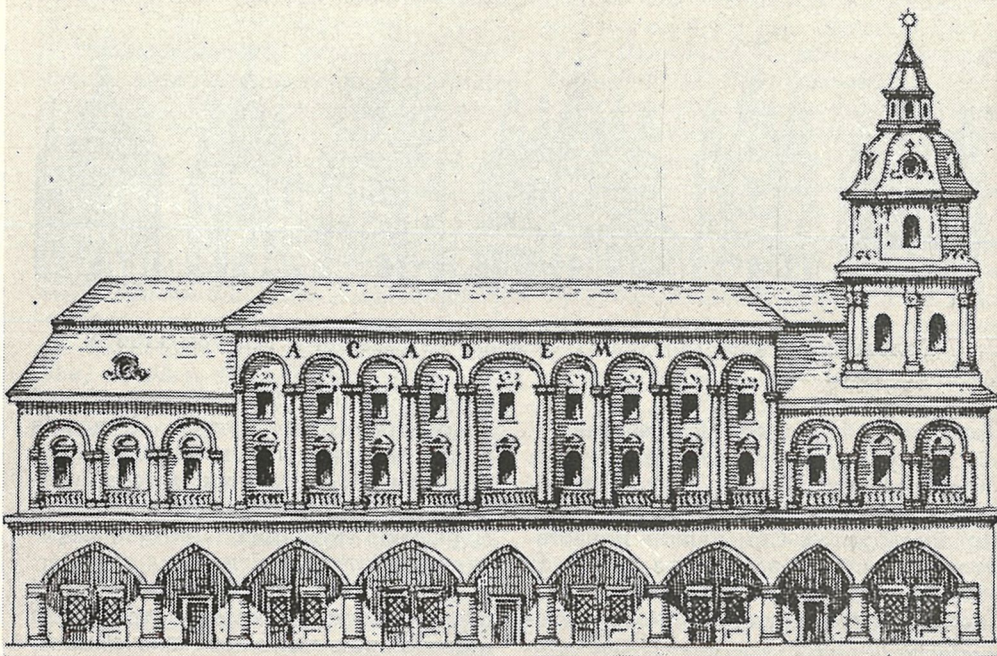
кою визначною будовою є св. Юрій Видубицького монастиря, фундація полк. Миклашевського 1696 р. Крім того, п'ятибанні церкви, чудової архітектури, були в Печерській Лаврі, Чернігові, Прилуках, Полтаві, Сорочинцях, Батурині, Ізюмі.

Величезних матеріяльних засобів і праці коштувала перебудова храмів старокняжих часів, головню коштом гетьмана І. Мазепи: катедральна церква св. Софії, Михайлівський Золотоверхий монастир у Києві, Головна церква Печерської Лаври, Троїцька церква Лаври, усі розбудовані в роках 1690-1698. Вони коштували кілька сотень тисяч золотих! Супроти того допомога царів була наравду мізерна. Наприклад, знаємо, що коли звернулися за пожертвою до Петра І для Золотоверхого монастиря, то цей „побожний“ цар дав „аж“ 5.000 карб., а до того, за звичаєм царів, порадив звернутися за жертвами до „служилих людей Малоросії“. На цій підставі російські мистецтвознавці твердили, що Золотоверхий монастир у Києві „відбудував“ Петро.

Іван Мазепа, крім того, побудував церкви в Переяславі, закінчив будовою 3 церкви, які почали будувати його попередники, можливо, також будови Межигір'я, Дегтярівки, Чернігова, Батурина та інші.

До великого розвитку прийшло також дерев'яне будівництво, а казкові трибанні і п'ятибанні церкви вважаються ще і досі чудом будівельної техніки і гармонії форм. Фундаторами їх були вже меншої ранги старшини, козаки та цілий український нарід.

Різьбарство доби Мазепи займало

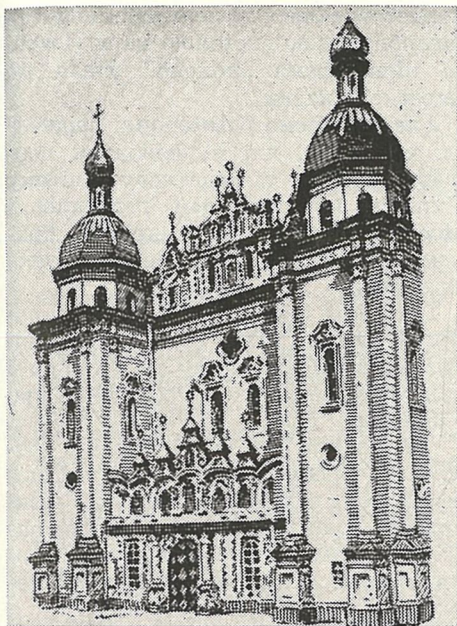
Будинок Академії в Києві після перебудови Іваном Мазепою
(Реконструкція В. Січинського)

поважне місце, при чому була поширена не тільки декоративна різьба, але також статуарна. Відомо, що українські церкви мали чимало статуарних різьб, зокрема статуй Ісуса Христа та апостолів (музеї в Києві, Кам'янці, Житомирі). Їх ретельно нищила і викидала з церков московська адміністрація в XIX ст. Чудово різьблені іконостаси, часто поліхромовані, мали пишні орнаменти, своєрідно стилізовані з мотивів суто-української фльори та улюблених на Україні виноградної лози і квітів (соняшники, гвоздики, мальви, безсмертники, жоржини). І. Мазепі належать одні з найкращих іконостасів таких церков: Золотоверхого монастиря сніцера М. Балики 1690 р., Миколаївської церкви на Печерську різьбаря С. Балики, Головної церкви Печерської Лаври різьбарів Я. Глинського і Г. Петрова, Січової церкви на Запоріжжі. Всі ці дорожні пам'ятки знищені советською адміністрацією в 30-их роках!

Малярство, що на Україні завжди стояло на високому рівні, в добу ба-

рокко пішло шляхом реалізму, подібного до розвитку цілої тодішньої Європи. Монументальне (настінне) малярство збереглося в обмежених зразках, бо новіші мальовила звичайно нищили старші розписи або їх усував російський уряд, як „крайній вияв латинізації церкви” тому, що пішов за зразками Західної Європи (Головна церква Печерської Лаври). Збережені настінні мальовила Троїцької церкви Лаври свідчать, що українські маляри були ознайомлені з Рубенсом та кращими зразками флямандської школи.

Своєрідний характер мало іконописне малярство, коли виробилася особлива українська типізація Ісуса Христа, Богородиці і святих. Часто на іконах змальовувано український побут, осіб, зв'язаних з громадським і політичним життям — гетьманів, козацьку старшину, козаків, фундаторів, донаторів церкви та ін. Поміж ними знаємо образи з гетьманом Б. Хмельницьким, І. Мазепою, полковником Свічкою.

**Соборна Церква св. Миколи
в Києві 1690-1694**

Дуже розвинене було портретове малярство, про що свідчать портрети козацької старшини і духовенства, наприклад, полк. М. Миклашевського, полк. Сулими і його жінки, значкового товариша Гамалії, генерального обозного Родзянки, полк. М. Милорадовича, митроп. Й. Галятовського, київського міщанина Гудими та ін. Однак не збереглося вірогідного портрета гетьмана І. Мазепи тому, що московська адміністрація робила на них спеціальні полювання, щоб винищити в народі всяку пам'ять про Великого Гетьмана.

Джерелом малярського і граверського мистецтва були Київська Академія та Малярська школа Печерської Лаври в Києві. Крім того, навчання кожного майстерства і мистецтва провадилося у цехових організаціях, підтримуваних гетьманським урядом.

Особливо помітна роль І. Мазепи в граверстві, про що свідчать численні гравюри й книжки з присвятами гетьманові та інформаціями про його меценатство. До найбільш помітних належать: „Муза Roxolanska”, написана І. Орновським 1688 р., „Echo Glo-su” Симеона Яворського 1689 р., Пи-

липа Орлика з нагоди здобуття Мазепою турецьких фортець 1695 р., великого мідерита І. Мигури 1706 р., „Theatrum Glorіae” А. Войнаровського, величезний академічний тезис Д. Галяховського 1708 р., з портретом гетьмана.

Особливе значення мало ужиткове (прикладне) мистецтво, що в добу Мазепи досягло незвичайно великого розвитку, а тим самим скріплювало та утримувало економіку краю. Такі галузі промислового виробництва, як відливання з металу, кераміка, гутництво (виріб скла), папірні, ткацтво, вироби з дерева, давали не тільки потрібні речі для широкого домашнього вжитку, але також предмети високої мистецької вартости.

Відомі також пам'яткові речі, як дзвони, дорогоцінні предмети зі шляхетних металів і каміння, дарованих гетьманом І. Мазепою для церков та ін.

Дзвін „Кізикермен” у Полтаві відлитий київським майстром О. Петровичем в 1695 р. з нагоди здобуття ук-

Михайлівський Золотоверхий Монастир у Києві після реставрації зробленої за почином І. Мазепи

раїнським військом, під проводом І. Мазепи, турецької фортеці Кізікермен.

Інший дзвін в Новгород-Сіверському, майстра І. Андріївича 1698 р., мав герб Мазепи і вірш, присвячений йому, як фундаторові.

На дзвоні Домницького монастиря на Чернігівщині, праці військового людвисаря К. Балашевича 1699 р., був відлитий навіть портрет гетьмана.

Відомо також, що І. Мазепа подарував дзвін катедральній церкві св. Софії в Києві, який довгий час звався „Мазепа”.

Численні ювелірські вироби зі срібла й золота з дорогоцінним камінням подарував І. Мазепа для церков у Києві, Печерської Лаври, Дегтярівки, Чернігова та ін. Лише для Лаври гетьман подарував: срібну й золоту чаші, золотий хрест, срібний свічник, золоті митру і оправу Євангелії, все вартости коло 20.000 дукатів. Крім того, ці вироби мали величезну мистецьку вартість. Все це пропало під час „із'яття” церковних предметів, які перевела советська адміністрація в 20-их і 30-их роках.

Щедрість і взагалі велике меценатство Івана Мазепи російські автори, у своїй злобі й заздрості, пояснювали, як примху магната, який, мовляв, висискував народ, накладав на них непосильні побори, підтримував старшину і „кулаків”. При тім не порівнювано, яким способом і як жорстоко ви-

користувалася московська людність загарбницькою системою царя Петра, де ціла праця „холопа” йшла до царської „казни”.

Але ми маємо безсторонні свідчення чужинців, які порівнювали державну систему та податкову політику України під проводом гетьманів і Москви під зверхністю царів. За браком місця, подаємо лише одно таке свідчення:

Данський посол у Петербурзі, в роках 1709-1712, Юль Юст, що переїздив через Московщину та Україну і рахувався союзником Росії, пише про Україну:

„Мешканці Козацької України живуть в добробуті і приспівуючи. Вони без мита продають і купують різні вироби (крам), займаються яким забажають ремеслом і чим хочуть промишляють. Платять вони тільки невеликий податок гетьманові”.

Натомість зовсім інакше пише данський посол про Московщину, де панує сваволя адміністрації, підкупні суди, низький стан освіти і податкове здирство:

„Цікаво, що нема ні одної ділянки народних прибутків на Московщині, якої б цар не монополізував і з якої не брав би своєї частини. Навіть шинки по цілій Московщині тримає цар і одержує від них прибутки. Кожна рибальська сітка, яка біднякові дає харч, і та обложена тут річними податками”.

ШАБЛЯ МАЗЕПИ

Написав Василь Чезва

У навечер'я Різдва Христового вифлєсмським шляхом манджали два паломники з України. Один із них, старий із довгою сивою бородою, в чернечій рясі й клобуку на голові, йшов потупивши голову та перебираючи чотки. Його друг, дебелиа людина середнього віку, з довгим козацьким вусом, в однострої старшини мазепинського, сердюцького полку, з шаблею при боці, теж йшов зажурено, потонувши в думках.

А думати було про що. Це ж діялося через кілька літ після полтавської програної баталії і смерті козацького вождя, Іх Яснєвельможности Пана Гетьмана Всієї України Івана Мазепи.

Монах — давно з України. Цей учений книжник з доручення славного гетьмана перебував у Сирії, в Алепо, де наглядав за друком Євангелії в арабській мові, уфундованої великим меценатом Мазепою.

Друг отця Василя, старшина прибічної гвардії, улюбленець гетьмана, по смерті рейментаря України в Бендерах, пішов на службу турецького султана Ахмеда і теж понав у Сирію. Тут зустрів свого шкільного учителя о. Василя і за його намовою покинув службу в невірних, у ворогів Христа.

Ось саме й йшли вони у Вифлєсм, щоб у навечер'я Різдва Христового змовити в Печері Народження молитву за нарід український, за спокій душі Великого Гетьмана та за краще майбутнє. Йшли в задумі, мовчки . . .

Вже стали підходити на стрімку Гору Злої Ради. Вже й на її вершині, звідкіля простягався чудовий краєвид. А шлях стрілою мчав до горбів пророка Іллі. Праворуч виструнчилися шереги Юдейських гір. Паломники прямували Рафаїмською Долиною.

Монах о. Василь закінчив молитву, глянув перед собою, вказав перстом і промовив: „Тут цар Давид двічі роз-

бив филистимлян. Недаром же вона зветься „Долиною Велетнів” . . .

— Де ж та „Долина Велетнів” в Україні? Коли ж то наші нащадки поб'ють північних филистимлян? — задумано запитав старшина, ще більше нагнувшись від навислих дум.

Залягла важка мовчанка.

Гнітючу мовчанку перебив монах. Вказуючи на придорожнє дерево, сказав: — Ось тут Пречиста Діва Марія відпочивала в тіні гілля, йдучи з Вифлєсму в Єрусалим.

Старшина не відповів нічого, і так в мовчанці дійшли вони до гробівця дружини патріярха Якова. Зо шляху видно було гору Давида, де колись був його дім, а попереду простягався на двох узгір'ях город Вифлєсм — Дім Хліба.

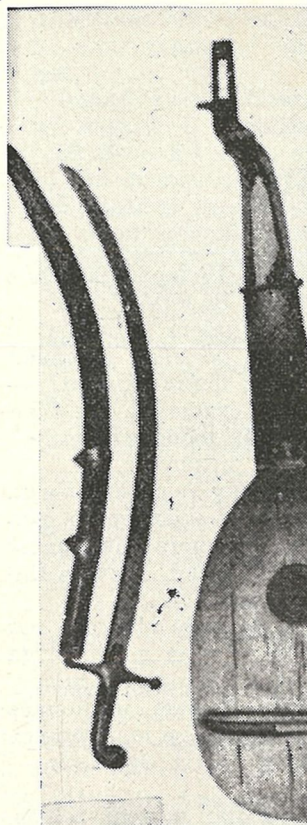
Містечко потопало в морі вогнів. Східне й західне узгір'я спадали в глибокі долини, що з трьох сторін оточили місто. При вході до міста паломникам впали в очі високі, оборонні мури монастиря, який уміщав у собі вифлєсмський храм і Печеру Народження. Ось наші паломники зупинилися перед маленькою фірточкою, і монах Василій постукав. Двері відкрились, і вони зникли в монастирському подвір'ї . . .

*
*

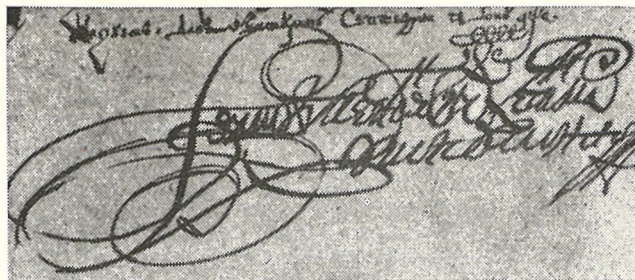
Козацький старшина хрестом лежав перед великою срібною зіркою з написом: „Тут від Діви Марії народився Ісус Христос”. Шабля його — дар гетьмана Мазепи — лежала над ним на мармуровій плиті, де відправлювано Служби Божі.

Ярко жевріли свічі, миготіли вогники лямпад, а молитва лицаря протяжним зойком зривалася з уст і мчала у всесвіті аж перед престілі Всевишнього.

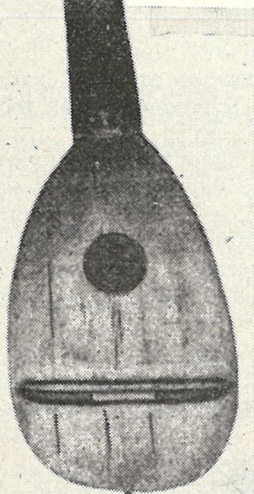
— Боже, справедливий Судіє, прос-

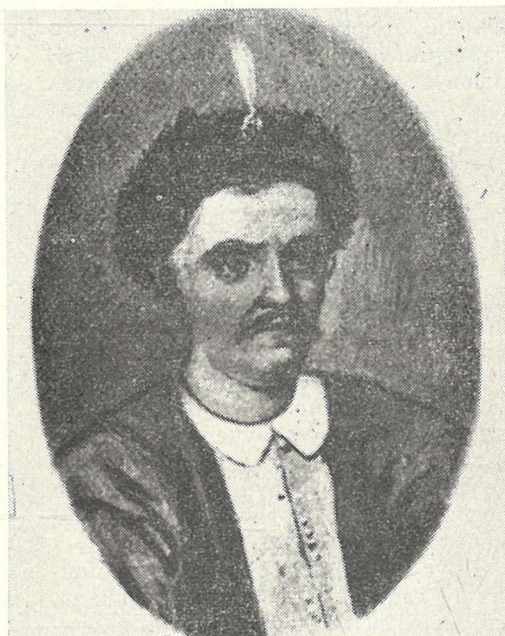
**Шабля
Мазепи**

Підпис Гетьмана Івана Мазепи

**Бандура
Мазепи**

**Здогадний портрет Мазепи, відкритий на
соборній стіні в Київській Лаврі і потому
затинкований з наказу влади.**

**Ложка,
чарка
і
кубок
Мазепи**

**Мазепині пам'ятки, що зберігалися до Першої Світової Війни
в музеї В. Тарновського в Чернігові**

ти нам безконечні провини наші! Спасителю, Ісусе Христе, спаси народ мій від важкого ярма московського! Врозуми тих, що не в один гуж тягнуть, що крамолу на моїй рідній землі сіють! Дай нам силу одностайно за праве діло стати . . .

— Пречиста Діво Маріє, Мати землі козачої, вимоли у Сина свого Пресвятого прощення мені і братам моїм за наші гріхи безконечні, а найпаче ж за службу ворогові! . . .

Палко, з болем і скорботою вилітала з уст прочанина слова молитви. Навколо була непорушна тиша, а з кутків виглядала самотність. Підземна крипта світила пустою. А з уст старшини вдруге і втретє зривалися покірні, до болю одчайні слова-благання. І враз шабля злетіла з престолу, заграла звуком дзвінкої дамаської криці і — розламалася надвоє. З подиву на устах паломника на мить замерли слова молитви, він звівся на коліна і підніс руки до неба. В ту ж мить над престолом засяла неземна ясність. У тій зелено-голубій неземній заграві з'явилася Мати Божа і ніжним, кращим за звуку бандури голосом прорекла: „Мій Син зглянетесь над народом українським, козаче. Та мусить бути покута за гріхи, за розбрат, за неповинно кров братню пролиту, за непідкорення рейментареві своєму! . . . Пройдуть століття, заки в твоїй країні засяє сонце волі. До того часу не мечем, а словом правди і любови доведеться воювати кращим з вас. Творець зішле вам національних пророків. Бери ось цей ефес шаблі — хресне знам'я і їдь у нові заокеанські країни словом Божим воювати. Твій друг, отець Василій, щасливий. Він уже перед обличчям Всевишнього Творця. Візьми ось це лезо — другу частину шаблюки і поклади в його домовину. Майбутній вождь України знайде обидві шаблі, одну на святій Землі в Вифлєсмі, а другу за океаном, і тоді прийде світлий день Воскресіння Незалежної і Могутньої Української Держави!

З'ява Пречистої розплилася, і очарований старшина немов з просоння протирав очі, дивуючись тому, що чув і бачив . . . Розламана надвоє шабля

підтверджувала, що це був не сон, а дійсність. Підніс він ефес шаблі, придулив до уст хресне знам'я і пішов готувати похорони свого друга о. Василія. Лезо, як звеліла Пречиста, заховав у його домовині, а ефес узяв із собою і зголосився до монастиря у Святій Землі. Там пройшов обіти і місіонарем виїхав у Новий Світ . . .

Минули від того часу роки — понад два з половиною століття проминуло. Україна кілька разів зривалася до змагу за незалежність, але не прийшов ще час Божого благословення. З'являлися Богом зіслані пророки нації і вогненними словами закликали до братньої любови, до боротьби за волю України. Минула й остання світова хуртовина — друга світова війна. Нащадок мазепинського старшини, гнаний лихою долею, забрів у Святу Землю і тут від одного старого монаха почув легенду про шаблю Мазепи. По довгих і важких розшуках знайшов могилу о. Василія і виїняв із домовини одну частину шаблі. Треба було знайти ще другу частину — з ефесом — і він подався в мандри у Новий Світ. Важка була подорож, але добрався таки він в Америку. Тут, у Новому Світі, став переглядати старовинні хроніки і записи. Шукав по архівах, бібліотеках і монастирях. Нарешті пощастило йому знайти хроніку, писану його прапредком. В ній було розказано, як то мазепинський старшина завербувався на службу французького регента Филипа II і як монах-місіонар поїхав із переселенцями за океан. Попав в Америку, в Луїзіану. Тут згинув мученичою смертю з рук індіан — як дописано рукою якогось іншого монаха — і похоронено його разом з ефезом шаблі в одному з тамошніх монастирів.

І подався юний нащадок мазепинського старшини в Луїзіану, і ми віримо, що Господь допоможе йому знайти другу частину Мазепиної шаблі. Він знайде її, а тоді прийде предсказана хвилинка і він вернеться на рідні землі в Україну, щоб повести народ до боротьби за державність та незалежність! . . .

ГЕТЬМАН І. МАЗЕПА Й УКРАЇНЬСЬКА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Написав Олександр Оглоблин

Поняття Мазепинського ренесансу досить усталене в українській історичній науці, починаючи з 1920-х рр. Справді, величезні заслуги Ів. Мазепи в царині української культури, зокрема мистецтва, впадали в око вже сучасникам Великого Гетьмана — і це визнали навіть його вороги. Проте, й великий вклад Мазепи в розвиток українського державно-політичного та ідеологічного життя, хоч і сучасники, і пізніші покоління оцінювали його не однаково, також не викликав сумніву. Й досліди над Мазепинською добою за останнє півстоліття (властиво, починаючи від славнозвісної праці Ф. Уманця, Гетьман Мазепа, вид. 1897 р.) були зосереджені на політичній історії цього гетьманування.

Натомість і досі залишається мало розробленою проблема економічної діяльності Мазепи, хоч для неї вже зібрано чимало документального матеріалу, та й поодинокі дослідники цікавилися цим питанням. І це зовсім зрозуміло. Економічні явища, з природи речей, вимагають довшого часу для свого повного розвитку і, що найголовніше, не вміщуються в рамці одного, хоч би й довгого та визначного, гетьманування і взагалі менше залежать від діяльності поодиноких осіб. Деякі факти українського економічного життя доби Мазепи історично й генетично пов'язані з часами його попередника Самойловича, а чимало наслідків економічних подій Мазепинської доби виявилися щойно в наступних десятиліттях. З другого боку, ціле гетьманування Мазепи було заповнене майже безперервними війнами, що могли хіба руйнувати народне господарство

країни, а ніяк не сприяти йому. За 22 роки гетьманування Ів. Мазепи (8981 день), властиво, „мирними” було трохи більше як 1 місяць (36 днів), себто менше як 0,5%. Правда, не весь час тривали воєнні дії — й не всі вони однаково відбивалися на українському господарстві, та й порізному відчували їх окремі частини української території. Зрештою, війна ставить свої вимоги до економіки, а подекуди навіть форсує розвиток народного господарства, зокрема промисловости.

Годі думати, що культурний і політичний ренесанс Мазепинської доби був можливий поза економічним піднесенням тогочасної України — Гетьманщини. Мало того, величні архітектурні будови та споруди й широкі політичні пляни та акції Мазепи не тільки конче вимагали належних господарчих передумов, але, в свою чергу, сприяли дальшому економічному розвитку країни.

Якщо мілітарне напруження Гетьманщини в кінці XVII — на початку XVIII ст. створювало загалом несприятливу атмосферу для нормального розвитку української промисловости, все ж у той час були деякі обставини, які допомагали цьому розвитку. Ще за Самойловича відновлюється перервана подіями Хмельниччини й Руїни торгівля України з Західньою Європою як через балтійські порти — Гданськ (Данціг), Кенігсберг і Ригу, так і сухоходом — через Краків та Вроцлав. Поширюються торговельні зносини також з Чорноморсько-Дунайськими країнами. Не абикого значення набуває торгівля з Московщиною, куди вивозилося горілку, тютюн, салітру то-

що. Росте й внутрішня торгівля, зокрема торговельний обмін між північно й півднем Гетьманщини, між Гетьманщиною і Запоріжжям, між Лівобережжям і Правобережжям. Українське господарство починає цікавитися й південно-східними ринками (Кавказ, Персія).

Другим важливим чинником економічного піднесення Гетьманщини в часи Самойловича і Мазепи була могутня хвиля колонізації Лівобережної (і Слобідської) України в другій половині XVII ст. Маса української людности, з усіх суспільних верств, кидає Правобережжя, вщент зруйноване військовими подіями Руїни й перетворене, кажучи словами тогочасних документів, на „desertam Arabisam”, чи „locum, ubi Troia fuit”, і переходить на лівий берег Дніпра, залюднюючи та загосподарюючи нові й нові простори багатої природою й ще незайманою людиною землі. Тут, на цій порівняно спокійній території, що давно вже чекала на мирний труд, повіяв новий могутній дух підприємництва, який охоплює всіх, не виключаючи жінок, від високого козацького старшини й до звичайного дрібного промисловця, і створює нові варстаті праці, нові оселі, нові матеріальні добра.

Нарешті, третій і дуже важливий чинник — це була стабілізація на Лівобережжі Української Козацької Держави, яка під проводом таких визначних гетьманів, як Самойлович і особливо Мазепа, стає поважним державно-політичним і культурним чинником на Сході Європи. З 1670-х років починаючи, сюди переходять і зміцнюють лави української провідної верстви численні старшинські родини Правобережжя — Дорошенки, Мазепи, Скоропадські, Ханенки, Гамалії, Лизогуби, Кандиби, Кочубеї, Миклашевські, Ломиковські, Зеленські, Мокієвські, Новицькі й багато інших. Вони принесли з собою великий адміністративний і господарчий досвід, який допоміг їм не тільки розбудувати своє власне господарство на новому терені, але й посісти керівне місце в економічному та політичному житті Гетьманщини.

II

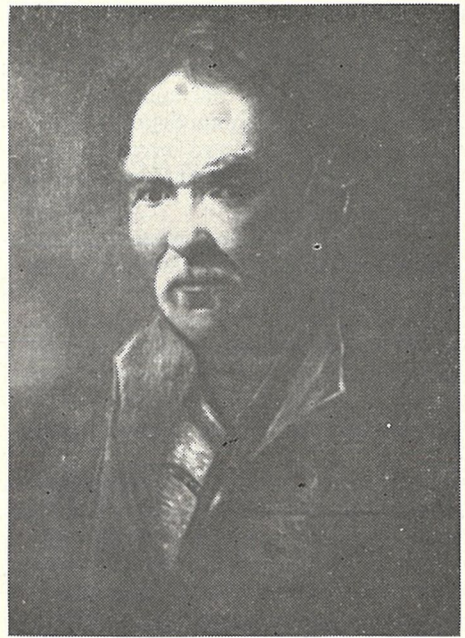
Керівна роль в розвитку української промисловости Мазепинської доби належала самому Гетьманові. Мазепа завжди дуже цікавився господарчими справами. По-європейськи освічена людина, вихований у принципах модного тоді меркантилізму, Мазепа добре розумів значення економіки для загального розвитку країни. Сам добрий господар, він умів своїм гострим оком добачити й важливі проблеми народного та державного господарства України, й зовсім нібито дрібні поточні справи свого маєтку. Офіційні гетьманські звідомлення цареві, які збереглися в московських архівах, чимало уваги присвячують різним господарським питанням, а іноді дають широкий огляд економічного стану країни та її населення. Зокрема дуже цікаві донесення Гетьмана цареві р. 1698 про важкий стан Гетьманщини, внаслідок тривалої війни з Туреччиною та Кримом і різних стихійних лих, що впали тоді на Україну. І, поруч з тим, численні листи-інструкції старостам та дозорцям гетьманських маєтностей, писані здебільшого власноручно самим Мазепою, що випадково заціліли в різних приватних збірках, малюють нам яскравий образ пильного і ревного господаря, який досконало обізнаний з усіма справами кожного свого маєтку. Ось, наприклад, лист Мазепи 1691 року Почепівському старості Іванові Білозерецькому, з наказом старатися „роботником... за их дѣло заплатити подлуг слушности и уваги” й боронити околицні села від неслухних зазіхань ігумена сусіднього монастиря. Або інструкція 1694 року дозорці Ямпольських лісів Струтинському, де Гетьман виявляє особливу турботу про збереження лісів на Ямпільщині.

Та найкращим доказом особливої уваги Гетьмана Мазепи до справ господарчих є сотні гетьманських універсалів, виданих Мазепою (їх було, звичайно, значно більше), більшість яких так чи так стосується землевлодіння, сільського господарства, фінансів, торгівлі, промисловости та рі-

зних соціально-правних питань, з тим пов'язаних.

Наскільки Гетьман надавав великого значення господарчим справам, свідчить добір різних уповноважених для того осіб. Хоч за Мазепи не було окремого уряду генерального підскарб'я, і взагалі існування системи оренд певною мірою децентралізувало державне господарство Гетьманщини, все ж справами господарчого характеру, під загальним керівництвом самого Гетьмана, відали деякі генеральні старшини або з огляду на свій уряд (генеральний обозний І. Ломиковський), або внаслідок свого персонального авторитету і довіря з боку Гетьмана (Василь Кочубей, Пилип Орлик). Але були й спеціальні урядники, яким Гетьман доручав ті чи ті господарчі справи та комісії. Серед них були такі визначні діячі, як Іван Лисиця, колишній полковник Брацлавський, що виконував важливі доручення дипломатичного (місія до Царгороду р. 1685 у справі підлеглости Київської митрополії Московському патріархові) і господарчого характеру як за Самойловича, так і за Мазепи. Нерідко це були люди з високою освітою, як Олекса Туранський, сотник Глухівський і майбутній генеральний суддя, вихованець Київської Академії, що своєю культурою й добрим знанням латинської мови (він навіть писав латинські вірші) справив велике враження на данського посла Юста Юля, який познайомився з ним у Глухові р. 1711. Окремі господарчі та фінансові доручення Гетьмана виконували також великі купці — українські (Максим Васильківський, родоначальник Максимовичів, Спиридон Ширай тощо) і чужоземні (Сава Владиславич-Рагузинський).

Мазепа дуже дбайливо добирав урядників гетьманських (рангових) маєностей — різних „господарів”, старост, дозорців, шафарів тощо. Більшість їх була шляхетського або старшинського походження, нерідко з Правобережжя, чому декого з них на Гетьманщині називали „поляками”. Дехто з них згодом вийшов у перші лави козацької старшини (Сте-

**Здогадний портрет І. Мазепи
(невідомого автора)**

пан Трошинський, господар Гадяцького замку, згодом полковник Гадяцький; Іван Чарниш, господар Батуринського замку, майбутній генеральний суддя; Михайло Турковський, дозорця Почепівський, згодом генеральний писар). Були серед них і родичі та свояки Мазепи (Іван Бистрицький, довголітній староста Шептаківський, С. Трошинський, Федір Топольницький) або взагалі люди, яких особисто знав і цінив Гетьман. Досить згадати Івана Рутковського і Федора Третяка, дозорців Переволоченських, Петра Гриневича, дозорцю Терехтемирівського, Гордія Носикевича, Стародубівського полкового писаря, „дозорцю будних заводів рейментарських”, Козму Заруцького, старосту Ямпольського, Остапа Панкевича, дозорцю Ропського та інших.

Великий практичний досвід і довіря з боку Гетьмана давали декому з них певну кваліфікацію й для важливих політичних і навіть дипломатичних справ. Таємні політичні доручення Мазепи виконував Рутковський у 1691-1692 р. р., в зв'язку з повстанням Петрика. Топольницький

р. 1696 був у складі українського посольства до Москви. Бистрицький, людина з добрим знанням латинської мови, був двічі посланий Гетьманом до Карла XII восени 1708 р., у вирішальний момент українсько-московського зриву. Ці приклади, звичайно, не одині.

Мазепа взагалі вмів знаходити потрібних йому і здібних людей, зокрема в царині господарства. Гетьман завжди протегував підприємливим і тямущим промисловцям, охоче висувавши їх у лави козацької старшини або забезпечуючи гетьманською „обороною і протекцією“. З цього погляду, дуже характеристичний універсал Мазепи 1704 року гетьманському „слоюсару“ Олексієві Лопаті. Гетьман писав: „берем его под нашу гетманскую оборону, защищаючи, абы, кромѣ двору Нашого, нѣ до кого з старшини полковою, сотенной і городовою не належал и нѣкому, кромѣ нас, не отдавал повинности и тяглости. Также в приключаячихся справах у Суду Войсковом Єнералном розправлялся, а не перед иншим яким урядом“.

Ця увага й протекція Гетьмана Мазепи мала не абияке значення для розвитку української промисловості.

III

Українська промисловість за часів Мазепи широко розгортається як на півночі, так і на півдні Лівобережжя. Можна відзначити два моменти особливо важливого промислового піднесення: перший — перша половина 1690-х років; другий — початок XVIII століття — був перерваний воєнними діями на території України 1708-1709 р. Скрізь — у гетьманських, старшинських, монастирських маєностях, на козацьких та міщанських хуторах, на вільній заїмці зайшлому промисловцю, часто-густо чужинецького походження — з'являються нові промислові заклади, поширюються старі й навколо них ростуть нові й нові оселі. Український уряд і особисто сам Гетьман сприяють вільному промислому підприємництву, заохочуючи ініціаторів та організаторів його різними пільгами економічного й

правного характеру та адміністративним контролем держави.

Перше місце, безперечно, належало різним галузям сільсько-господарської промисловості, головне млинарству та гуральництву. Засипання греблі, будування млина, осада колоного слободи (чи хутора) — звичайне явище на Гетьманщині того часу. Оскільки млинарська техніка була пов'язана з різними видами промислового виробництва (млини на збіжжя, круподерні, валюші, тартаки, папірні, порохові млини, рудні та гамарні), зріст млинарства яскраво свідчив про загальний розвиток української промисловості того часу.

Ще більш масовий характер мав розвиток гуральництва. Практично виробництво горілки (для власного вжитку) здавна існувало майже в кожному козацькому господарстві, становлячи один з основних економічних привілеїв цієї верстви. Але зріст горілкової промисловості на Гетьманщині в кінці XVII — на початку XVIII ст. був викликаний, головне, вимогами експорту. Отож, збільшуються кількості і розміри гуралень по маєтках старшинських та монастирських.

А втім, в кінці XVII століття дуже розвиваються й інші галузі промисловості, які вимагали й спеціального технічного досвіду та устаткування, і більших грошових вкладів. Це стосується насамперед салітряного виробництва на півдні й поташного виробництва на півночі Лівобережної України.

Салітарництво на території Лівобережжя існувало віддавна, але особливо інтерес до цієї галузі промисловості з'являється саме в кінці XVII ст. Недарма переяславці в 1690 році скаржилися на свого колишнього полковника Л. Полуботка, що він навіть „продков наших на салітру кости, як и першей, з гробов хотѣл варити“. Численні гетьманські і старшинські салітряні майдани були на р. Самарі, біля Запоріжжя. Вони не раз зазнавали татарських нападів і запорозьких руйнацій. Салітру виробляли і в інших місцях. Року 1706 знатному військовому товаришеві Фе-

дору Жученкові (колишньому Полтавському полковникові) дозволено виробляти салітру по р. Орелі. На початку XVIII ст. майдани лівобережної старшини з'являються й на правому березі Дніпра. Року 1707 Мазепа дозволив Прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові виробляти салітру під Лебедином. Не дивно, що старшина — власники салітряних майданів, коли р. 1700 московський уряд зменшив казенну ціну на салітру (здебільшого її постачали до царської казни), просила відновити попередню ціну („пребывают в оскорбленіи, полагаа себѣ малую цѣну за великую обиду и убыток”).

На півночі Лівобережної України важливою галуззю промисловости було виробництво поташу й смалчугу (будництво). Хоч воно вже не мало такою значення, як колись перед Хмельниччиною, бо змінилися умови міжнародного ринку, та й чимало вже винищено було лісів Сіверщини, але й на межі XVII і XVIII століть будництво посідає поважне місце в промисловому житті Гетьманщини. Кількість буд (точно визначити її неможливо) була й тоді досить велика. Буди були і в гетьманських володіннях, і в маєтках великої старшини та монастирів; будництвом займалися й представники значного купецтва, і заможні козаки, й дрібні промисловці-будники. Багато буд було в гетьманських волостях — Почепівській, Ропській, Шептаківській і Ямпільській. Цими підприємствами, окрім місцевих старост, відав ще спеціальний „дозорца будних заводов рейментарских”. Вони давали великі прибутки: Сава Владиславич заплатив за поташ з гетьманських маєтків протягом 3 років 100 тисяч золотих. Не дивно, що для цієї доби характеристична концентрація промислових закладів в руках окремих підприємців або навіть цілих компаній.

Великим будницьким промисловцем був Кость Пригара, вїт Новгородський, який мав свої буди на „кгрунтах Знобовских, между рѣчками Свигою, Знобовкою и Лютою лежачих”. Численні поташні підприємства нале-

жали компанії в складі Стародубівського полковника Михайла Миклашевського, генерального осавула Андрія Гамалії й Стародубівського вїта Спиридона Ширая. Року 1691 ці особи (до речі, посвоячені між собою) дістали гетьманський дозвіл „в краях полку Стародубовського на одном мѣстцу в трактѣ Гомельскому, а на другом мѣстцу между Мглином и Почеповом, обискавши в пушчах способные на то положенія, завести буди и робити на них поташ або шмалчуги”.

Гетьманський дозвіл не був, однак, неодмінною умовою для заведення буди. Сучасники (син М. Миклашевського) казали згодом (1729 р.), що „прежде указов запретительных дѣлать поташ” (указ Петра I 1718 р.) „всякому владѣльцу на своем кгрунту будницкіе селить заводы и на оных дѣлать поташ свободно было и без гетманских универсалов”. Проте, оскільки з будництвом звичайно пов'язані були права земельного володіння, а також право на заведення „слободи”, гетьманський уряд видає відповідні универсали.

Та особливо розвиваються в добу Мазепи дві галузі промисловости, пов'язані насамперед з внутрішнім ринком — скляна (гутництво) й залізрудна (рудництво). Вони з'являються на півночі Лівобережжя — здебільшого в полках Стародубівському, Чернігівському та Ніженському — досить пізно, приблизно в половині XVII століття. Збільшення населення й зріст його господарчих та побутових потреб, вимоги військового господарства (зокрема Генеральної артилерії), нарешті, торговельний обмін Гетьманщини з Запоріжжям і експорт — все це спричинилося до піднесення гутництва та рудництва в часи Мазепи.

Серед власників гут і рудень бачимо представників великого землеволодіння — Гетьмана, вищу старшину, монастирів. Гетьманські рудні й гуті були в Шептаківській, Почепівській, Ропській і Ямпільській волостях; монастирські — в маєтностях Кисво-Печерської Лаври, Київських монастирів, Чернігівської катедри, Новгородсіверського монастиря

та інших — в полках Стародубівському, Ніженському, Чернігівському, Київському та Гадяцькому (гути). Заводять гути й рудні в своїх маєтках генеральний писар (згодом суддя) В. Кочубей, генеральний обозний І. Ломиковський, генеральний суддя Сава Прокопович, генеральний писар П. Орлик, полковник Чернігівський Юхим Лизогуб, М. Миклашевський, Л. і П. Полуботки та інші представники вищої старшини.

10-го квітня 1694 р. Мазепа надав Кочубеві „ку потребѣ и выгодѣ господарской мѣйсце в уѣздѣ Новгородском, на рѣчцѣ Улицѣ, к границам Трубецким, на заняте хутора для доволности дров”; при цьому Кочубеві дозволено „тог хутор осадою людей устроити, яко того будет вытягати потреба”. Незабаром Кочубей збудував тут гуту, яка згадується в 1705 році.

Гути були також у маєтках Полуботків у Чернігівському полку. 6-го квітня 1695 р. Гетьман видав універсал Л. Полуботкові на гуту Момотову, а Павлові Полуботку 18 квітня 1700 р. дозволив закінчити будівництво й розпочати виробництво на гуті під с. Савинками.

В 1689 році згадується гута М. Миклашевського на р. Уску в Глухівській сотні.

В царині залізорудної промисловості великими підприємцями були Л. Полуботок і М. Миклашевський. 8-го листопада 1688 р. Мазепа видає Л. Полуботкові універсал на рудню Медведівку, а 5 серпня 1691 р. — на рудню Губицьку.

В універсалі 1690 року Мазепа писав: „Донесл нам пан Михайло Миклашевский, полковник Стародубовский, же угледѣвши он в Ропщинѣ уѣзду Стародубовского одне мѣстце, прозивасмо Стрѣла на рѣчцѣ Трубецу, mezi селами Куршановичами и Хоромним, другое на Веприну в свободних войскових Ущерпских кгрунтах, хочет там завести для робленя желѣза двѣ рудни, при яких-то руднях, а именно при той, яка мѣет быти при урочищѣ Стрѣла, зичит и слободку осадити килкодесят дворов людей”. Гетьман дозволив це зробити,

Водяний знак на папері Мазениної папірні, 1705 року
(З праці В. Січинського:
І. Мазепа — людина і меценат)

й рудні були заведені. Очевидно, Миклашевський дуже цікавився цією справою. 8-го березня 1693 року Феско Мазуренко, рудник Вепринський, продав Миклашевському „половину руднѣ Вепринское своея власное, зо всѣмъ, до нее приналежним начинем и двором, до другой половины тое ж руднѣ, прислушающей... Миклашевскому, за 600 золотых личбы полское монеты доброй”. А 28 червня того ж року Миклашевський купує в Юрка Мазуренка, рудника Халіївського, „рудню... на рѣчцѣ Королівци, под Унуковичами лежачую, з млинками, ку ней прислушаючими, сѣножатми, дворами, огородами”, за 300 талярів.

Року 1708 Мазепа дозволив генеральному обозному Ломиковському на р. Туросні (Топальської сотні) „рудню построи и при ней ведлуг потреби рудников посадити”. Рудня (Голубівка) була збудована того ж року: „Строена та рудна на сыром корени, в нашествіе шведов... А зачинал то рудненское строеніе и фундамент строил рудник Василій Голуб с кузнецами...” Тоді ж, напередодні Шведчини генеральний писар Орлик дістав маєтності в Стародубівському полку (с. с. Кривець і Риловичі, Топальської сотні) й буде тут рудню (рудня Карпівська, коло с. Орликівки).

Інтерес старшини до залізорудної

промисловості збільшувався також у зв'язку з державними замовленнями. В універсалі 6 травня 1689 року Л. Полуботкові Мазепа писав: „Знаючи мы о том, же п. Леонтій Полуботок... власним коштом своим в руднѣ Радкової, в ключѣ Любецком, приспособил достаток руди на роблене желѣза, злецаем оному за певним контрактом, з нами поставленным, аби тую руду для потреб наших войскових постарался на желѣзо переробити”.

Але Гетьман Мазепа сприяв промисловому підприємництву не лише вищої старшини та монастирів. Серед власників гут і рудень того часу знаходимо й представників середньої старшини, і міщан, і фахових промисловців. Мав свої гуті коло с. Подолова (Кролевецької сотні), стверджені йому гетьманським універсалом 1690 року й царською грамотою 1691 року, Кролевецький сотник Іван Маковський, кум Мазепа. Була гута і в Лазаря Матвієвича, багатого воронізького міщанина (1691). Року 1701 Гетьман дозволив „п. Михайлу Шевченку, жителевѣ Орловскому, при власном его млинѣ, на р. Ревнѣ, у урочища Орлей стоячом, построити рудню и построивши, робити желѣзо”. Там же, у Шептаківській волості, Гетьман 1704 року „позволил... Василю Скобичевскому, гутниковѣ Машевскому, на кгрунтах гетманских, у урочища межи Погорѣльцами и Жадовом знайдуючихся, построити гуту; а построивши, мѣтеь он, Скобичевскій, перед его Гетмана оказатись и учинити з ним, Гетманом, уговор и постановлене: почему мает з той гуті, на год, до шкатули гетманской давати”.

В добу Мазепа існували й розвивалися також інші галузі промисловості. Як відомо, в цей час дуже збільшується українська артилерія. Мазепа, знавець і великий аматор гарматної справи, багато зробив для розвитку ливарництва на Україні. Гетьман дуже протегував відомим гарматним майстрам („війсковим людвисарам”) Йосипові й Карпові Балашевичам, які вміли поєднати високу технічну досконалість своїх виробів з їх гарним мистецьким оздобленням. Але

Балашевичі та їх помічники були потрібні Гетьманові і як меценатові української культури. Карпо Балашевич створив низку чудових зразків українського ліярництва (виробництво дзвонів), зокрема такий шедевр, як славнозвоний дзвін „Голуб” 1699 року з портретним виображенням Мазепа та його фамільним гербом.

Сприяв Мазепа також розвитку паперової промисловості. Папірні на Гетьманщині, які здебільшого належали єпископським катедрал та монастирям, виробляли папір високої якості, іноді з гербом Гетьмана на філіграні (папірня Чернігівської катедри в 1705 році).

У зв'язку з широкою будівельною діяльністю Гетьмана, зростає виробництво цегли, а також вапна (на вапняних майданах коло Новгорода-Сіверського).

Ростуть у ті часи й інші галузі української промисловості (текстильна тощо). Скрізь видно велику творчу підприємливість українського народу й велику ініціативу, керівництво й піклування Гетьмана Мазепа.

Війна 1708-1709 р. р. і Полтавська катастрофа завдали важкого удару українській промисловості. Чимало промислових закладів (головно млинів) було спустошено або навіть зовсім знищено. Особливо великої шкоди заподіяно будницькій промисловості Стародубівщини. Московське війсьсько попало на запаси збіжжя на будах коло Мглина, що примусило будників припинити роботу й розійтися світ-за-очі. Великі масткі мазепинців (зокрема Ломиківського й Орлика) були skonфісковані й передані новим, здебільшого російським, державцям. Разом з тим загинуло й чимало промислових закладів, а ще більше широких плянів промислового підприємництва.

Дальші заходи російської влади були скеровані на повну ліквідацію будницької промисловості. Під претекстом охорони лісів від винищення їудниками, Петро I заборонив будувати нові буди (1718) й дуже обмежив торгівлю поташем та смальчугом (1719). Не дивно, що в другій половині XVIII ст. (1781 р.) гуті Північного Лівобережжя змушені бу-

ли довозити потрібний їм поташ з Москви.

Року 1713 заборонено вільний продаж салітри, яку відтепер треба було постачати лише до Артилерійського складу в Москві. Дуже занепадають ливарництво та лярництво. В меншій мірі, але також зазнають занепаду й інші галузі промисловости (гутництво, рудництво тощо).

Ще більше значення мало те, що, замість українських промисловців, індивідуальних і компанійських, на Гетьманщині з'являються різні заїди, російські і чужоземні підприємці, економічна агентура російського уряду на Україні. Меншіков, Строганови, Сава Владиславич, російські купці Шереметєви, англійські купці Лейд, Любс, Гутвел та інші монопо-

лізують у своїх руках чи то окремі галузі української промисловости, чи то важливі ділянки українського промислового ринку.

Але широко розвинена за часів Мазепи та його заходами українська промисловість не загинула. Поодинокі галузі її (млини, гуральні, гуті, рудні), зв'язані здебільшого з унутрішнім ринком абож з експортними потребами українського сільськогосподарства, не тільки пережили кризу 1708-1709 р. р., але навіть продовжували далі розвиватися. Та найголовніше те, що розвиток українського господарства, зокрема промисловости, за Мазепинської доби підготував добрий ґрунт для майбутнього розвитку великої (фабричної) промисловости на Гетьманщині.

КАЛІФОРНІЙСЬКА СЕКВОЯ НА КРИМУ

Південний берег Криму з його теплим, м'яким, майже субтропічним кліматом відзначається цікавою і оригінальною екзотичною деревною флорою. Вона збагатила природні краєвиди півострова і прикрасила чудові парки пишним вбранням. Серед хвойних екзотів Криму можна побачити чудові дерева пірамідального кипарису та різноманітні з розлогими кронами справжні кедри, які походять з Індії, Близького Сходу і Північної Африки. Тут росте і знаменита сосна-пінія або італійська зонтична сосна з характерною кулястою короною.

Але найбільше враження справляє одне з величезних дерев світу — мамутове дерево, або секвоя гігантська. Її батьківщиною є Каліфорнія. Там вона збереглася в кількох ізольованих гаях на схилах гір. Окремі лісові масиви з секвою оголошені заповідниками і перетворені в національні парки. Слід відмітити, що в далекому минулому ця рослина була поширена майже в усій північній півкулі і добре росла також на Україні. Її північна межа в Європі доходила до Шпіцбергену.

Про велетенські розміри секвої свідчать такі дані. На її батьківщині є дерева, що мають понад 120 метрів зав-

вишки і близько 42 метрів в обсязі стовбура, а вік їх обчислюється на 3.000 років і більше. Вага стовбура такого дерева перевищує тисячу тонн; для його транспортування потрібно кілька ешелонів товарних вагонів. Деревина секвої легка, м'яка і має гарний рожевий рисунок, що згодом темнішає.

До Криму секвоя потрапила вперше 100 років тому. Тепер у Лівадійському парку, Нікітському саду, Масандрі, Симеїзі, Ялті і багатьох інших місцях півострова є понад 100 дерев цієї рослини віком від 40 до 100 років. Майже вікові дерева вражають своїми величезними розмірами: вони досягли 40-45 ярдів заввишки і до 7 ярдів в обсязі стовбура.

Секвоя добре витримує клімат Південного Криму, не боїться тимчасової посухи, спеки і морозів до 18—20 ступенів, стійка проти шкідливих комах і грибів. Її коренева система добре скріплює ґрунт, захищаючи його від змиву і розмиву. Секвоя не мириться лише з надмірним ущільненням ґрунту і глибоким перекопуванням його. Вікова практика розведення секвої в Криму свідчить про успішну її акліматизацію.

НА ПОКРОВУ (СПОГАД З ЧАСІВ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ)

Написав Й. Сірий

Ворожі рови були віддалені на яких триста п'ятдесят метрів від наших шанців, що бігли по узлісся. Від самого ранку на фронті було спокійно, лише час від часу пролітали над нами зі зловіщим свистом гарматні стрільна, вибухаючи десь за лісом; ворог, видно, мав на меті непокоїти наше заплілля. Заплакане сонце обтиралось білими хмарами, що переповзали через його обличчя. Повівав холодний вітрець, припорошуючи мокру землю ніжними пушинками снігу. Якась цікава синичка перелітала з гілки на гілку, заглядаючи у наші рови. Над нами тягнувся запізнений ключ журавлів із своїм сумно-жалібним: „кру, кру!“ Пригадалась пісня:

Чуєш, брате мій, товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком журавлі
[у вирій.

Я з своїм товаришем, сотником Андрієм Стовбчатим, сиділи на заплеччі стрілецького рова, обгорнувшись широкою буркою. З цього місця нам було дуже добре видно наші сотні й вороже передпілля. Ми тількищо вернулися з контролі сотень. Стрільці відпочивали в ровах після вчорашнього наступу, лише стежові уважно обсервували ворога.

— Он, глянь, Андрію, — показав я рукою на журавлів, — запізнились бідаки.

Андрій довго вдивлявся в мудрих птахів, а потім, прийнявши позу щонайменше Отелла, продеклямував:

Пливають, пливають далекі журавлі
І сизий дим і гуси волохаті,
І пар з великої, безмежної землі...

В широкій бурці ми почували себе зовсім добре.

Закурили. Над лівим крилом на-

шого куреня прошуміло тяжке гарматне стрільно, з характеристичним храпом і присвистом охнуло десь за лісом — і знов настала тиша.

— Слухай, Андрію, чи ти знаєш, яке в нас сьогодні свято? — звернувся я до товариша.

— Де там мені знати про різні свята. Я вже не пам'ятаю, коли й в церкві був... От уже півроку без перерви товчемося в боях... Хай Бог простить! Часом не знаєш, який день над тобою... — Андрій махнув рукою.

— Отож знай, сьогодні велике свято...

— Яке ж то?

— Покрова.

— Дивись... Покрова, кажеш?

— Та вже ж, Покрова.

— Велике українське свято, — сказав в задумі Андрій.

— Запорізьке свято — додав я. — Славне козацтво дуже врочисто це свято вшанувало.

— Дійсно, правда... — сказав Андрій і, обертаючись до вояків, крикнув: — Та ж сьогодні Покрова Пресвятої Богородиці!

— У нас на Покрову був храмовий празник, — згадав я. — Багато споминів залишилось з тих часів.

Несподівано в стрілецьких ровах почувся спів:

Ой зійшла зоря вечерова,
Над Почасвом стала...

Спів щораз міцнішав і набирав сили, потуги розмаху.

З ворожих ровів відізналися тяжкі кулемети, мабут, ворог думав, що це сигнал до наступу. Але коли спів затих, заспокоївся й ворог.

Над головами з гадючим шипінням

пролетіло кілька гарматних стрілен, і знову стихло.

— В нашій місцевості, — почав я, — дуже пишно справляли це свято. Отець Василь запрошував гостей з цілого повіту. Храмове свято тяглося три дні... Гости їли, веселились, а ночували в просторих світлицях отця Василя на пишних постелях з пахучого сіна. Весело було! Отець Василь був дуже гостинним господарем, столи угинались в нього під всякими стравами, напоями та присмаками. Від'їжджаючих гостей відпроваджував аж до повозів, з чарками на таці, та все припрошував: „Пийте, щоб наші не журились! Ще по одній! На колеса, щоб осі не рипіли!“ Помагав своїм парафіянам радами, а часом то й грошима, боронив їх де лише було треба. Такий то був отець Василь. Донька його, Надія, красуня була на всю околицю. Гарно деклямувала вона Шевченківську „Княжну“:

Зоре моя вечірня!
Зійди над горою, —
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою...

— Було колись, — мелянхольно сказав Андрій і протягнув цигарницю.

Закурили. Затягнулись раз, другий... Несподівано стало мені якось ніяково і неспокій обгорнув мене. Я порушився й хотів встати.

— Куди ти? — здивовано спитав Андрій.

— Знаєш, може б пройшлися по сотнях?..

— Чого?

— Подивитись, що хлопці роблять...

— Та ж півгодини тому ми були в сотнях. Все спокійно, чого ж ходити?

— Ти як собі хочеш, Андрію, а я все ж таки піду.

— Шкода вилазити з-під теплої бурки... Посидьмо ще з чверть години... Вночі, мабуть, буде наступ, то вже знаходимось...

— Ні, я піду таки зараз... Щось мене непокоїть...

— От упертий, — незадоволено пробурмотів Андрій. — Ходім уже!

Ми залишили бурку там, де сиділи, і розійшлися кожен у своєму напрямі.

Не встигли відійти яких півтора кроків, як вгорі почувся зловіщий свист гарматного стрільна. Ми припали до рова. Стрільно з лоскотом ударило в нашу бурку. Страшний блиск і несамовитий гук оглушили мене. Подмук спертого повітря пішов ровами. Я закашлявся і поволі підвівся. Андрій сидів у рові, його мертво-біде лице з вибалушеними очима дивилось на мене.

— Що з тобою? — підбіг я до нього.

— Нічого, все гаразд. Глянь! — він показав на глибоку лійку, вирвану в землі стрільном, з клаптями нашої бурки. — Це була б наша могила, коли б не ти!..

— Я тут нічого не вчинив... Це якесь внутрішнє передчуття змусило мене встати й відійти.

Андрій довго дивився на мене, потім перехрестився широким хрестом і врочисто промовив:

— Покрова... Сьогодні ж Покрови... Це Вона, Пречиста, нас врятувала, — і він знову перехрестився.

Вечоріло. Сонце почало спадати за обрій. Ми розійшлися до наших сотень. На правому крилі почали охкати гармати.

День Великого Свята Покрови добігав кінця.

ВІЙНА БЕЗ ЗБРОЇ І БЕЗ ХЛІБА

Написав Ол. Зозуля

У „Свободі” надруковано дуже цінні матеріали Мілени Рудницької п. з. „Боротьба за правду про великий голод”.

До цієї важливої публікації згаданої авторки мені хочеться дещо додати.

Як підготовлявся голод

Постанова ЦК ВКП(б) про суцільну колективізацію зобов'язала партійні організації ліквідувати на селі „куркуля” як класу. До цієї категорії належало все активне селянство, що захищало приватну власність.

Перший наказ про війну з українським селянством, точніше про розгром його прийнято на листопадовому пленумі ЦК ВКП(б) в 1929 році. В цій постанові говорилось про „виключно складні обставини в українському селі, значне загострення класової боротьби і особливу активність куркульства... ЦК вважає потрібним — сказано далі в цій постанові, — крім систематичного зміцнення колгоспного руху партійними керівними силами, відрядити на село протягом ближчих місяців на роботу в колгоспах, МТС, кущових об'єднаннях і т. п. не менше 25 тисяч робітників з достатнім організаційно-політичним досвідом”.

Ці „двадцятип'ятитисячники” були виключно москалі, і працювали вони на фабриках не як робітники, а як секретарі партійних комітетів та завідувачі спецвідділів, точніше — були тайними агентами НКВД. За допомогою місцевих комуністів вони створювали бригади для переведення суцільної колективізації.

У 1932 році Сталін оголосив, що колективізацію в основному завершено. В цей час опір українського селянства набрав найбільшого розмаху. І тому Москва вирішила розпоча-

ти війну на ідеологічному й економічному фронтах — заходами відбирання решток хліба зламати спротив колективізації і створити штучний голод, щоб знищити частину селянства. Зменшенням українського населення Москва рішила послабити спротив України своїм плянам.

На початку 1931 року пляни засівної площі під ярими й озимими посівами надано згори. Хоч ті пляни далеко не були виконані, плян хлібоздачі Москва визначила не з розрахунку засіяної площі, а з розрахунку кількості орної землі. Таким чином заплянована хлібоздача в 1932 році перевищувала гуртовий збір. Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У на це не реагували, бо керівники цих установ були членами ЦК ВКП(б) і самі ці пляни в Москві стверджували.

У листопаді 1932 р. колгоспні зернохосвища вже стояли порожні, а плян хлібоздачі був виконаний ледве на 50%. Тоді почали вивозити до Москви т. зв. страховий, засівний і навіть фуражний фонди. Але не могло й це. І тоді Кремль наказав шукати хліба по коморах колгоспників, мовляв, його заховано і треба знайти. Тут уже розпочалась справжня трагедія. У кожній родині було десь приховано по 4-5 пудів зерна, яким вона могла так-сяк прохарчуватись до нового збору.

На розшуки хліба відряджено на села спеціальних уповноважених партії, які разом з „двадцятип'ятитисячниками” зорганізовували бригади з місцевого партійного і комсомольського активу. Ці бригади перекопували подвір'я та городи, розвалювали печі і забирали ті пригорщі прихованого зерна.

Це — гірка правда, але ми її мусимо розкрити для нашого покоління. Вона стверджує, що всяке слу-

жіння Москві — це могила для України. І той, хто виправдує таку службу, вже давно забув своє сумління. Адже коли б місцеві „активісти” не допомагали „двадцятип’яти-тисячникам”, чи розшукали б вони ті рештки захованого хліба?

На початку 1933 р. з 2,834,000 (78.1%) селянських господарств вже було примусово створено 26 тис. колгоспів. Але 620,444 (21.9%) селянських дворів все ще уперто ігнорували колгоспи. До того ж 335,910 (11.5%) селян, які не бажали йти до колгоспу, позбавлено землі.

Ми вмираємо — дайте хліба!

У березні 1933 року масовий голод охопив всю Україну. На кожному кроці лежали опухлі й мертві селяни. Комуністичні активісти, які роз’їжджали по селах, злобливо докоряли голодним, що вони саботажники і тому мусять згинуть. З багатьох сіл групи селян приїздили до ВУЦВК-у, РНК і навіть до ЦК КП(б)У з заявами: „ми умираємо — дайте хліба”. Секретарі московських комісарів ті заяви приймали і кидали до коша.

Наскільки голод в Україні був великим, настільки він був утаємниченим. У книжці „Украинская ССР” (видана в російській мові Академією Наук УРСР в 1957 р.) читаємо:

„Велике значення для мобілізації колгоспного селянства мав I-ий Все-союзний з’їзд колгоспників у лютому 1933 року. З’їзд відмітив суттєві зміни, що сталися в житті селян після вступу на колгоспний шлях. Мільйонні маси бідняків значно підвищили в колгоспах свій матеріальний добробут”.

Це написано про той рік, коли голодні селяни в Україні вже не мали хліба, худоби, птиці і навіть одягу. Люди перетворилися в живі трупи і мерли, мов мухи. На цьому з’їзді були присутні комуністичні головачі з України і представники колгоспів (очевидно, комуністи), але ніхто з них і словом не згадав про страшну трагедію. Академія Наук УРСР, пишучи про 1933 рік, намагається не тільки приховати трагедію голоду, але й переконати світ, що в тому ро-

ці „підвищився” матеріальний добробут селянства.

У жадній советській публікації немає й згадки про трагічне становище в українському селі в голодні роки. Все ж у згаданому збірнику читаємо, що в 1925 році було засіяно 23,100 тис. гектарів і зібрано 1,150 000 тис. пудів зерна або 91.7% передвоєнного збору. Ця засівна площа і гуртовий збір в середньому затримались аж до 1934 року. Якщо врахувати недоторкані запаси і оборонні фонди, то в 1933 році в Україні було хліба близько 2-ох мільярдів пудів. Про це переконливо говорили переповнені „елеватори” та гори зерна, що лежало під голим небом на залізничних стаціях.

Отже, хліба в Україні в 1933 році було достатньо, але він був під московським замком. Хліб псувався, гнів, а за кілька кроків від зернохосвищ лежали трупи опухлих селян, що той хліб виростили.

Росія — не Україна

У травні голод на Україні досяг кульмінаційної точки. Масово вмирали люди також на Кубані та Північному Кавказі. В РСФСР голоду не відчувалось. Що більше, населення РСФСР не вірило, що в Україні нема хліба, бо на приватних ринках по всіх містах Московщини хліб можна було купувати вагонами. Пояснювалось це тим, що там не було ще суцільної колективізації, і тим, що пляни хлібоздачі там були мізерні.

На приватних базарах у Воронежі і Курську в травні 1933 р. ціни на хліб досягли 18 карб. за пуд, тоді як в містах України з великим трудом можна було дістати в спекулянтів пуд хліба за 450 карб.

Велика різниця була в постачанні хліба робітникам і службовцям. Якщо на Україні робітник одержував щоденно фунт хліба, а службовець і студент півфунта, то на заводах Курщини і Вороніжчини робітник одержував по 2 фунти хліба денно, а службовець по фунту. Крім того вони діставали крупи, картоплю, цукор, рибу і навіть м’ясо.

Така диференціація в постачанні і в оподаткуванні селян наочно пока-

зує, які великі привілеї мало населення Московщини. Коли ж до цього додати, що ціни на промислові товари в Московщині були на 20-30% нижчі, а постачання незрівняно краще, то труднощі українського населення подвоювались.

Чому ж український селянин не їхав до Курської чи Воронізької області по хліб? Адже кожна родина могла роздобути 50-100 карб, щоб купити кілька пудів хліба і в такий спосіб вижити до нового врожаю. Такі можливості Кремль передбачив і саме тому наказав:

— Закріпити селян за колгоспами і заборонити їм виїзд з села.

— На залізничних стаціях без відповідної довідки (дозволу) не продавати квитки на поїзд.

— Відбирати у пасажирів харчові продукти та печений хліб (понад 5 фунтів) і карати їх як спекулянтів.

Правда, у квітні, коли голод на Україні набрав нечуваної сили, Кремль дозволив українцям купувати хліб на Московщині. Проте, мало хто скористався з цього. А більшість тих, що поїхали за хлібом, повернулись з порожніми руками. Чимало їх потрапило в тюрму як спекулянти.

Видюці не бачать

Матеріяли, які так дбайливо обробила М. Рудницька, стверджують, що західній світ про голод в Україні знав, але... мовчав. На наш погляд, мовчав тому, що в той голод не вірив з таких мотивів:

1. Кореспонденти західнього світу постійно перебували в Москві і голоду здалеку не могли бачити. Тому в пресі появлялись замітки сенсаційного змісту, без політичної й економічної аналізи. Частина кореспондентів, що діставала від Москви „гонорари”, заперечувала наявність голоду.

2. Голод західній світ розуміє як стихійне лихо, і реагує на нього, коли держава, яку навістив голод, просить допомоги. За матеріялами західніх контррозвідок в ССР хліба було досить. Допомоги він не просив і, значить, не потребував. Отже, на голод треба було реагувати як на заходи винищення українського насе-

лення. Але трагедія була в тому, що Захід не визнавав існування самої України, вважаючи її за південь Росії. Точніше, не розумів колоніяльної політики Кремлю.

3. Не вірив світ у голод ще й тому, що деякі провідні мужі Заходу (Ерріо), подорожуючи по Україні, на власні очі бачили величезні запаси хліба. Їм показували крамниці (закриті розподільники для комуністичної верхівки), де було повно різних харчових продуктів. І, якщо вони бачили спухлих від голоду людей, їм пояснювали, що це, мовляв, ті, які саботують колгоспи і відмовляються від роботи. А в нас, мовляв, гасло: „Хто не робить, той не їсть”.

На великий жаль, у вільному світі не знайшлося авторитетної людини, яка б розкрила кремлівські плани винищення українського народу.

Трагедія триває

Безпощадна тотальна війна, яку веде Кремль з українським народом, триває вже 40 років. Україна зазнала нечуваних жертв: розкуркулювання і депортації, заслання, голод, єжовщина, боротьба з націоналізмом і нарешті — вивіз молоді в Азію. Якщо в 1926 році всього населення на Україні було 29 млн., то на 1. IV. 1956 року, в тих самих межах, цифра населення ледве становить 31.7 млн. Разом з присєднаними областями і Кримом нараховується тепер в УССР 40.6 млн. душ. Отже, за тридцять років населення зросло лише на 2.7 млн. Але й цю мізерну цифру треба вважати за штучну, і ось чому: в 1926 році на Україні було 1.1 млн. москалів, а на 17. IV. 1956 року число їх становить 10 млн., або 25% до всього населення України. Академія Наук УССР так приховала цю цифру: „Всього на території Української ССР нараховується більше як 30 млн. українців” (стор. 156 „Украинская ССР”). Звідкіля взявся цей шалений приріст москалів?

Хрущов усіма засобами примусу провадить переселення: українців на Сибір, москалів — на Україну, з тим, щоб довести їх число до 50% і в такий спосіб усунути загрозу усамоствійнення України.

ЯКБИ МИ ВЧИЛИСЬ ТАК, ЯК ТРЕБА . . .

Написав д-р Ярослав Падох

І чужому научайтесь,
І свого не цурайтесь . . .

Т. Шевченко

Довгими роками, а для багатьох уже десятиліттями, котиться наш український еміграційний віз чимраз далі від України. З нашого кругозору чимраз більше зникають дороги обриси рідного краю, а з-поза пороху, що куриться на наших шляхах, часом уже не видно високих веж львівського св. Юра та св. Софії київської . . .

На наших очах з вітром прошуміло чимало найкращих наших культурних надбань, забуваються стародавні звичаї, знецінюються скарби мистецтва, яким чарує світ наша вишивана Україна; нехтуються достойні пам'ятки стародавньої культури. Засмічуємо, як фабричний смітник, нашу мову жахливими позичками з чужих мов і „збагачуємо” її фантастичними винаходами-новотворами.

Процес культурної американізації поступає в нас так швидко, що вже й не застрічуємо його, а сприймаємо, як щось невідхильне й самозрозуміле.

Та в той же самий час, на глум, ми виявляємо необорну силу, подивудійний традиціоналізм у ділянці, яка найменше для цього надається. Швидка американізація охопила лише наше культурне життя. Нашого господарського життя вона майже не заторкнула. Облогом лежать, як лежали століттями, у ріднім краю, просторі царини нашого господарського життя чи радше животіння. Наших господарських варстатів, фабрик, купецьких станиць, зарібкових підприємств майже немає у цьому краю. Пробуджений в останніх десятиліттях,

поміж двох воєн, на рідних землях інтерес і зрозуміння для господарських справ, тут при куди сприятливіших умовах не знаходить продовження. Ми тепер уже добровільно вибрали й продовжуємо шлях некваліфікованого робітника й мало-виглядного сірого урядовця.

А власне господарська ділянка життя вимагає у нас можливо повної і скоріт американізації. Бо чи ж само поняття американізації не охоплює передусім господарського боку життя? Чи ж саме в цьому краю господарський розвиток не дійшов до таких неймовірних меж, що готовий уже в недалекій майбутності зговіти своїм жителям справжній рай на землі, очевидно під матеріальним оглядом? І чи не є величезною й прямо незрозумілою загадкою наш нічим неоправданий і до краю нерозумний опір цій саме американізації?

Найбільший бізнес Америки

Сказане відноситься до майже всіх ділянок господарського життя й діяльності нашої земляцької громади, але в першу чергу до ділянки, яку оправдано називають найбільшим бізнесом Америки — життєвого забезпечення-асекурації.

І не тільки найбільшим. Життєве забезпечення можна цілком оправдано назвати найбільш американським бізнесом. Ось тільки порівняймо числа, які показують величину забезпечення в З'єдинених Державах Америки й Канади з подібними цифрами інших країн світу, і побачимо, що життєве забезпечення глибоко вкоренилося власне тільки на американським суходолі і тільки тут воно стало не лише складовою час-

„ПРИСЯГАЮ ПЕРЕД ВСЕМОГУЧИМ БОГОМ І ПЕРЕД ВАМИ, ШАНОВНІ ЧЛЕНИ . . .”

„Присягаю перед Всемогучим Богом і перед Вами, Шановні Члени, що буду чесно і вірно словняти і виконувати всі мої обов'язки і завдання головного урядовця Українського Народного Союзу, що я завжди буду придержуватися, словняти і захищати права, регуляцію і законів Українського Народного Союзу, що буду охороняти і обороняти добре ім'я Союзу, що буду старатися дбати про його добробут і по моїй найкращій силі працювати для загального добра Українського Народного Союзу. Так мені, Боже, допоможи. Амінь.” — Це є текст присяги, що її складає кожний новообраний головний уряд Українського Народного Союзу. На останній, 24-й конвенції, що відбулася в Клівленді, Огайо, в останньому тижні травня 1958 року, церемонія присяги відбулася так, що прививний на конвенції найстарший віком делегат, Осип Коцовський із 106-го Відділу УНС, провів присягу перевибраному головному урядовцю Д. Галичинові, а той з черги записався разом усіх інших членів Головного Уряду. На фото: новообраний Головний Уряд УНСоюзу під час присягання Головного Председника п. Осипом Коцовським (стоить внизу біля мікрофону, сідоголової, в окулярах). Від ліва стоять: гол. редактор „Свободи” А. Драган, гол. радний Богдан Зорич, гол. радний Дмитро Шмага, гол. радна Олена Штогрин, гол. контролер Петро Пуцило, гол. радний Іван Ожежинський, гол. контролер д-р Володимир Галан, гол. контролер інж. Володимир Коссар, гол. радний Іван Кокольський, гол. секретар д-р Ярослав Падох, гол. касир Роман Слободян, гол. радний Василь Гузар, гол. председник Дмитро Галичин (присягає), заступник гол. председника Йосип Лисогір, гол. радний Тарас Шпікула, гол. радна адв. Анна Чопик, гол. радний Андрій Джула, гол. радний Володимир Дідик, гол. радний Микола Давискиба. Невидно на фотографії заступниця гол. председника Анни Герман і гол. контролерів інж. Ст. Куропає та Петра Кучми і гол. радного Я. Гука. За столом сидять секретарі конвенції. (Світлив: Ст. Дембіцький)

тиною господарського життя, але й підставовою частиною всієї американської господарки, якої вже годі собі уявити без цього власне роду забезпечення.

З кінцем 1955 року в ЗДА було кругло 373 більйони життєвого забезпечення. В той самий час невелика щодо населення, бо тільки 15-мільйонова, Канада мала кругло 27 більйонів життєвого забезпечення, а куди більш від неї позаамериканські країни: Англія — 25, Західня Німеччина — 8, Франція — 7, Японія — 6, Італія — 2!

Та не тільки ці загальні цифри говорять голосно про те, що життєве забезпечення є невід'ємною частиною американської господарки і, що більше, американського способу життя. Ось тільки збагнімо фасцинуючу своїми розмірами вимову ще деяких цифр. У 1956 році в ЗДА було вибраних грамот на 15 більйонів дол. Забезпечені компанії мали при складаних із вкладок, заплачених на життєве забезпечення, понад 100 більйонів доларів, тобто втрос більше від фондів усіх американських ощадностевих банків узятих разом. В тому ж 1956 році сама тільки забезпечена компанія „Пруденшел”, яка саме в тому році вибилася на чолі всіх американських, а також світових забезпечених товариств, продала забезпечених грамот на 8,2 більйона доларів і дійшла до 58 більйонів доларів усіх виданих нею забезпечених грамот, при 13,3 більйона власного майна, зібраного від 33,2 мільйона забезпечених.

Кругло 110 мільйонів американців мало життєве забезпечення, тобто сім осіб на кожних десять мало забезпечені грамоти. В тому часі було в ЗДА 261 мільйон поліс, тобто майже вдвоє більше ніж було всього населення! Колиж узяти до уваги, що пересічна висота забезпечених поліс в цім краю становила у 1956 р. кругло три тисячі, а кожна американська родина мала пересічно забезпечення на 7,600 дол. (сума півторарічного заробітку!), тоді в усій повноті виявиться, яку незвичайну

ролю грає в цім краю життєве забезпечення як для одиниць і родин, так і для всієї американської нації.

Відвернений порядок

Який же інший образ доцінювання ваги життєвого забезпечення бачимо в кривому дзеркалі української сучасної господарської дійсності! Американську пропорцію 7 життєво забезпечених до 3 незабезпечених ми, в нашій національній громаді у цім краю, заступили в найкращому випадку відворотним відношенням 3:7. І до того, зжалься Боже, наша пересічна забезпечена грамота вагається десь коло суми, вже ніяк не зрозумілої під господарським оглядом, 600-650 доларів. Бо ж у нас все ще найбільш популярною грамотою є грамоти на 500 доларів, тобто на суму, на яку більшість американських компаній взагалі не видають поліс. Ця грамота має дані одержати назву „української” грамоти. І чи не треба прийняти поважно те, що було подумане, як жарт, що більшість наших забезпечених грамот є забезпеченням погребників, а не забезпечених? А втім при сьогоднішніх коштах погребницьких функцій навіть цей ніби-жарт утратив свою первісну жартівливу вартість, бо п'ятсотдоларова грамота не забезпечує тепер навіть коштів погребника. А чого вартє життєве забезпечення, яке спрямоване на таку страшенно скромну ціль і мірку?

Всяка практична діяльність людини має свою глибщу теоретичну основу. Таку основу має також життєве забезпечення, яка власне допомогла йому так неймовірно поширитися. В основу того забезпечення ввійшли два елементи: забезпечення перед ризиком непевного життя та ощадність. Ця перша основа забезпечення спирається у свою чергу на розуміння, що кожна людина має свою економічну вартість не тільки для суспільства, але й для родини. Забезпечити родину забезпеченого від часто несподіваної втрати життя свого члена немає ніякої змоги. Але забезпечити родину бодай частинно

від економічної втрати свого кормителя може кожний, навіть людина з найбільш обмеженими засобами. Бо ж висота забезпечення звичайно стоїть у прямих відношенні до матеріальної вартості забезпеченого. Чим більша ця вартість, чим більше заробляє й чим більші прибутки має забезпечений, тим більша його сума забезпечення. Бож прямо призначенням забезпечення є бодай частинне, коли не повне, зрівноваження матеріальної втрати, яку принесла б його смерть.

Це забезпечення аж ніяк не є грою. Воно є власне запереченням гри, ризику, який несе кожного часу і для всіх людей непевне завтра. Життєве забезпечення заступає власне непевність можливої економічної втрати певністю, що коли така втрата наступить, то вона буде повернена. Така певність, очевидно, не приходить задармо. Вона коштує, як кожний добрий товар, але цей кошт є порівняльно невеликий. І ця субституція непевної, але можливої великої втрати певною, але невеликою втратою, якою є вкладка (премія), що її треба платити за забезпечення, є власне запереченням гри (гемблінг). Вона є засобом стабілізації господарського положення навіть в обличчя можливої втрати економічної вартості померлої людини.

Яка далека ця теорія життєвого забезпечення, що в своїй практичній формі є здебільшого забезпеченням родини від банкрутства на випадок нещадної смерті її кормителя, від примітивізму, з яким підходить наша українська громада в своїй масі (ту, очевидно, є свої світлі винятки) до життєвого забезпечення! Якщо й забезпечиться наш земляк, то звичайно на невеличку суму, яка вже згори не може не то заступити економічної втрати, зв'язаної з втратою батька чи матері родини, але й мати якесь помітніше значення для положення самого забезпеченого та його родини. А втім, який величезний відсоток наших земляків, забезпечившись, за якийсь час після того зовсім без причини

резигнує зі забезпечення і з легким серцем втратить всі чи частину своїх інколи довголітніх вplat. Один діяч УНСоюзу слушно сказав, що пересічний український забезпечений платити свою вкладку, як „на Боже”!

Не розуміє український, економічно неосвідомлений, громадянин і другої прикмети життєвого забезпечення: ощадности. Звичайно ощаджування вимагає довгого часу, щоб з малих відкладених сум дійти до більшої квоти. Та ніхто не має контракту з Паном-Богом, каже народна мудрість. Нічні дні не є заповнені. І не всі матимуть час на те, щоб роками продовжувати задумане ощаджування. Від непевности життя забезпечує власне життєве забезпечення. Воно привчає забезпеченого краще, як ощадностева каса, до планового й постійного щадження. Коли щадник занедбається в ощаджуванні, забезпеченева компанія йому це пригадає і витягне від нього задекларовану ощадність. А коли доля поставить неждано край ощадності, покликавши щадника до поза-світнього життя, тоді забезпеченева установа сама понесе цю втрату, спричинену смертю, і не тільки виплатить спадкоємцям померлого дійсно ним заощаджену суму, як це робить щаднича каса чи банк, але й доповнить її власними фондами до повної суми, яку задумав покійний заощадити.

Злочин легкодушности

І цієї основної прикмети життєвого забезпечення не зумів чи не бажав збагнути мало господарсько усвідомлений, зате дуже традиційно під господарським оглядом наставлений український господарник. На пропозицію забезпечитися і в такий спосіб почати плянове ощаджування як же часто почує відповідь: „Складаю гроші в банку!” Або на відміну: „Банк платити відсотки, навщо трагити їх”. А про те, що сучасна статистика нашого найбагатшого в світі краю говорить, що 90 відсотків людей покидає з уваги на вік працю, не зумівши за все своє

життя заощадити відповіднішу суму, щоб запевнити собі спокійне життя на старість; або що більш-менш такий самий відсоток людей умирав, не залишаючи значнішого майна; або що більше, ніж одна третина вдів залишається без відповідного забезпечення після смерті чоловіків, які не подбали про це за свого життя. Цього всього наші люди не знають або не хочуть знати. І, коли прийде випадок, ризик такої легкодущности, очевидно, поносить не померлий винуватець, але зовсім невинна його родина. Великий знавець забезпеченого діла, професор забезпечення Гюбнер, говорить про злочин незабезпечення. Коли до цього ствердження додумався наша земляцька громада? І, коли наші батьки родин, які звичайно визначаються великою любов'ю до своїх родин, подбають про те, щоб тією самою опікою огорнути свої дружини й малолітні діти також після своєї можливої, хоч і не сподіваної й передчасної смерті. Як це станеться, тоді українські забезпеченеві установи рахуватимуть своїх членів не на тисячі чи десятки тисяч, але на сотні тисяч, і тоді пересічна забезпеченева грамота вноситиме не п'ятсот доларів, але бодай в'ятєро чи вдєсятеро більше.

Українська людина, коли йде про забезпечення, виявляє прямо геніальну винахідливість. Наприклад, в американській господарці є аксіомою, що чим бідніша людина, тим більше потребує вона життєвого забезпечення, нехай і не дуже високого, але достосованого до її матеріяльних спроможностей. Ми ж у своїй господарській примітивності заступили цю засаду своєю власною: „Я забідний, щоб забезпечуватися!”

В американському господарському світі є друга аксіома: чим заможніша людина, тим вище вона забезпечується, щоб запевнити собі і своїм рідним на майбутнє вищу життєву стопу. Та нам чуже американське розумування. Ми держимося власної мудрости: „Я забагатий на асекурацію, маю ж прецінь гроші в банку!”

Вироблений, як ніхто інший у світі, американський бізнесмен, ставить непорушну тезу непорушної господарської схеми: 1. найперше життєве забезпечення, 2. деяка ощадність, а щойно згодом — 3. льоката в акціях (шерах) і інших господарських підприємствах. Ми ж цю тверду, недискусійну американську секвенцію заступили своєю, домашньою логікою: „Асекурація добра для компанії, а не для забезпечених!”

Таких прикладів можна навести стільки, що вони не вмістилися б на нашім традиційнім драбинястім возі. Та чи й цих не досить, щоб зрозуміти, якими страшенне „традиційними” ми залишилися навіть після десятиліть побуту в цій, найбільше в світі розвиненій під господарським оглядом, країні. Щоб усвідомити собі, що нашою наглячою потребою є американізація, але в ділянці не духовій, культурній, а в господарській. Чим скоріше їй піддамося, тим скоріше й успішніше вступимо на широкий шлях американської і світової господарської думки і тим певніше включимося як активний партнер у грандіозний похід Америки до добробуту одиниць, родин і нації.

Не для самої реклами Українського Народного Союзу, цієї найстаршої й найбільшої і на господарським та загальнонаціональнім полі найбільше заслуженої української забезпеченевої установи у вільному світі, призначені ці завваги. Вони в рівній мірі служать усім нашим господарським установам і ще більше всій без винятку нашій земляцькій громаді.

Не більше як 10 відсотків всіх українців на цім суходолі знайшли шлях до забезпечення у своїх та чужих забезпечених установах. Спонукаги наш, приспаній століттями неволі, господарський інстинкт відродитися; поставити нашу громаду на здоровий шлях здорової господарської думки і господарської практики, яка включає в першу чергу життєве забезпечення — це завдання, яке далеко переходить вузький інтерес поодиноких одиниць і — установ.

Відчинені ворота

Від ранніх своїх початків, які скриваються за заслоною довгих шістдесят п'яти років. Український Народний Союз постійно дбав, як ніяка інша наша національно-господарська установа, про безперервний поступ, про дотримування ходи модерній господарській теорії й практиці у ділянці життєвого рабезпечення. Це традиційне вже, наполегливе намагання продовжує ця установа й досьогодні.

На 24-ій Конвенції, що відбулася в травні 1958 р. в Клівленді, Український Народний Союз зробив новий, семимилевий крок на шляху своєї модернізації. Ще недавно найвищою сумою забезпечення в цій установі було 5,000 доларів. Після Конвенції її піднесено рівно вдєсятеро — до імпазантної суми 50,000 доларів, яку в деяких випадках можна піднести навіть до круглої суми 100,000 доларів. Визначно піднесено вік, у межах якого можна забезпечитися в УНСоюзі. Тепер можуть в нім забезпечитися навіть особи, які осягнули, а то й дещо перейшли 65-ий рік життя. Введено нові модерні роди забезпеченевих грамот, між ними для забезпечення хворобо-випадкового, подвійного забезпечення до 60-го року життя тощо. Коли додати до цього факт, який кожний може легко самий перевірити, що Український Народний Союз має конкурентійно низькі вкладки, то ці модерні зміни й всі догідні влаштування, що їх дає своїм членам названа установа, запевняють нашій земляцькій громаді те, чого вона не має в інших краях свого поселення, а саме — повну

змогу здобути в рідній установі таке саме забезпечення, як те, що ним користується близько вісімдесяти відсотків американського населення.

Чи скористає вона з цього для добра власного й не менше для добра загального — це вже покаже майбутнє.

*

Коли закінчуємо ці міркування, замість сподіваних узагальнень приходить на думку чудова різьба відомого майстра М. Мухина „Чумак”. По широкому степовому чи подільському болотнистому шляху тягнуть воли круторогі чумацьку мажу. Її дубові колеса по дзвони погрузли в маснім болоті, в якому також прокладає свій шлях хазяїн — дебелий чумак. І мажа, і воли, і їх погонич загубили міру часу, для них, очевидно, невідоме поняття поспіху й живішого руху.

Таким чумацьким возом їдуть ще й досі наша господарська думка і практика, хоч уже не болотняним чумацьким шляхом, але блискучими асфальтовими автострадами найбільшої господарської країни світу. При всій шляхетності зберігання рідних традицій, при всьому зворушливому прив'язанні до рідного євшан-зілля в культурній ділянці, хто з нас не погодиться з тим, що настав уже високий, дуже високий час, щоб заступити нашу чумацьку мажу коли не джетовим літаком, то бодай звичайним автомобілем. Для цього коначного діла Український Народний Союз поробив потрібні приготування й широко відкрив двері для рідної громади. Заходьте в неї!

РЕДАКТОР І ВИХОВНИК

Написав Степан Куропась

„Чи маєте силу воля? Чи можете працювати не спавши? Чи можете їсти щонебудь або взагалі не їсти і працювати денебудь, не зважаючи на ніякі обставини? Чи можете працювати 18 годин денно?“ — Такі запити ставила славна Дороті Дікс аспірантам на журналістів і від позитивної відповіді на них узалежнювала свою пораду для них, чи вони можуть вибрати редакторську професію. Коли ж такі вимоги ставиться до американських редакторів, які працюють у відповідних умовах та розпоряджають величезними засобами, то що ж тоді говорити про редакторів чужомовних газет у цій країні, в цьому і редакторів нашої „Свободи“.

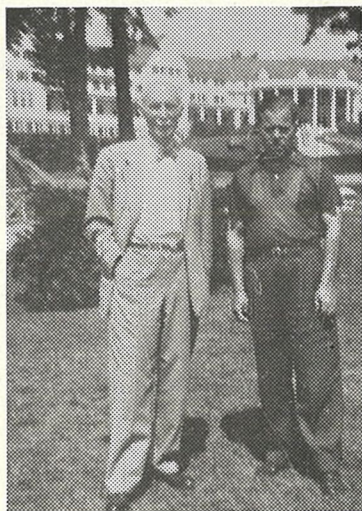
Від редактора українського часопису вимагається часом більше, ніж це є в людській спроможності. Він має бути терпеливий, без нервів, патріот. До нього не відносяться жадні юнійні правила годин праці. Люди вважають його роботу легкою, просто забавкою. От, посидіти коло бюрка, написати статтю і те все. А коли такий редактор є редактором союзової газети, то він крім начальства в головній канцелярії, має ще начальство по всій Америці, і то не лише радних, контролерів, але і кожного члена. Пригадую, що на конвенціях УНСоюзу не раз атакували головного редактора „Свободи“. Закидали йому, що „Свобода“ замало пише про робітничі справи, що забагато інтересується одною церквою з кривдою для другої, що мало пише про націоналістів, і видивгали безліч інших подібних закидів.

Багато з цих вимог, що їх ставить громадянство, були б слухні і оправдані, якщо б редакторів були поставлені до розпорядження відповідні можливості і засоби їх здійснення. Мова

не тільки про платню (яка теж помагає!) але про — так сказати б — устаткування.

Такі і подібні міркування насуваться людині мимоволі при згадці про сл. п. д-ра Луку Мишугу, редактора і виховника українського громадянства в Америці, союзовців зокрема. Він вмів не лише писати добрі редакційні статті, корегувати дописи і скреслювати „сресі“, але і вмів виховувати собі помічників в редакції, по громадах, в Союзі і поза ним. Вмів впливати і на Старий Край і з його думкою рахувалися.

Однак д-р Мишуга не брав розуму з повітря. Він до кожної статті і кожного виступу дбайливо приготозлявся, не тільки сидів по бібліотеках і архівах, але вів широку кореспонденцію з людьми, що працювали над прославленням імені України на всіх ділянках. Він любив бачити справи

Сл. п. д-р Л. Мишуга і автор, інж. С. Куропась, на вакаціях в Саратозі, Н. І.

власними очима. Тому подорожував і других в дорогу посилав.

Д-р Мишуга не хотів писати на сліпо. Хотів усе перевірити, побачити власними українсько-американськими очима.

Дві подорожі відбув д-р Мишуга до Європи. Раз, його не пустили до Польщі і він зустрічався з українськими політиками в Данцігу, Женеві, Відні, Парижі.

Третій раз УНСоюз і Об'єднання Українсько-Американських Організацій вислало д-ра Мишугу до Відня, щоб бути при т. зв. віденському арбітражу в 1938 р., в якому Ріббентроп і граф Чіано обкріпили Карпатську Україну і дали мадярам Ужгород та Мукачево. По повероті до Америки, українці мали інформації очевидця з життя Карпатської України і світової політики.

Д-р Мишуга дуже любив товариство і любив часом при нагоді різних виступів по українських громадах зникнути десь, щоб поговорити з людьми.

Він також дуже любив Америку і завжди збирався об'їхати цю країну головно її західне побережжя. Над берегами озера Джордж, недалеко улюбленої ним Саратоги, ми склали такий плян, але недуга і смерть Доктора уже не дозволили його здійснити.

Завдяки редакторові і виховникові д-рові Мишугі і я став кореспондентом „Свободи”. Дописував я до „Сільського Господаря” з Америки і це він зауважив. Я його не знав, але дістав листа, щоби я написав дещо до „Свободи”. Я написав кілька статей на тему „Як трактують українців в польській армії”, бо це я пережив на власній шкурі. Доктор написав мені, що з мене може бути добрий кореспондент, бо помічую речі, яких другі не бачать. І це мене змобілізувало та ще більше заохотило.

Пригадую собі два конкретні випадки, в яких д-р Мишуга виступив, як виховник.

В 1934 році просив мене, щоби на-

писати до Ювілейної Книги УНСоюзу коротку історію Української Громади в Шикаго, „не фантазію, але правду”. Я ходив по хатах, говорив зі старими людьми, шукав правди про шикагівську Україну. І написав, що міг, але сам відчував, що замало. Яке ж було моє здивування, коли д-р Мишуга написав мені листа, що історія шикагівської громади, яку я написав, знаменита, що жадна громада в Америці не спромоглася написати так багато, як я з Шикаго. В залученні післяв мені теж чек на 10 дол. Це був мій перший журналістичний гонорар і я тим чеком дуже втішився, бо був тоді звичайним чорноробом з малою платнею.

В 1937 році я вже як головний контролер УНСоюзу поїхав до Сейнт Луїс, Мізурі, щоб там на ювілею Запорізької Січі, 284-го Відділу УНСоюзу, презентувати Головний Уряд і виголосити промову. Разом з тодішнім секретарем Відділу п. Тимковичем (тепер в Денвері) ми були в обох українських церквах, як теж на ювілейному святі Відділу в Іст Сейнт Луїс, по іллинойським боці ріки Міссісіпі. Маса народу були в обох місцях. По повероті, я написав дуже довгий репортаж про оба міста та людей, церкви, ювілей і т. п. Написав теж, що промова місцевого пароха в церкві з нагоди ювілею союзного Відділу мені не подобалася, бо була замало патріотична. Писав я правду, але не вся правда надається до друку в газеті, яка є виховним чинником народу. Краще є, як громада, чи поодинокі люди бачать у своїх душах стирів патріотів, а не лише католиків чи православних. Так написав мені д-р Мишуга і додав, що скреслив мій уступ про проповідь в церкві, бо — „такий гарний репортаж, а ви його зле закінчили зайвим своїм власним коментарем”.

Від тоді я вже завжди старався закінчувати свої репортажі радше позитивними ствердженнями та всюди в житті шукати в першу чергу краси і добра.

УКРАЇНСЬКА СПОРТОВА ЦЕНТРАЛЯ

Написав О. Гайський
Прес. референт УСЦАК

Український спорт по цей бік Великої Води народився і зростав-розвивався згідно з усіма законами природи: наперед був хаос безпросвітний (тоді в „Свободі” появилася була стаття: „Гей, хто в сіті — озовися!”), потім один по одному приходили на світ новородки — спортові клуби, товариства і спортові секції при існуючих уже молодечих організаціях. Коли тих клубів набралася більша кількість, а їхня діяльність вимагала одного цілеспрямованого руслу, на Сході Америки, а згодом на Півночі цієї ж країни зорганізувалися Союзи Українсько-Американських Спортових Товариств (СУАСТ) Схід і Північ. Вкінці, на латинський Свят-Вечір (24 грудня) 1955 року, в домі „Просвіти” в Торонті, покликано до життя дахову надорганізацію українського тіловиховання на Північно-Американському континенті: Українську Спортову Централю для Америки й Канади — в скороченні УСЦАК. Віч-на-віч із створенням централі, обидва американські СУАСТ-и переіменовано в делегатури УСЦАК і поставлено їх на рівні такої ж новоствореної делегатури на Канаду. Коротко й ясно, організаційна побудова нашого тіловиховного руху на цьому континенті виглядає так: на самій горі — Українська Спортова Централь Америки й Канади (УСЦАК). Цей „дах” спирається на трьох делегатурах — канадійській і двох американських (СУАСТ Схід і СУАСТ Північ). А цей організаційний „поверх” спочиває на філярах — клубах, товариствах і спортових секціях молодечих організацій, як Пласт, СУМА і ін. І централь і делегатури ведуть свою діяльність згідно з своїми статутами.

Централь (УСЦАК) об'єднав тепер (1958 рік) 28 українських спортових клубів, товариств і спортових секцій (при інших організаціях молоді). З того 12 припадають на Делегатуру СУАСТ Схід, 9 на канадійську Делегатуру й 7 на Делегатуру СУАСТ Північ.

Керівними органами УСЦАК є її Рада, Управа і Контрольна Комісія. На 1-их Загальних Зборах установи, що відбулися 28-го грудня 1957 року, у Торонті, обрано (на два роки) таких людей до згаданих органів Централі:

Рада УСЦАК:

Голова — д-р Е. Жарський, Нью Йорк; місто голова — Б. Синишин, Торонто; секретар — Е. Гец, Трентон; члени — В. Квас, Нью Йорк; М. Андрухів, Монреаль, і І. Дубас, Клівленд.

Управа УСЦАК:

Голова і реф. В.Ф.В. — мгр. І. Красник, Шикаго; місто голова і орг. реф. — сот. М. Врублевський, Торонто; секретар і скарбник — інж. В. Левицький, Шикаго; реф. змагального спорту — д-р А. Хрептовський, Шикаго; реф. пропаганди і судівництва — О. Гайський, Клівленд; реф. дисципліни і верифікацій — д-р В. Вірщук, Шикаго. Контрольна Комісія: голова — мгр. Я. Рак, Шикаго; О. Скоць, Торонто, і В. Рибак, Торонто.

Поодинокі Делегатури очолюють: СУАСТ Схід — д-р Е. Жарський; СУАСТ Північ — Р. Припхан; Канадійську Делегатуру — Я. Хоростіль.

Осідком Централі є Шикаго. Адреса: U.S.C.A.K., 2457 W. Chicago Ave., Chicago 22, Ill., U.S.A.

З 28 клубів, товариств і секцій, що належать до УСЦАК, вправляють:

- 11 — одну ділянку спорту;
- 7 — дві ділянки спорту;
- 7 — три-чотири-п'ять ділянок;
- 2 — шість ділянок;
- 1 — сім ділянок спорту.

Кожний без пояснень зрозумів, що онадцять „одноногих” клубів вправляють в більшості футбол-“soccer.” Разом цю гру плекає 18 клубів (товариств, секцій).

Радісно настроює розцвіт нашого тенісу! На чемпіонатах УСЦАК на „Союзівці” в 1958 році взяло участь більше як півсотні учасників (західньо-український „крайовий” рекорд на голову побитий!). Можна бути вдоволеним розбудовою відбиванки (хоч ми все ще маємо замало дружин. Чому б не мати їх по декілька в кожному клубі й в кожній молодечій організації? Чому б не мати в більших містах власних українських ліг? . . .). Зате погано справа стоїть з найпопулярнішою грою Америки — кошиківкою (“basketball-ом”). Треба конче розкручувати далі легкоатлетіку. А в загальному, треба багатьом нашим клубам перестати бути однобічними, одноногими каліками.

*

Що ж конкретно робить УСЦАК? З допомогою своїх делегатур влаштовує українські чемпіонати. В відбиванці, столовій ситківці й тенісі справи дозріли вже до чемпіонатів цілої Централі УСЦАК, у футболі — з уваги на переваження грами за льокальні американські чи канадійські ставки, а подекуди таки з нашої вини

— маємо тільки щорічних чемпіонатів СУАСТ Схід і Північ. Раз (1954) був проведений фінал між такими чемпіонами за звання українського першуна ЗДА. В Канаді, як уже сказано, взагалі нічого не робиться, хоч можна б роботи на початку чи наприкінці сезону.

Щоб Централія могла робити більше — для цього треба, щоб і її низові клітини і ціла наша громада зрозуміли, що тут не „забава в ще одну централю”, що УСЦАК не „п'яте колесо в возі”, яке заважає — тільки керівник, рушій і мотор, який має тягнути наш спорт уперед і вгору.

Від громади в даному випадку вимагається грошової підмоги і чуттв над рідною молоддю — приязности на її спортових імпрезах; від членства (клубів) — реакції живих людей, дисципліни і віри в те, що „ми щось можемо”.

Вкінці, всім нам разом треба зрозуміти, що власна спортова влада — це не справа випадкового з'їзду, турніру, чемпіонатів . . . Як хтось гадає, що український клубовик має почуватися приналежним-підданим місцевої ліги, а вряди-годи, вийнятково, підданим власної української влади, то я скажу: наш змагун має шість днів на тиждень почувати себе підкомандним рідної спортової влади, працювати-зростати під її проводом — а на сьомий день виходити на грище (бути делегованим) до місцевих американських-канадійських ліг — за честь і славу рідного імені. Так ми думаємо й так хай нам Бог і люди добрі допоможуть!

УНС І СПОРТ

Написав Е. Жарський

Спорт — побіч атомової зброї — став символом могутності й світового значення. Впродовж останніх 50 років спорт розвинувся до такої світової потуги, що й політичні досягнення міряються тепер осягами на спортових грищах. Не диво, що на останніх змаганнях спортових репрезентацій ЗДА і СССР, що відбулися у Москві, тренер американської дружини вважав за потрібне звернутися до своїх змагунів із закликом боротися до останніх меж зусилля, підкреслюючи, що ці змагання „є чимсь більшим, як тільки двобоєм на спортовому грищі”.

Нині вже всі зрозуміли виховну й пропагандивну вартість спорту та його значення для фізичного і психічного розвитку молоді. І хоч раніше між нашим громадянством не мав він належного розуміння — то все таки сама молодь спонтанно горнулася до спортових вправ, до змагань. УНСоюз не міг байдуже приглядатися цьому поривові молоді. Журба за її долю і стала предметом широких нарад ХІХ Конвенції, у висліді чого Конвенція рішила організувати свою молодь у спортові дружини.

Бейзболева ліга УНСоюзу

„Свобода” й „Ukrainian Weekly” розгорнули широку пропаганду за створення спортових дружин по Відділах Союзу. Багато праці в організаційній підготові вклали всі члени Головного Уряду, багато заслуг на тому полі має сл. п. Григорій Герман. Спершу думалось створити бейзбольві дружини тільки з молоді Союзу, але згодом дозволено приймати якесь число грачів не-членів УНСоюзу. Таку постанову прийнято і на першій нараді спортового комітету, що відбулася в Головній Канцелярії УНСоюзу 18-го червня 1938 року, при участі

представників шістьох бейзбольових дружин. Ця нарада сформувала Бейзбольову Лігу УНСоюзу, накреслила плян праці і виготовила програму змагань. Через кілька тижнів після того відбулася перша зустріч союзових дружин Вилкс Бері та Мек Аду, а за нею пішли й інші.

Щаслива ідея дала дуже гарні овочі: впродовж наступних років число дружин помітно зросло. Рік 1940 був найкращим. В тому році Ліга згуртувала 28 дружин, що змагалися у бейзболі та софтболі; у зимовому сезоні 22 дружини змагалися у баскетболі, а 33 в бовлінг (круглі). Всі дружини мали велику моральну й матеріальну допомогу збоку Відділів і Головного Уряду. Ліга була центром уваги і заінтересувань молоді, молодь радо горнулася до спортових дружин Союзу, а своїми виступами в різних містах на сході Америки багато причинилася для популяризації української справи і справ УНСоюзу.

Але цей бурхливий розвиток спортового життя української молоді в рямях УНСоюзу перервала злощасна війна. З моментом заміни бейзбольових палиць на військові рушниці, а м'ячів на „базуки” та гранати — прорідилися ряди спортових дружин УНСоюзу, спорожніли спортові майдани й залі, завмерло спортове життя. Лише де-не-де ще котилися бовлінгові кулі, пригадуючи старі, повні спортового розпалу, часи. ,

Союзівка — центр спортової розваги

Та лише прогомоніли останні розриви гарматних стрілен, як почали зарюватися спортові площі. І знов шукає наша молодь захисту під опікунчими крилами батька-Союзу. Не байдужий до вимог молоді, УНСоюз виклопотав для її потреб осередок

спортової розваги — Союзівку. Серед чудових гірських лісів постали спортові споруди, площі, плавацькі басейни, що їх з кожним роком поширюється та вдосконалюється. За тим пішли й різні змагання, у волейболі, в плаванні, а вже найбільш відомими стали традиційні тенісові змагання Союзівки, що їх рік-річно переводить Карпатський Лещетарський Клуб. Ці змагання збирають на старті нашу молодь, як чоловіків, так і жінок, навіть з далеких закутків Америки. Цього року вже відбулися на кортах Союзівки змагання за першість Америки й Канади, що їх зорганізувала наша спортова Централья УСЦАК, а технічно перевів дуже справно згаданий „КЛК”. Була це приємна зустріч рекордової кількості зголошених змагунок і змагунів.

УНСоюз уважно слідкує за спортовим рухом нашої молоді. На сторінках „Свободи”, „Ukrainian Weekly”, а з 1954 р. в окремому додатку „Український Спорт” вміщується широкі звіти з праці й змагань наших спортових дружин, що густою сіткою вкрили край. Багато змагань відбувається за перехідні чаші УНСоюзу,

з яких змагання за першість у футболі збирали тисячі глядачів.

Літні табори молоді

Журба за доріст, за молоде покоління була предметом нарад і останньої, ювілейної Конвенції в Клівленді. Прийняті Конвенцією резолюції поволі входять уже в життя. Цього року відкрито при Союзівці вакаційну оселю, літній табір. Спрагнена свіжого повітря молодь знаходить на оселі справжній відпочинок, під фаховою опікою лікаря і виховників проводячи час у спортових грах і забавах. Вона відпочиває і набирає сил до дальшої праці.

Рішення й резолюції останньої Конвенції потверджують, що УНСоюз є не тільки забезпеченою організацією, але й громадською установою, що дбає за всі прояви організованого українського життя, в тому числі й про фізкультурне, спортове життя нашої молоді.

І це почесне завдання виконує Союз по своїй найкращій спроможності для добра української спільноти, а передусім для добра української молоді.

Відбиванкові змагання на „Союзівці”

КАПРІ

Написав Михайло Островерха

Одна з спокус, якій я ніколи не опирався, це — поїхати на Капрі! Там же, як звичайно, постійний празник сонця, блакиті й моря! Та й не синє воно, оте море, а суціль густий гранат. І квітів та зелені й зелені — аж очманює людину: неначе цей острів Капрі є одностайний і розкішний діядем із ізмарагду, оправлений у сапфірові простори моря. І вітер — веселий, прудкий та моторний. Не даремне й Тиберій мав тут свій палац і розкошував цими ласками природи. Правда — де він тих палаців не мав?

З порту подались ми автобусиком, — бо правдивий автобус міг би цю вузьнку, декуди в скелі довбану доріженьку просто заткати! — на

майданчик на Капрі. Тут повно народу — всякого і галасливого. А ще й церковні дзвони, і сонце, і вітер скріплюють цей рух і галас. На цім майданчику зосереджене все — церковне, громадське, політичне, купецьке — життя острова.

Сонце і блакитні простори виринають нас із цього гамірливого майданчика і приманюють, щоб дальше йти — на Анакапрі! Та цим разом ми тут маємо певну ціль: тут же десь живе-проживає крайн, Подоляк, о. д-р Іван Хоменко. З ним хочемо й познайомитись.

Біля церкви стоїть молодий, чепуренький італійський священик. Питаюсь його — чи, припадково, не знає він такого „падре” Хоменко?

Капрі — Маріна Гранде — причал
(В половині скелі, здовж, іде ледве помітна лінія: це довбана в скелі дорога, що веде на Анакапрі)

— Певно, що знаю! — і, міряючи мене, продовжує: — Ніякий „падре”, а дон Іван! Це ж мій приятель! Він на Анакапрі!..

Пішли ми з цим священиком до телефону, викликали дон Івана і порозумілися з ним, що ми, з дружиною, зараз же їдемо на Анакапрі, заходимо до нього, розглянемося і йдемо на оте славне капрійське вино. І ми ще на один автобусик — і вже на Анакапрі! Гей, та й вид же й вид із цієї стрімголовної стіни острова — на море, на ці, на карколомних схилах, сади оливні, виноградні, помаранчеві, цитринові, на ці далі, що Везувій на них насуплено глядить! І цей співптаства, і гомін розсміяних сонцем квітів! Очі впиваються, а серце й душа таки добре підхмелені й без того капрійського вина.

Ми вже й на Анакапрі. Питаємося у італійців, — якого населення на цілому Капрі нараховується дев'ять тисяч душ, — і дуже просто питаємося:

— Де живе дон Іван?

— О, сеньйоре, покi пассі! Екко, ді ля!

І справді, декілька кроків, і ми вже в о. Івана Хоменка. Назустріч нам іде високий та поставний священик, у нього живі та привітні очі! Привітались. У свою скромну хату, — як каже: ведмежу гавру! — запросив. Який же це премилый, гостинний, добродушний, завжди усміхнений отець Іван!

— Ну, то ми обидва подоляки! Ви з Бучача, а я з Вінниці!..

— Маю пам'ятку з Вінниці! — кажу. — Здобули ми її, наша 10-та бригада, в 1919 році, а нас, у винагороду, примістили там же в... божевільні!

— Дотепно! — розсміявся отець Іван. — А дружина ваша? Звідки ж вона? Не подолячка?

— Ні, лемкиня! — гордо відповідає дружина.

Помили ми з дружиною руки та й очі, і таки зараз вийшли на сонце. Поміж садки, попід пальми, повз го-

родці із привітальними квітами, вузесенькими та затишними вуличками запровадив нас отець Іван до сільської загороди, до гостинниці. Тут, під зеленим віттям винограду, високо — на Анакапрі ж! — над пропастю зелені й моря розсілись ми при скромнім і гарно застеленим столі. І на тлі грайливого рубіну капрійського вина поплила наша розмова. Згадали ми все й усі часи України і всіх наших політиків ув Україні суцїх і несупцих. Зійшли ми й на інші теми. І тут відкрив я, — бо це ж у наших умовинах відкриття! — що о. д-р Іван Хоменко, проживаючи на соняшнім і сухоповітрянім Капрі, великим ділом прислужився Богові премилосердному на славу, а українському народові на користь. Скільки то часу треба було ждати, щоб врешті й ми, українці, мали переклад на нашу рідну мову — Святого Письма! Були бо в нас переклади, але з посередніх мов, ніколи з оригіналу. Далі — ті переклади були неповні, недокладні, деякі ж таки завільні! Отець Іван зробив переклад Св. Письма з оригіналів мови гебрійської, арамейської та грецької. Цей переклад Священна Конгрегація у Римі передала вже нашим Отцям Василіянам у Римі. Відповідна Комісія цей переклад, переглянувши, дає до друку. Видання Св. Письма в перекладі, за оригінальними мовами, на живу українську мову, — це блискучий успіх! Наша людина, що від предовгих років шукає за Св. Письмом у добрім перекладі на нашу мову, нарешті знайде вдоволення й утіху, дістаючи цей переклад до своїх рук!

Сонце пригадало нам, що година схиляється вже до небосхилу. З смутком у серці ми розпрощались із добрим дон Іваном. І пообіцяли собі, що, як Бог дозволить, побачимось іще за два роки!

— Але не на декілька годин, а на довше, щоб іще, хай і на старість, побувати в „гротта адззурра"! — закінчив отець Іван Хоменко.

ЛЮДИНА, ЩО ВИСКОЧИЛА НА 45 ПОВЕРХ

В історії записано багато випадків, як то людина, втомлена чи розчарована своїм життям, скакала з високого поверху. Але хоч такі випадки належать до новин з категорії „людина вкусила собаку”, куди більшою новиною мусять бути випадки, коли людина вискакує на високий поверх. А таких випадків в Америці багато більше, ніж тих, коли люди скачуть з поверхів, і тому мабуть, на них не звертають особливої уваги і вони вже не дивують людей.

Ясно, що, пишучи про людину, яка вискочила на високий поверх, ми не розуміємо це дослівно. А проте, історія, про яку пишемо, була чи не більшою штукою від тієї, якби людина справді розмахнулась з землі й плигнула на 42-гий поверх.

Инж. Мирослав Лепкалюк

Щоб краще зрозуміти справу, згадаємо про людину, яка скочила з високого поверху на брук. В обидвох випадках маємо на думці наших земляків, українців.

В грудні 1956-го року Асошіейтед Прес принесла з Москви вістку, що 31-го серпня того року українець Орест Макар, бувший професор університету в Ст. Луїс, зрікся американського громадянства і повернувся на „родіну”. 12-го жовтня 1957-го року московські „Ізвестія” опублікували заяву проф. Макара, в якій він посередньо обвинувачує американців, що це вони пхнули його з американського поверху на советський брук, мовляв, дискримінаційним відношенням до слов'ян взагалі, а українців зокрема. „В Америці слов'яни не працюють на кваліфікованій роботі, бо їх вживають головню для виснажливої фізичної праці... Як правило, в Америці слов'яни з високою освітою мусить витратити в два-три рази більше енергії як американець, щоб дістатись на таку саму роботу”. Так писав Макар, що скочив з американського поверху на большевицький брук.

Тисячі українців могли б заперечити це історією власного життя. Одну, хоч не одинокую з таких біографій тут наводимо.

У Старому Косові на мальовничій Гуцульщині в Західній Україні жив собі ґазда Іван Лепкалюк з жінкою Марією. Їм то 4-го квітня 1919-го року народився син, якого вони назвали Мирославом. Ріс хлопчина здоровий і веселий, як усі діти на полонинах. Бігав босоніж по горах, дряпався на ялиці, вслужувався в шум лісів і гірських потоків, в тужливі мелодії трембіт. Початкову школу

Міст в одній із заморських баз ЗДА збудований фірмою Лорі і Ленкалок

скінчив Мирослав разом з іншими ко-сівськими ровесниками, в родинній місцевості, а опісля послав його батько до гімназії в Коломиї, яку закінчив він у 1938-му році. Тоді батька не було в живих: в 1936-му році він згинув з руки большевицького агента, бо був власником багатьох поло-

Закінчивши середню школу в Коломиї, Мирослав Лепкалок переїхав до Данцігу на інженерські студії в тамошній політехніці. Треба було їхати далеко, бо в університетах на українській землі був „номерус клявзус” для українців. В Данцігу застали Мирослава відомі події, що запалили світ. Мирослав продовжував студії, і щойно в 1943-му році переїхав до Штутгарту в Німеччині, де в тому ж році на місцевій політехніці закінчив студії, здобувши диплом цивільного інженера, спеціаліста в будові мостів.

До 1947 р. історія Мирослава Лепкалока є історією чверть мільйона

інших українців з-під знаку ДіПі, себто „Displaced Persons”, переміщених осіб, що самі себе гумористично називали „Д-есь П-шов”. Історія відома: визволення, табори, суспільна служба, скринінги і мрії — дістатись до Америки.

Для Мирослава Лепкалока ця мрія здійснилась 22-го квітня 1947-го року, коли він переїжджав біля статуї Свободи в Нью Йорку, яка запрошує всіх гнаних і переслідуваних.

Мало що не від першого дня побуту в Америці почався можливий тільки в цій країні нагод для всіх скок Мирослава Лепкалока на 45 поверх.

Насамперед він дістав працю в Нью-Йоркському університеті як асистент-дослідник (рисерч асистент). Але там призвичасний від дитинства „дряпатися на верхів'я” Мирослав Лепкалок залишився лиш один рік і вже в 1948 році перейшов на працю до Еллайд Енджінірс в Н. Й., як пляновик (дісайнер дрефтсмен) із спеціальністю для електровень (павергавз) з платнею

В креслярському бюро фірми Лорі і Ленкалюк в Гаррисбургу

400 доларів місячно. Третім ступнем його спінання на верхів'я був перехід в 1949-му році на працю до фірми Артур МекКі в Елизабет, Н. Дж., де йому, як контролерові плянування (дїсайнер чекер), — платили вже 475 доларів місячно. Чергові ступні Лепкалюка були:

Фірма Сіко Стіл Продуктс, Нью Дж., де Лепкалюк став уже керівником інженерського відділу з 15-ма інженерами. Це було в 1950 році.

В 1951-52 рр. інж. Лепкалюк був уже старшим пляновиком (сінйор дїсайнер) на чолі інженерського відділу та відповідальний за будівельний департамент у фірмі Сандерсон енд Портер в Нью Йорку.

В 1952-му році він уже був шефом мостового відділу в одній із найславніших інженерських фірм Фредерик Гарріс в Нью Йорку, маючи під своїм керівництвом 60-ох інженерів, в тому числі 15 українців.

У тому то, здається, й діло, що інж. Лепкалюк, дряпаючись сам на вер-

хів'я, відразу промощував шлях і багатьом своїм українським колегам.

В 1953-му році інж. Лепкалюк перейшов на працю до фірми Роберт В. Лорі, що має свої бюро в Пенсильванії (Гаррисбург), Флориді і Нью Йорку. Свою працю почав він як інженер плянування мостів.

За один рік, себто в 1954-му році, Лепкалюк став уже партнером тієї фірми із 45 відсотками її власности, а з цим і її віце-президентом та головним інженером.

Щойно тоді інж. Лепкалюк показав, „що потрапить гуцул”. Коли він прийшов до тієї фірми, вона затрудуновала 12 осіб. Нині вона затрудуноє 225 інженерів і має 245.000.000 доларів т. зв. конструкційної вартости. себто робіт на таку вартість, з чого дістає від 3 до 5 відс. і ще додатково 3 відсотки, якщо перебирає нагляд над конструкціями.

Щоб уявити розмах, з яким працює інж. Лепкалюк, треба згадати, що до кінця 1958 року він сам спроекту-

вав 365 мостів, половина яких вже збудовані. На славному ньюйоркському „трувеї” кругло 75 мостів спроектовані інж. Лепкалюком, а на шляхах Пенсилвенії з усіх спроектованих ним 68 мостів 56 уже в будові. В будові є його т. зв. Бравнсвілл Бридж над рікою Монанга Гілл на міжстейтовому шляху ч. 40. Міст цей коштує 12 мільйонів доларів і має 3.000 стіп довжини, отже є найдовшим мостом в Америці. Плянований інж. Лепкалюком міст на шляху з Вілборо до Пітстону біля Скрентону. Будівельна вартість цього мосту — 15 мільйонів доларів. Мости Лепкалюка будують на шляхах не тільки Нью Йорку і Пенсилвенії, але й Меріленку, Коннектикату, Массачусетсу, Мейну, Огайо, Вірджинії, Делаверу та інших стейтів.

Проте, не тільки мостами займається інж. Лепкалюк. Просктовану ним могутню гідроелектрівню можна знайти і на „Святій Ріці” (Санта Рівер) в Чіле, в Південній Америці, можна знайти і багато інших конструкцій.

Інж. Лепкалюк — в постійному русі. На його бо голові не тільки виконання, але й організація праці. Під його безпосереднім наглядом два бюро його фірми: в Гарисбургі і в Нью Йорку. І коли ви зайдете до його бюро, що приміщене на 45-у поверсі при 122 Іст 42-ій вулиці в Нью Йорку, з прекрасним видом на будинок Об'єднаних Націй та Східню Ріку, коли приглянетесь завжди погідній, готовій в кожній хвили до жарту постаті інженера Лепкалюка, то ви справді

маєте враження, що ця феноменальна людина не видряпалась, але вискочила на той 45-ий поверх прямо з вулиці.

Це далеко не все, що можна сказати про інж. Лепкалюка. Окрему ділянку займає ще його громадська робота. Відомо, наприклад, що був він організатором Т-ва Українських Інженерів в Америці та його головою, що це він доказав чуда, допомігши українській громаді Нью Йорку придбати Народний Дім, якого не могли придбати цілі покоління, ви бачите його на багатьох імпрезах, він є, можна сказати, всюдисущий.

З сантимаментом, гордістю говорить він про своїх колег, українських інженерів. „Українець — це найкраща сьогодні рекомендація для інженера в американському світі”, — твердить інж. Лепкалюк.

Це не тільки національний сантимент, але й цілком практичні міркування дораджували йому самому затруднити в своїй фірмі переважно українських інженерів. Він рівночасно назве кілька десятків інших своїх українських колег, що добились величезних професійних успіхів у найвідоміших американських фірмах. Він називає по імені: Вовчук, Ярош, Гладкий, Смішкевич, Букоємський, Тимошенко, Сумик, Ставничий, Захарків, Скремета, Заброцький, Шарко, п-ні Мосора та десятки інших, що з лікарями, професорами та іншими професіоналістами є живим і найвимовнішим доказом практичної вартості американських можливостей для всіх!

У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ

(ЛИСТ З КАНАДИ)

Написав Лев ***

15 грудня 1951 р.

Любий Стрийку!

Вашого файного листа із 17-го лютого саме ще раз прочитав, щоби не вийшло: Ви про образи, а я про гарбузи, але щоби трохи виглядало на логічну і притомну балачку . . . Цікаво, що людині в теперішню пору так легко помилитися, навіть коли вона має великий життєвий досвід та здоровий дедукційний дар. Ось пише-те, що тому, що маємо досить дерева, не мерзнемо. Воно правда, що не мерзнемо, і очевидна правда, що маємо досить дерева (мій камрад, що носить палицю-мірило із урядовим мірником, каже, що досягаємо 14 тисяч тонн), але палимо нафтою. В кожному приміщенні палиться норвезька піч, що її тут називають „башток”, мішанець печі і примуса. Зовсім воно парадоксально виглядає, але, вірте, що дуже практично зате в лісі або, як тут кажуть, у буші (а звідти я — bush-man) розкладаємо ватру із соснових бервен і деь коло полудня робимо обід, себто споживаємо, що принесли в ланч-баксах, бляшаних валізоцках. Я, бувало, пробував без ланч-бакси обійтися, але вивірки з'їдали і доводилося за ними вганяти та відбирати „каналку”. Моє меню — це два термоси чаю, хліб і ковбаса. Яствіє замерзає, тому його набивається на тичку і держиться трохи в огні під претекстом „гріття”. Звичайно воно таки мерзле всередині, обкурене верхом та обгоріле краями. Проте, дуже добре смакує, дармащо потім відбивається терпентиною, живицею і іншими ароматичними олійками.

Від морозів я трохи відвик, і тепер мені тяжко оцінити, чи воно дуже чи

не дуже зимно. Термометр зовсім ігнорую, бо, як самі знаєте, тут уже при плюс 32-ох градусах вода замерзає, а до нуля є ще шмат ртуті, а аж потім у мінуси. Боженьку! Як показує, приміром, — 54, то випадало би ще до того додати тих 32 плюсових, що разом становить 86 степенів зима, себто зближаємось до абсолютного нуля, а від самої думки про те можна замерзнути. Я радше держуся практичних признаков: більше скрипить під ногами — більший мороз; примерзає вія до вії — зовсім великий мороз і т.п. Нині виголив я те місце під носом, бо вже кілька днів намерзав такий сопляк, ніби я ще в дуже ранній молодості.

Другий предмет, що нагадує мені безжурне дитинство — це мої трикоти канадійського стилю; фершалюнг з гори на долину, хвостик ззаду, хвостик спереду. Такої туалети я не тільки не мав, але й не бачив яких 30 років. Коли бесіда зійшла на строї, то тут по лісі бігає маса жіночих футер: лисів, вивірок, горностаїв і ін. З усіх найбільш достойні того, щоб із них паси дерти (за улюбленою фразою могого небіжчика тата, уживаною головно під час погромів на нас, невдалих нащадків) є вивірки-білиці. Вони здібні з'їсти ланч або дібратись до блюзки і переробити її на кружевну завіску. Тепер, хоча мороз як на Йордан, працюю в сорочці, а блюзку вішаю на видному місці і фурт поглядаю, чи не рухається.

22 грудня.

Цього листа, як бачите, пишу „в догідних тижневих ратах”. Більшість моїх сожителів працюють „райт тру”, без жадної неділі чи свята. Вони „ка-

надійці”, але тільки два мають громадянство: один через уродження, другий — маляр, з історичним прізвищем Батий — мабуть із дурощів набув. Решта — це канадійці де факто, живуть по 20 років в Канаді і звичайно більшість з того в лісі. Вони всі дуже розумні, хоч вибирай в сенатори та до ОН, критикують британців, що зле говорять по-англійськи, не люблять короля і папи та мають багато симпатії для „батька народів”. Вечером, крім денних переживань, розповідають спомини із давнього минулого: як то на одного „джумпла” із-за „віндфолу” вовчиця, а другий казав мав з дівчатами таку романтичну пригоду, що мусів „заколувати” поліцію.

Дорогий Стрийку! Це добре, що берете участь у всяких українських та інтернаціональних сезонних атракціях. І це добре, що Ваша участь пасивна. Вам ось добре видно, як часами люди виглуплюються, дістають трему і розгублюються або попадають у фальшивий і непотрібний патос. Говорять, приміром, про єдність, але із своїх „правильних” позицій не думають уступити, навертають з темпераментом Савонаролли інших, але не допускають думки, що їм самим треба б „навернутися”. Про себе можу сказати Вам в секреті, що, хай Бог простить, дуже не терплю людей, які хочуть мене кормити вже пережованою духовою „пшцею”. Просто негігієнічно і „атвратітельно”. Ось нечестивий винайшов десь зовсім неприємного івця, який фурт витикав мені мої блуди: ось це я повинен, а того невільно і т. п., аж у хвилині духової слабости, в короткім рукопашнім бою, переробив я йому ліве око на багатокольорове очко, як носить павич на хвості.

Із цього бачите, що з мене політик нікудишній. Я Вам розповідаю це тому, щоб Ви, бува, не плекали ялових надій, що з мене ще колись може бути який Черчилл. Інцидент старий, це британський. Тепер я багато холодно-кровніший. Пиляю дерево та напрочуд передчасно роздумую над сустою світу цього. Цікаво, що Ваш бургмайстер (Імпелітері) не змінив свого

трудного до спелування і вимови італійського прізвища. В Канаді все на безголов'я англо-саксується. Доколичні індіани зрезигнували з пишних імен, як Чорний Ведмідь чи Великий Човен (дівоче ім'я) в користь Джова і Шілі. Із нашого Гриця зробився Гери (Harry — ніби кавалок Трумена), а із Насті вийшла Нетті. Прізвища стали теж невідгідні. Ось читав я оголошення, що якийсь студент прав змінює своє прізвище Хмельницький на якесь коротке англійське.

Добре теж, що Ви любуетесь у баталістичній літературі (родове, знать) і справили собі „Броди”. Про мене — якщо Ви ще не читали — нічого не знайдете. Поперше, я туди спізнився і якраз дошлюсував тоді, як треба було писати кондоленційні листи кривнякам про упавших. Подруге, я не належу до „Братства”. Бачите, було шось три комбатантські організації, які між собою жерлися, і тому що я не хотів жертися, а інертним, паперовим членом бути мала розкіш, я належу до незорганізованих комбатантів.

Як там маються обидві молодші генерації? Міркую, що внучок має бути вже слухний і „мудрий, як старий”. Я ось черговий раз збираюся святкувати сольо, далеко від когонебудь із рідних. Наші в Канаді скомасували свята із іншими віровизнаннями і сектами, так що індік буде у мене у вівторок і мені не залишиться нічого іншого як святкувати. Мимо того я цього достосованського індіка не визнаю і вперто відсвятковує наше Різдво. Розваживши всі „за” і „проти”, дійшов до висновку, що до Свят хіба другий раз до Вас не писав. У нас тепер, бачите, жнива. Лісом проробили шлях бульдозерами і тракторами, злили скілька разів водою, і вийшла така дорога, що тяжкі автомашины можуть ходити як по гайвею. У четвер, по латинських святах, починається вивіз дерева до залізничної лінії і припускаю, що буде трохи безголов'я. Ось тому вже тепер із лісової гущі, з-поміж тисячів ялинок засилаю Вам побажання Щасливих та Веселих Свят.

ОДНА З НЕРОЗГАДАНИХ ТРАГЕДІЙ

До нерозгаданих тасмниць останньої світової війни належить загибель великого кружляка американської воєнної флотії — „Індіанополіс”, що за два тижні перед кінцем війни потонув у морі. Разом із ним знайшло смерть у глибоких водах Пацифіку п'ятсот моряків, а лише незначна частина залози врятувалась. Цю трагічну кончину „Індіанополіса” і по сьогодні знавці морського діла називають „трагедією, в яку годі повірити”.

Нещодавно появилася перша публікація, що кидає деяке світло на цей небувалий в анналах американської флотії випадок. Це — „Залишений корабель” Ричарда Ф. Ньюкомба, на триста сторінок друку. Але, як подають фахові рецензенти цього видання, і в цій публікації не виявлено нічого суттєвого, джерельного. І надалі, пише один б. старшина американської воєнної флотії, остануться самі здогади, а то й звичайнісінькі плітки та оскарження тодішнього морського командування за „недбалство”, в найкращому випадку — за легководне переочення, забуття.

Ясної місячної ночі, 30 липня 1945 року, японський підводний човен із безпосередньої віддалі поцілів торпедою „Індіанополіс” в його найбільш невральгічну частину — в машини. Моментально погасло на кораблі світло і замовкли радіові сигнали. Лише мала, запасова радіовисильня на окремих електричних батареях могла надавати у широкі простори океану своє трагічне благання порятунку, відоме СОС!

І досі недослідженими осталися два основні запитання: чому жадний корабель не підхопив цього міжнародного сигналу або не повідомив про це морське командування на суходолі? А далі: чому головне командування втратило приписаний у воєнному часі безпосередній та безпе-

рервний телекомунікаційний зв'язок з „Індіанополісом”?

Чотири дні плавали по морю на рятункових човнах кілька соток людей з потопленого корабля. Аж на п'ятий день, зовсім випадково, прийшла допомога, коли п'ятсот моряків уже знайшли свою могилу на дні океану...

На ці два запитання автор згаданої публікації не дає жадної конкретної відповіді, меланхолійно заявляючи, що, мабуть, ніколи її й не буде дано. При цьому повторює тодішні повні гніву обвинувачення американського громадянства в сторону японців, які з підводного човна східно й холодно приглядалися загибелі людей, хоч легко можна було врятувати бодай їх половину чи дати звідомлення до найближчих кораблів, щоб поспішили з рятунковою акцією.

Як пише автор, цей підводний японський човен належав до тих останніх чотирьох підводних човнів ще недавно гордої японської флотії, бо решту їх потопили американські та британські морські з'єднання. Зокрема, цей човен за кілька років воєнних операцій не мав на своєму бойовому „рекорді” ані одного геройського подвигу... І, твердить автор, мабуть, у цьому психологічному стані „меншевартости” його команданта треба шукати відповіді на таку жорстоку поведінку японців щодо своєї жертви — під самий кінець воєнної хуртовини.

Далі довідується читач, що капітан „Індіанополіса” був засуджений воєнним трибуналом. Це був перший випадок засудження американського команданта бойового корабля під час війни. Мабуть, через його неуважність сталася ця нерозгадана й досі трагедія, в результаті якої за дванадцять хвилин пішов на дно один з найбільших морських велетнів переможної воєнної флотії.

АНЕКДОТИ ПРО ПИСЬМЕННИКІВ І ЖУРНАЛІСТІВ

Помилка Миколи Голубця

В „Новому Часі” писав Микола Голубець довше оповідання. До редакції він не дав рукопису, тільки писав окремі розділи до кожного номера газети.

Якось зауважив редактор, що молоді дівчина з оповідання не називається, як до цього часу, Оля, але Ірка.

Здивований запитав Голубця, тримаючи в руках надруковану вже газету:

— Вибачте, я помилився, — сказав Голубець, — але це нічого страшного. Я цю помилку завтра виправлю.

І дійсно, в наступному розділі молодий чоловік, герой оповідання, каже до дівчини:

— Дорога Олю! Я тебе часом називаю Іркою, але ти для мене є під обидвома йменнями найдорожчою дівчиною на світі!

Стефанік і „Листи із села” Федорцева

Редактор колишнього львівського щоденника „Діло” вернувся із вакацій, проведених на селі, і звернувся з такою апострофою до своїх редакційних колег:

— Панове! Ви сидите у Львові і не здогадуєтеся навіть, які зміни відбуваються на селі. Психологія нашого селянина змінилася до ґрунту. Нові політичні й економічні процеси перетворюють усю побудову селянського життя.

Не з’ясувавши, в чому ці зміни, сів і почав зараз же писати статтю. Це був довжелезний т. зв. морський вуж, що його Федорців під назвою „Листи з села” почав друкувати „підвалами” в „Ділі”, продовжуючи друк його на багаті чисел. Члени редакції і читачі „Діла” читали, кивали головами, позіхали і не могли дочекатися кінця. Ніхто теж не відважився сказати Фе-

дорцеву свої думки про ці сільські ревеляції.

Одного вечора тільки, як Федорців сидів у львівській „Централці” (каварня) у великому гурті письменників, журналістів і мистців, з’явився Василь Стефанік і підійшовши до стола, при якому сидів Федорців, вибухнув із усією силою свого запального темпераменту:

— Панове, я вже давно хотів написати до Вашої редакції листа і запитати, який дурень випишує такі несамошиті нісенітниці в отих „Листах із села”. Чи був він коли на селі? Чи бачив коли нашого мужика?

Присутні приголомшені мовчали, поглядаючи тільки німо на Федорцева. Але й він не признався. Тільки вже зараз таки на другий день перервав друкування свої довжелезної статті, не зважаючи на те, що останній підвал закінчувався „далі буде”.

Нещастя приходить вкупі

Один з поетів-початківців добився нагоди познайомитися і поговорити з проф. Володимиром Державиним, відомим літературним критиком.

— Скільки вам років, молодий чоловіче? — питає Державин.

— Я народився тоді, як помер Іван Франко, — відповідає молодий поет.

Державин, поглянувши на нього, промовив:

— Так, так, це ще один доказ, що нещастя приходить до нас вкупі.

Розумна людина

Поета Олеса Бабія спитали на одному прийнятті:

— Як, на вашу думку, чи розумна людина може бути добрим чоловіком для своєї дружини?

— Ні, — відповів Бабій. — Розумна людина ніколи не одружиться.

З ПІВДЕННО-АМЕРИКАНСЬКОГО ГУМОРУ

Безвихідне становище

— Який жаль, сеньйора Кандида!
Я вчора загубила свого собачку!
— Боже мій, донья Джозефа! Але
чому не дасте об'яву в газету?
— Тому, що бідолашний пес не
вміє читати.

Один та один — три

Коли Люїзіто повернувся на вакації додому, він вирішив вразити батьків своєю дотепністю. Мати приготувала на вечерю голубів.

— Тату, — сказав Люїзіто. — Ти гадаєш, що на цій тарілці два голуби?

— Аякже? Але чому ти запитуєш?

— Хочу довести, що їх три.

— Побачимо, — сказав батько.

— Оцей — один, другий — два, але один та два становлять три, отже ми маємо три голуби на вечерю.

— Блискуче, — резюмував батько.

— Мати з'їсть першого, я — другого, ти — третього.

Невдале заощадження

С и н: Тату! Тату! Сьогодні вранці, відвідуючи приятеля, я заощадив п'ятнадцять сантиметрів.

Б а т ь к о: Дуже добре! Як же ти це зробив?

С и н: Я не встиг сісти у трамвай і побіг за ним, щоб ускочити на ходу. Біг, біг і . . . опинився перед будинком свого приятеля.

Б а т ь к о: Ти розтратник, сину, треба було бігти не за трамваем, а за таксі. Тоді б ти заощадив три песети.

Щасливий рекордемен

— Скільки нагород, Хуаніто, ти виграв цього року?

— На одну менше, ніж минулого.

— А минулого?

— Одну.

Професійні хвастоці

Три мистці вихвалялися своїми творчими досягненнями.

— Я, — запевняв перший, — з такою майстерністю розмалював під мрамур шматок дерева, що він відразу ж потонув в річці.

— Я талановитіший за тебе! — вигукнув другий, — бо настільки вдало відтворив на полотні красвид африканської пустелі, що термометр, який висів у кімнаті, показав 50 градусів вище зера.

— Пальму першости завоював я! — сказав третій. — Зроблений мною нещодавно портрет сусіда виглядає як живий. Я навіть мушу голити його щодня.

Найкращий сезон

Шкільний вчитель старанно пояснює учням різницю між порами року.

— Взимку, — каже він, — випадає сніг, холодно, замерзають річки та озера. Весною природа оживає. Луки вкриваються квітами, ласкаво світить сонце. Влітку спека. Вистигає пшениця. Осінь — це час овочів. Дозрівають яблука, груші, виноград. Скажи мені, Педро, в який час найкраще збирати овочі?

— Найкраще збирати овочі тоді, коли хазяїна немає у садку, а собака спить.

З М І С Т

Портрет Мазепи 1704 р.	3
В. Лепкий : З новим роком (вірш)	4
Календар: українські свята за старим і новим стилем, латинські свята, урядові свята у ЗДА	5
Пасхалія, пости і загальниці	18
Виказ слов'янських святих	19
Урядові свята в Канаді і в інших країнах	20
Населення світу	20
О. Олесь : Живи, Україно (вірш)	22
Д. Галичин : З нагоди 65-ліття УНСоюзу	22
Д. Голод : Як охрещено УНСоюз	23
В. Щурат : Гимн Американських Українців (вірш)	24
І. Савицька : Статуя свободи, яка освічує світ	25
В. Дубина : Коли вернусь . . . (вірш)	26
А. Драган : Рік великих роковин	27
О. Тарнавський : День 22-го січня (вірш)	28
Проголошення Акту Злуки у спогадах його творців	29
О. Колесса : Україні (вірш)	33
І. Кедрин : Роки 1919-1939-1959 у широкому світі	34
М. Якимчук і Я. Ясинський : Перші гроші в Україні	42
Б. Кравців : Перемога, що кинула жах на Москву	43
Є. Маланюк : До портрету Мазепи (вірш)	49
В. Луців : Гетьман Іван Мазепа	50
Р. Смаль-Стоцький : Регалієм Української Державности	57
П. Шандрук : Полтавська битва і її наслідки для України	59
Р. М. Рільке : Карло Дванадцятій (вірш у перекладі В. Кравцева)	67
Велика Ідея (інсценізація)	69
І. Сидорук : Мазепа в чужій літературі	77
Лорд Байрон : Мазепа (в перекладі Д. Загула)	88
В. Січинський : Іван Мазепа й українське мистецтво	93
В. Чечва : Шабля Мазепи (легенда)	99
О. Оглоблін : Гетьман І. Мазепа й українська промисловість	102
Й. Сірій : На Покрову (спогад)	110
О. Зозуля : Війна без зброї і без хліба	112
Я. Падох : Якби ми вчилися так , як треба	115
С. Куропась : Редактор і виховник	121
О. Гайський : Українська Спортова Централь	123
Е. Жарський : УНС і спорт	125
М. Островерха : Капрі	127
А. Д. : Людина, що вискочила на 45-ий поверх	129
Лев * * * : У всякого своя доля	133
— Одна з нерозгаданих трагедій	135
Анекдоти про письменників і журналістів	136
З Південно-американського гумору	137

НАЙКРАЩІ ПОБАЖАННЯ

Д Л Я

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

З НАГОДИ ЙОГО 65-РІЧЧЯ

— с к л а д а ю т ь —

Відділ Ч.: 15 — Вашингтон, Д. К.

Д-р ГЕЛЕТА Я. Н.
Д-р ГІЛЬ Євген

ЗИНЮК Остап
Д-р КІЧОРОВСЬКИЙ Роман

Відділ Ч.: 91 — МкКіс Ракс, Па.

КОЧІРКА Петро

Відділ Ч.: 94 — Гемтремк, Миш.

БОРИСЬКЕВИЧ-ВОЙД Володимир КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ Володимир

Відділ Ч.: 120 — Аліквіна, Па.

БЕЛАС Йосиф мол.
ВАВРО Володимир
ВИТЯЗЬ Віліям
ДЕЛЕНКО Михайло
ДОВОШ Лаврентій
ДРЕВНА Володимир
КАСП Володимир
КІХАН Франк
КОЗЛОВСЬКИЙ Рудольф

КОЗЛОВСЬКИЙ Йосиф
МАТІЯШ Елі
МИСЬКІВ Остап
ПУДІК Казимир
РЕФТ Володимир
РОСКОВИШИН Генрик
РУСИНКО В. Андрій
РУСЕНКО Андрій
ФЕЧУШАК Іван

Відділ Ч.: 125 — Шикаго, Ілл.

ВІБРІИ А.
ВІЛЕЦЬКА Катерина
ВІЛЕЦЬКА К.
ВЕЛИКА Катерина
ВОЙТЮК Йосифа
БОДНАРЧУК Параскевія
ВОЙТКІВ Меланя
ВОЙТЮК И.
ВИЧКА А.
ГАВРИЛИШИН Н.
ГОРОХ О.
ГРИНКІВ Марія
ДЕМВІЦЬКИЙ Н.
ДІДИК Анна
ДМИТРІВ Параня
КУЦЬ Павлина
ЛЕСЬКІВ Марія

МІЛЛЕР Євстахія
ПАНЬКІВ Левка
ПАНЬКІВ Софія
ПЕРЕЦ Ольга
ПЕШИН Славка
ПЛИТЯК Ксеня
ПОДОЛА Іванка
РИБАК Розалія
СЕНИЦЯ П.
СТРУЦЬ Анізія
СТРОНСЬКА Анна
СТРУЦ Тетяна
ЧОРНОВІЛЬ Люба
ШАСКО Анна
ШЕПІТ Г.
ЯВОРСЬКА Петронеля

Відділ Ч.: 289 — Рачестер, Н. Й.

ГУССАР В. Вільям

ГУСАР Андрій

Відділ Ч.: 367 — Мілвілл, Н. Дж.

БРИТАН Чарльз
ДЗЮБА Петро
МЕЛЬНИК А.

МАНКІВСЬКИЙ К.
ПОПОВИЧ Михайло
ПОПОВИЧ Вільям

3 НАГОДИ 65-літнього ЮВІЛЕЮ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

ще більших досягнень і успіхів
ДЛЯ ДОБРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

— б а ж а є —

ОКРУЖНИЙ КОМІТЕТ ВІДДІЛІВ УНСОЮЗУ
Шикаго та стејту Іллиной

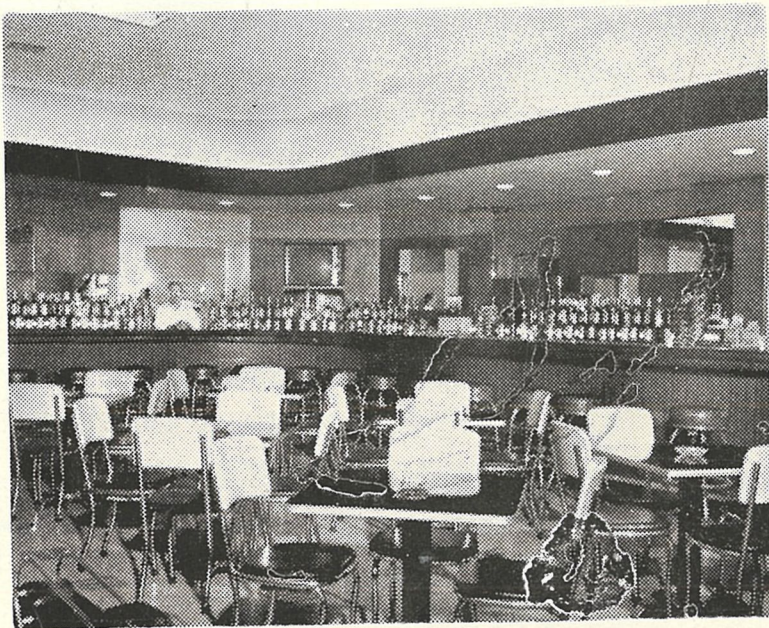
ВІДДІЛИ СТЕЙТУ ІЛЛИНОЙ:

22	ТОВАРИСТВО „ДОВОЇ ВОЛІ”
33	СЕСТРИЦТВО ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
35	УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ЄДНІСТЬ
80	ТОВАРИСТВО ім. ІВАНА ФРАНКА
106	БРАТСТВО СВ. ОТЦЯ МИКОЛАЯ
111	ТОВАРИСТВО ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
114	ТОВАРИСТВО СВ. ВОЛОДИМИРА
125	СЕСТРИЦТВО ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
131	ТОВАРИСТВО ім. Митр. АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
139	ТОВАРИСТВО „ВІЛЬНА УКРАЇНА”
176	ТОВАРИСТВО ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
190	ТОВАРИСТВО „УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИКІВ”
197	БРАТСТВО СВ. ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ
214	БРАТСТВО СВ. ВАСИЛІЯ
216	СЕСТРИЦТВО РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
220	БРАТСТВО СВ. ПЕТРА І ПАВЛА
221	БРАТСТВО СВ. СТЕФАНА
222	ТОВАРИСТВО ім. ІВАНА ГОНТИ
243	БРАТСТВО СВ. МИХАІЛА
252	ТОВАРИСТВО ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
259	БРАТСТВО ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
284	ТОВАРИСТВО „ЗАПОРОЗЬКА СІЧ”
301	ТОВАРИСТВО ім. ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО
308	БРАТСТВО СВ. МИХАІЛА
335	ТОВАРИСТВО ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
354	БРАТСТВО СВ. ОТЦЯ МИКОЛАЯ
377	БРАТСТВО СВ. ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ
379	БРАТСТВО СВ. ЮРІЯ
399	ТОВАРИСТВО „ЛЕВИ”
415	ТОВАРИСТВО „МОЛОДА УКРАЇНА”
423	ТОВАРИСТВО ім. СВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ
425	ТОВАРИСТВО ім. ГРИГОРІЯ ГРУШКИ

St. Nicholas Branch 120 UNA

ALIQIPPA, Pennsylvania

ONE OF THE NATION'S LARGEST AND FINEST,
AIR CONDITIONED U.N.A. CLUBS

**Dining and Dancing
Every Saturday Night**

All U.N.A. members and their guests welcome

БАТЬКОВІ СОЮЗОВІ

на його

65 -літній ЮВІЛЕЙ

доброго успіху — бажає

**Братство св. Володимира, Відділ 130 УНС
в НЮ ЙОРКУ,**

який 4-го квітня 1959 року відзначає свій

55 -літній ЮВІЛЕЙ

СВОГО ІСНУВАННЯ

Щиро молимося за здоров'я всіх наших членів і членок.

УПРАВА 130 ВІДДІЛУ

SINCERE CONGRATULATIONS on THE 65th ANNIVERSARY

from

OFFICERS and MEMBERS

of

Zaporozka Sitch Society

BRANCH 367 of U.N.A.

K. MANKIWSKYJ — Pres.

P. DZIUBA — Treas.

W. POPOWYCH — Sec'y

Вітаємо — з 65-РІЧНИМ ЮВІЛЕЄМ!

Бажаємо — МНОГИХ ЛІТ!

St. John the Baptist Society

BRANCH 256 of U.N.A.

RIVERHAED, L. I., N. Y.

Organized in July 1914.

Fred NEDOSZYTKO — President

John MARKOWSKY — Vice-Pres.

Stephen LUTZKY — Treasurer

Auditors: Michael GORSKI

William FEDUN

Stephen BANDROWSKI

William NEDOSZYTKO — Ass. Treas.

Olga S. NEDOSZYTKO — Secretary

Jennie B. FEDUN — Ass. Sec.

Sick Committee: Anne CHUDIAK

Paul KIJOWSKI

Edward FEDUN

ВАСИЛЬ СМЕТАНА,

предеїдник 97 Відділу УНС
в ПАССЕЙКУ, Н. Дж.

і делегат на 24 Конвенцію УНСоюзу

— складає —

НАЙЩИРШ ПОВАЖАННЯ

„СВОБОДІ“,

будівничій українського життя в Америці
В 65-ЛІТТЯ

її трудячого, творчого й успішного
існування.

ТОВАРИСТВО ім. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Відділ 94 У.Н.Союзу

в ГЕМТРЕМК, Мишиген

ЩИРІ ПОВАЖАННЯ

з нагоди 65-ліття

— складає —

СЕСТРИЦТВО БЛАГОВЩЕННЯ

Відділ 125 Українського Народного Союзу, Шикаго, Ілл

GREETINGS

from

ST. WLADYMYR — Branch 91 of U.N.A.

Mc KEES ROCKS, Pa.

ST. CYRIL & METHODIUS SOCIETY

Branch 31 of U.N.A.

ST. CLAIR, Pa.

ЧОЛОВІКИ <—

I

—>

ЖІНКИ

НЕДУГИ ШКІРИ І КРОВИ

ГОСТРІ І ХРОНІЧНІ НЕДУГИ МІХУРА І ЗАЛОЗ, КАТАРИ,
ЧИРЯКИ, ОПУХИ, СЛАБОСТІ І НЕРЕГУЛЯРНОСТІ

Д-Р ДЕРУГА

128 East 86th Street — NEW YORK CITY

Перші двері від roгу Lexington Avenue

Години прийнять: ЩОДНЯ від 10-ої до 2-ої і від 4-ої до 9-ої;
в НЕДІЛІ від 10-ої до 2-ої

Диплом з Європи. — Говорить по-німецьки.

Найкращі побажання
БРАЦТВО св. ЙОСАФАТА — Відділ 217 УНС
РАЧЕСТЕР, Н. Й.

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПЛЕТНЯ
BIBLOS CO.

приймає в ПЕРЕПЛЕТ і виконує
СОЛІДНО — ДЕШЕВО
БРОШУРУВАННЯ ВСЯКОГО РОДА НАКЛАДІВ,
ОПРАВУ КНИЖОК В ПОЛОТНО, ПІВПЛОТНО
І В ШКІРУ

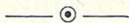
107½ St. Mark's Place
NEW YORK, 9, New York
Tel.: ORegon 7-0370

Wm. Modrako
ASST. EXECUTIVE

DEAN WITTER & CO.

Members All Leading Exchanges

14 Wall Street
NEW YORK 5, New York
Tel.: BA 7-4300

Every Banking Service . . .

**COMMERCIAL TRUST COMPANY
of New Jersey**

6 Offices in JERSEY CITY

3 Offices in BAYONNE

Member Federal Deposit Insurance Corporation

**Funeral Home
ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ**

**A. HRADOWSKY
А. Градовський**

Manager: STANLEY TUROWSKI

4141 Clipert Street — (Near Michigan Avenue)
DETROIT 10, Michigan

Telephone: TA 5-4426

Compliments of

John KOWALCHYK
Home for Funerals

129 Grand Street
JERSEY CITY 2, New Jersey
Tel.: HEnderson 4-5131

Петро ЯРЕМА

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

займається ПОХОРОНАМИ вже 50 років

в

BRONX, BROOKLYN, NEW YORK і ОКОЛИЦЯХ.

Контрольована температура.

Модерна Каплиця до ужитку — ДАРОМ.

Peter JAREMA

129 East 7th Street
NEW YORK, New York
Tel.: ORchard 4-2568

ВИСИЛКА

ПАЧОК — до всіх країн Європи й других

КОРИСТУЙТЕСЬ УСЛУГАМИ

ВІДПОВІДАЛЬНОЇ, ВВІЧЛИВОЇ і СКОРОЇ ФІРМИ

GENERAL PARCEL & TRAVEL CO., Inc.

(Licensed by the U S S R)

135 West 14th Street

Tel.: CHelsea 3-2583

NEW YORK 11, New York

НАШІ ВІДДІЛИ:

132 Franklin Ave.
HARTFORD, Conn.
Tel.: CHapel 6-4724

116 East 7th St.
NEW YORK CITY, N. Y.
Tel.: YU 2-0380

332 Fillmore Ave.
BUFFALO 6, N. Y.
Tel.: MOhawk 2674

900 Literary Rd.
CLEVELAND 13, O.
Tel.: TOWer 1-1461

11339 Jos. Campau
DETROIT 12, Mich.
Tel.: TOWnsend 9-3980

632 W. Girard Ave.
PHILADELPHIA 23, Pa.
Tel.: WAlnut 5-8878

308 W. Fourth St.
BOSTON 27, Mass.
Tel.: Andrew 8-5040

39 Raymond Plaza W.
NEWARK, N. J.
Tel.: MArket 2-2877

По всі запити, що відносяться до висилки пакунків Вашим Рідним і Друзям, звертайтеся до наших досвідчених, ввічливих і уважливих керівників, які радо дадуть Вам всі необхідні інформації.

Наша велика фірма користується довір'ям тисячів задоволених клієнтів, гарантує на 100% доставу кожної посилки.

Кожну посилку висилається на протязі 48 годин

і приходить на місце призначення через 6-7 тижнів
Легунською поштою через 7-12 днів

В наших крамницях великий вибір першоклясних харчових продуктів, як:

МАСЛО — ЧАЙ — КАВА — СМАЛЕЦЬ — РИЖ — ШИНКА і т. д.
а також мануфактурних виробів:

ВОВНЯНИХ МАТЕРІЯЛІВ — ШТУЧНИХ ШОВКІВ — ВСЯКОГО РОДА
ШКІРИ — ХУСТОК НА ГОЛОВУ — ВЗУТТЯ — ГОДИННИКІВ і т. п.,
по дуже низьких цінах.

ЗАТЯМТЕ, ЩО МИ Є СПЕЦІЯЛІСТИ У ВСЬОМУ,
ЩО ВІДНОСИТЬСЯ ДО ВИСИЛКИ ПАКУНКІВ.

НЕ ТРЕБА ДОВГО ЧЕКАТИ

**ХВОРІ,
НЕ ТРАТЬТЕ
НАДІЇ**

Зажийте ще сьогодні зілля Д-ра Й. МІЛЛЕРА, а вже завтра почувесь краще. Зілля це не вариться, ані не запарюється, а вживається його в природному виді так, як є у пачці. Тим то воно таке помічне й корисне.

Всі, що хворіють на недуги шлунка, як:

- ⊙ КВАСИ ШЛУНКА
- ⊙ ЗАВОРОТИ ГОЛОВИ
- ⊙ ГАЗИ
- ⊙ ВІЛЬ У КРИЖАХ
- ⊙ ЗАПР
- ⊙ КОРОТКИЙ ВІДДИХ
- ⊙ НЕСТРАВНІСТЬ
- ⊙ ЖІНОЧІ НЕДОМАГАННЯ
- ⊙ ВІДБИВАННЯ
- ⊙ й інші болі, чи недомогання, —

повинні ще сьогодні зажити зілля Д-ра МІЛЛЕРА під наг.:

J. M. PURE HERB COMPUND # 6

А ВЖЕ ЗАВТРА ПОЧУЄТЬСЯ КРАЩЕ!

IN MANY INSTANCES, SYMPTOMS SUCH AS:

SOUR STOMACH
ACID INDIGESTION
FLATULENCE
GAS BLOATING
BELCHING
GAS PAINS
HEARTBURN
FOUL BREATH
TEMPORARY
IRREGULARITY
SIMPLE HEADACHE

MAY BE CAUSED BY CONSTIPATION.

The average normal bowels have a free movement daily. For this purpose try J. MILLER'S PURE HERB COMPOUND #6. Perfected by Joseph Miller, D.C., Ph.C.

**ЗІЛЛЯ ЦЕ ПОВИННО НАХОДИТИСЯ, — ЯК ПЕРША ПОМІЧ, —
В КОЖНІЙ ХАТІ.**

Ціна ОДНОЇ ПАЧКИ (враз із пересилкою) \$ 10.00

Якщо бажаєте зробити своєму приятелеві вартісний дарунок,
тоді при закупі ДВОХ ПАЧОК дістанете одну пачку ДАРОМ.

ВИСИЛАЄМО НАШЕ ЗІЛЛЯ ДО ВСІХ КРАЇН ЄВРОПИ.

Пишіть зараз, долучаючи чек, або Монеї Ордер, на адресу:

THE MILLER COMPANY, Inc.

Dpt. 41 A.

790 Broad Street

NEWARK 2, New Jersey

Compliments of

Ink & Chemical Co., Inc.

52 Vanderbilt Avenue — NEW YORK 17, New York

Supplier of News Ink to

“S V O B O D A”

MANUFACTURERS OF INKS FOR THE GRAPHIC ARTS

GAETJENS, BERGER & WIRTH, INC.

35 York Street — BROOKLYN 1, New York — Tel.: ULster 8-4100
RAYMOND BOHACZ

Russell M. Klymas

PUBLIC ACCOUNTANT

372 Queen Street, West — TORONTO 2B, Ontario, Canada

Congratulations on

YOUR 65th ANNIVERSARY

Nikolas & Michael Krauchuk

and FAMILY.

Congratulations from

The Ukrainian Arts Club of Chicago, INC.

WILLIAM PASCHEN — President
ROBERT RURKA — Vice President
ALEXANDER BOBAK — Treasurer
LEVKA PANKOW — Secretary

HUmboldt 6-8220

Olenec Bros.

FUNERAL DIRECTORS

— AIR CONDITIONED CHAPEL —

2255 West Chicago Avenue — CHICAGO 22, Illinois

УКРАЇНСЬКА М'ЯСАРНЯ та ХАРЧОВА КРАМНИЦЯ

B. L. B.

841 Elizabeth Avenue — ELIZABETH, New Jersey
EL 3-4689

282 — 15th Avenue — NEWARK, New Jersey
BI 3-2186

OR 7-8081

ПОДІЛЛЯ СПІЛКА М'ЯСАРСЬКИХ ВИРОБІВ

ПОРУЧАЄ ВШ. ГРОМАДЯНСТВУ:

Різні м'ясива найкращої якості; Шинки власні,
тутешні й імпортовані; Ковбаси різних стилів і родів
а зокрема „Подільського Стилю” й так зв. „Стрілецькі”;
Кишки; Сальцесони; Парівки; Паштетівки; Вуджений Карчок;
Бочок; Зяць.

103 Avenue “B” — NEW YORK 9, New York
(Bet. 6-7 Sts.)

Office: TR 2-4713
Res. TU 2-1277

Dr. MICHAEL HRANCHOOK
Physician and Surgeon

9251 Jos. Campau at Holbrook
DETROIT 12, Mich.

Office Hours: by Appointment

“CAPRI VILLAGE”

— над —
чудовим озером “LAKE GEORGE”.

⊙
Приватний доступ до озера;
Піскові пляжі, човна;
Вигідні родинні кімнати з окремими лазничками і тушами;
З харчами, або без карчів;
Доступні ціни.

Власники:
ОЛЬГА і ОСТАП БОЙЧУК
Diamond Point, N. Y.

З нагоди 65-річчя
Видавництва „СВОБОДА”
щирий привіт
та сердечні побажання

— складає —

**СОЮЗ
УКРАЇНОК АМЕРИКИ**

22-ий Відділ

в ШИКАГО, Ілліной

Complements of

**Dr. & Mrs.
WALTER JAWOR, M.D.**

GRamercy 5-7844

Art Service — Courtesy Value

HOLLYWOOD FLORISTS
FLOWERS FOR ANY OCCASION

127 E. 7th Street
NEW YORK 9, New York
(Bet. Ave. “A” & 1st Ave.)

Якщо хочете добре відпочати
і гарно перебути свої вакації
над чудовим озером
“LAKE GEORGE”
в соснових лісах — то їдьте до:

“TWIN BAY VILLAGE”
BOLTON LANDING, New York
Tel.: 4011

Сезон від 15 травня до 15 жовтня.
Перспекти і цінники вислаємо
на жадання.
СТЕФАН і ЕЛЕОНОРА ХОМЯК
власники.

УКРАЇНСЬКА М'ЯСАРНЯ

B. L. MEAT MARKET
БУНДЗЯК — ЛАЗІРКО

615 Springfield Avenue
NEWARK, New Jersey

— поручають —

всі продукти молочні і мучні,
м'ясарські вироби, овочі, ярину,
солодощі.

HEnderson 4-2661

Hardware that is Built for Hard Wear

JOSEPH J. COHEN
Paints, Oils and Housefurnishings

202-204 Washington Street
(Near Morris Street)
JERSEY CITY 2, New Jersey

OR 3-4949 Est. Since 1916

ROBERT I. MORRIS
Optometrist

60 Ave. "B" — NEW YORK 9, N. Y.
(Bet. 4th & 5th Sts.)

Hours: 10 A.M. to 7 P.M.
Friday to 6 P.M.
Closed Sunday

Walker 5-0100

MANHATTAN
LINOTYPE SUPPLY, Inc.

204 Elizabeth Street
NEW YORK 12, New York

•
PHILIP BONACURO

•
Graphic Arts Machinery Bought
and Sold

LOngacre 5-2768 UNION 7-3281

BELL
PHOTOENGRAVING CO.

QUALITY & SERVICE

2814 Jeannette Street
UNION CITY, New Jersey

Oldfield 3-2650

For your problems of

PAPER, CARDBOARD
& ENVELOPES

Consult

GOTHAM
CARD & PAPER CO., Inc.

334-340 Hoboken Avenue
JERSEY CITY 6, New Jersey

DElaware 3-8973

L. MIGDOLL CO.
Electrical Contractor

219 Monticello Avenue
JERSEY CITY 4, New Jersey
(Cor. Fairview Ave.)

WOLFE,
CORCORAN and LINDER

Consulting Actuaries
Insurance Accountants
Employee Benefit Plan Consultants

ELizabeth 5-3400

Compliments of

BUSINESS FURNITURE, Inc.

542 North Avenue
ELIZABETH, New Jersey
NICHOLAS P. FEDISON,
Vice President

WA. 3-1809

Res. 28 Northcliffe Blvd.
LE. 1-2597

WILLIAM N. BODDY
Public Accountant

Suites 201-202
696 Yonge Street
TORONTO, Ontario, Canada

З НАГОДИ 65-РІЧЧЯ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НАЙКРАЩІ ПОБАЖАННЯ

— пересилають —

Е. КУРОВИЦЬКИЙ й Ю. БАЧИНСЬКИЙ

власники фірми

K. & B. Meat Market, Inc.

NEW YORK, New York

166 Avenue "B"
Between 10th & 11th Streets

128 First Avenue
Between 7th & 8th Streets

CAAnal 8-5590

← Telephone: →

GRamercy 7-0344

УКРАЇНСЬКА ФІРМА

під назвою

WORLD WIDE GIFT PARCEL SERVICE Detroit, Mich.

— висилає —

фахово, солідно і скоро до всіх країн світу:

— ПАЧКИ З ОДЯГОМ, — ЛІКАМИ, — ХАРЧАМИ —
МАШИНИ ДО ПИТТЯ і т. п.

Також висилає — ГРОШІ — до всіх країн світу.

ВСІ ОПЛАТИ оплачується тут — відборець не доплачує нічого.
ПАЧКИ, одержані до пересилки поштою полагаються впродовж 24 годин.
ЛЕТУНСЬКОЮ поштою пересилка триває — 10-12 днів.

МАЄМО великий вибір хусток, полотен до вишивання, ниток D.M.C., канви і все інше до вишивання.

ВЕЛИКИЙ ВИБІР українських платівок, спеціально, альбомів грамофонових платівок Капелі Бандуристів ім. Тараса Шевченка:

АЛЬБОМ ч. 1	\$ 12.00	АЛЬБОМ ч. 3 (Коляди) ..	\$ 6.50
АЛЬБОМ ч. 2	\$ 9.75	АЛЬБОМ ч. 4	\$ 12.00

КОШТИ пересилки одного альбому — додатково 75 ¢.

На жадання висилаємо цінники і додаткові інформації.

Адреса фірми:

WORLD WIDE GIFT PARCEL SERVICE

6440 Michigan Avenue

DETROIT 10, Mich., U.S.A.

Tel.: TA 6-6575

CA 6-2860

“SERVING THE TRADE”

HI-CRAFT

ENVELOPE and PRINTING CO.

Printing — Photo Offset
— Envelopes —

248 Lafayette Street
NEW YORK 12, New York

Mltchel 2-1343

VARIETY BAZAAR

Власний імпорт вовняних хусток,
всипи, вовняні матеріали. Спе-
ціальність — панчохи. Жіноча
і мужеська галянтерія.

91 Mercer Street
NEWARK, New Jersey

УКРАЇНСЬКА
КРАМНИЦЯ ВЗУТТЯ

„ГОВЕРЛЯ”
HOWERLA SHOES

Взуття

Шкіра

203 Springfield Avenue
NEWARK, New Jersey

ПЕЧАТКИ

різного рода — в різних мовах
— виробляє —

Roman IWANYUKYJ

1726 Park View Avenue
BRONX 61, New York

Tel.: Вдень: GR 7-0729

Пізно вечером: SY 2-9437

Замовляти:

„АРКА, „СУРМА”

або на повишу адресу.

Печатка:

3 лінії у двох інчах . . . \$ 1.60

Висилаємо поштою.

УКРАЇНЬСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК у США

1949 року в Сполучених Штатах Америки було засновано

УКРАЇНЬСЬКУ ВІЛЬНУ АКАДЕМІЮ НАУК у США
THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS and SCIENCES in the U.S., Inc.

Академія дістала чартер і Tax Exempt Privilege granted by
U.S. Treasury Department.

Українська Вільна Академія Наук у США (УВАН у США) продовжує традиції Української Академії Наук у Києві у вільній Українській Державі.

В найбільших державних та університетських бібліотеках світу є науковий англомовний журнал "АНАЛИ" та інші видання УВАН у США — українською та англійською мовами.

ПІДТРИМАЙТЕ НАУКОВУ ТА ВИДАВНИЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІЇ

передплатою "АНАЛІВ", придбанням видань Академії для себе і для подарунків рідним, знайомим, американцям і чужинцям, пожертвами і внесками до Фондації УВАН у США.

ЗАМОВЛЯЙТЕ ТА НАБУВАЙТЕ

видання Української Вільної Академії Наук у США безпосередньо в Академії, в українських книгарнях та в книгарні „СВОБОДА”.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МООВОЮ:

„Наукові збірники” ч. 1 і 2; Річники Шевченка 1, 2, 3, 4, 5, 6; „Історія української літератури” — Д. ЧИЖЕВСЬКОГО; Симон ПЕТЛЮРА „Статті листи, документи” — видано з доручення Центрального Комітету Вшанування Пам’яті С. Петлори в Америці; Є. ЧИКАЛЕНКО — „Спогади”; М. КУЛІШ — „Твори”; В. ПІДМОГИЛЬНИЙ — „Місто”; Т. ОСЬМАЧКА — „Із-під світу”; „Темнота” — Уласа САМЧУКА; „Мана” — Д. ГУМЕННОЇ; „Дні слави” — С. САМПІЛЕНКА; Збірник В. ВИННИЧЕНКА — „Статті та матеріали” та ін.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ І АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ:

„Катедра св. Софії у Києві” — О. ПОВСТЕНКА. Репрезентативне видання, 336 ілюстрацій, стор. 472 — \$ 12.50.

ВИДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МООВОЮ:

„АНАЛИ” The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. — Передплата на рік — \$ 6.00. — Дотепер вийшли з друку: „Анали” чч.: 1, 2, 3-4, 5, 6, 7, 8, 9, 10-12 (Катедра св. Софії у Києві), 13, 14-15, 16-17, 18-20 („Огляд української історіографії” — Д. ДОРОШЕНКА і „Українська історіографія 1917-1956” — О. ОГЛОВЛИНА), „Анали ч. 21-22.

Передплату „АНАЛІВ”, замовлення на нижки та внески і пожертви до Фондації УВАН у США — надсилати на адресу:

THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS and SCIENCES
in the U.S., Inc.

111½ West 26th Street

NEW YORK 10, N. Y.

TRIDENT Savings & Loan Association

760 CLINTON AVENUE — NEWARK, N. J.

Модерні й просторі нові наші кімнати становлять новий межовий камінь на шляху нашого зросту, який розпочався в 1922 році.

ВСЕБІЧНА ФІНАНСОВА ОБСЛУГА :

- Забезпечені щадничі конта
- Позики на купно домів
- Грошові перекази (Money orders)
- Різдвяні ошадності.

**БІЖУЧА
ДИВІДЕНДА**

3¼%
РІЧНО

БЕЗПЛАТНЕ ПАРКУВАННЯ !

TRIDENT

Т
Р
И
З
У
Б

Savings & Loan Association

760 CLINTON AVENUE — NEWARK, N. J.

(Corner Leslie Street)

Phone: ESsex 1-1120

Віра КОВБАСНЮК — ШУМЕЙКО

Антін ШУМЕЙКО

в НЮ ЙОРКУ

Фірма існує:

ВІД 1920-го РОКУ

Адреса:

286 E. 10th STREET

Телефон:

AL 4-8779

Години урядування:

10-1 по пол. — по СУБОТАМ

10-7 веч. — ЩОДЕННО

ALgonquin 4-8779

KOWBASNIUK AGENCY

Anthony SHUMEYKO
Vera KOWBASNIUK SHUMEYKO

286 East 10th Street
NEW YORK 9, N. Y.

ПОЛАГОДЖУЮТЬ ТАКІ СПРАВИ :

СПЕЦІЯЛЬНІ квитки на подорожування літаками, корабельні карти, одноособові і родинні, подорожні пашпорти і візи;

АФІДАВТИ на спровадження на постійний побут і гостину осіб з усіх країн світу, особливо з Польщі;

ВИСИЛКУ пакунків і грошей, також готівку в долярах за кордон, зокрема ПКО до Польщі, TUZEKS до Чехословаччини та пачки на Схід. Можна замовляти також листовно;

АСЕКУРАЦІЇ всіх родів, зокрема від влому і від пожежі та автомобільні;

ДОХОДОВІ ПОДАТКИ стейтвий і федеральний;

ПЕРЕКЛАДИ на різні мови, нотаріяльне завірювання документів;

ПОСЕРЕДНИЦТВО у купні й продажі домів.

НЕГАЙНА ВВІЧЛИВА ОБСЛУГА!

ДУЖЕ НИЗЬКІ ЦІНИ!

Жадайте каталогів!

Ця емблема, виставлена в біорах і оголошеннях інституцій, свідчить, що вона є членом Федеральної Шадничко-Позичкової Асекураційної Корпорації.

БЕЗ ЦЬОЇ ЕМБЛЕМИ — НЕМА ДЕРЖАВНОЇ ЗАБЕЗПЕКИ!

РІШЕНО, ЩО ЖОДНА ОСОБА НЕ МОЖЕ ВЖЕ БІЛЬШЕ БУТИ ПОЗБАВЛЕНА ОЩАДНОСТЕЙ СВОГО ЖИТТЯ.

КОНГРЕС ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ АМЕРИКИ В ПЕРШИХ ПОЧАТКАХ 30-их РОКІВ ПОВІВ АКЦІЮ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДВОХ ФЕДЕРАЛЬНО ЧАРТЕРОВАНИХ ІНСТИТУЩІЙ, ЩОБ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ШАДНИЧІ ФОНДИ, ЗЛОЖЕНІ В БАНКАХ І ШАДНИЧО-ПОЗИЧКОВИХ СПІЛКАХ.

Для Шадничко-Позичкових Спілок Конгрес створив Федеральну Шадничко-Позичкову Асекураційну Корпорацію, яка асекує безпеку ощадностей зложених в спілках, що є її членами. Федеральна Депозитова Асекураційна Корпорація була створена для забезпечення ощадностей зложених в комерційних банках і шадничких спілках. Обі інституції є управлені до обезпечування фондів вкладчиків до восьми десятків тисяч доларів.

Що представляє собою Федерал Сейнінгс енд Ловн Іншуренс Корпорейшен?

В скороченні Ф.С.Л.І.К. є сталим чинником (чи агенцією) Уряду Злучених Держав, покликаним до життя на основі Державного Будівельного Акту з 1934 р. Він є кермований Урядом Тростистів, іменованих Президентом Злучених Держав як затверджених Сенатом. Його головна квартира знаходиться у Вашингтоні і служить 3772 шадничко-позичковим спілкам, своїм членам, що нею заасекуровані.

Як і коли Спілка є управлена стати членом Ф. С. Л. І. К.?

Щоб мати кваліфікації бути членом Федеральної Шадничко-Позичкової Асекураційної Корпорації, Спілка мусять перейти гостру контролю діяльності, яка має доказати, що вона солідна, на здорових фінансових основах та що її провід і дирекція відповідальні і повні довіри. Всі асекуровані спілки підлягають періодичній контролі і федеральному наглядові. Федеральні контролери провірюють такі речі, як: Вдержування приписаного стану державних бондів і пливкої готівки та задовільної резерви. Точна і детальна контроля всіх інвестицій і позичок, ухаалених проводом і дирекцією, переводиться щорічно.

Щоб мати кваліфікації асекурованого члена, спілки мусять бути членом Федерал Гом Ловн Бенк, центральної резервової системи, подібної своєю структурою до Федерал Резерв Систем для комерційних банків. Цей банк жадає від спілок, щоб вони вдержували приписану висоту пливких фондів для задоволення готівкових потреб своїх вкладчиків.

Яка є границя кредиту у Федерал Гом Ловн Банку?

Асекуровані спілки можуть позичати гроші від своїх Гом Ловн банків і в цей спосіб мати джерело додаткової висоти пливких фондів аж до 50% свого шадничого капіталу. Через своє членство в цій резервовій банківській системі спілка має доступ до коротко і довгороченцевих зачетів, створених спеціально для задоволення сезонних і наглих потреб. В цей спосіб шадничко-позичкова система має пливкість і гнучкість, які уможливають служіння потребам шадників і купуючим дома родинам.

В ДОБІ ЛІТАКІВ НЕМА РІЗНИЦІ, ДЕ ЖИВЕТЕ, «ТРАЙДЕНТ» Є ВАШИМ СУСІДОМ. «ТРАЙДЕНТ» ПРИЙМАЄ ДЕПОЗИТИ ТЕЖ ПОШТОЮ З ЦІЛОЇ АМЕРИКИ І КАНАДИ. «ТРАЙДЕНТ» НЕ ВИМАГАЄ НІЯКИХ ЧЛЕНСЬКИХ ВКЛАДОК. ГРОШІ, ДЕПОНОВАНІ ПЕРЕД 15-ИМ КОЖНОГО МІСЯЦЯ, ПРИНОСЯТЬ ВІДСОТКИ ВЖЕ 1-ГО ДНЯ МІСЯЦЯ.

ВИПЛАЧУЄМО ВІДСОТКИ ДВА РАЗИ ДО РОКУ, 30-ГО КВІТНЯ І 31-ГО ЖОВТНЯ.

"A THRIFT INSTITUTION ORGANIZED 1913"

TRIDENT

SAVINGS AND LOAN ASSOCIATION
1935 W. 51ST STREET, CHICAGO 9, ILL.

PRospect 8-5800

ДАЙ ВАМ, БОЖЕ, ДОБРИЙ ДЕНЬ!

Говорить — **МИРОН СУРМАЧ**, молодший.

Як Вам треба купити дарунок
з КЕРАМІКИ — КНИЖОК — ПЛАТІВОК, чи щонебудь з гарних
УКРАЇНСЬКИХ ВИРОВІВ — зайдіть до:

„СУРМИ”

11 EAST 7th STREET — NEW YORK 3, N. Y.

Отворено: КОЖНОГО ДНЯ — від 10:00 рано до 8:00 вечора
в НЕДІЛІ — від 11:00 рано до 2:00 по полудні.

СПЕЦІАЛЬНЕ:

На Різдвяні Свята: КУТЯ, МЕД, ГРИБИ і т. п.
На Великодні Свята: ПИСАНКИ, ПРИБОРИ, КАРТКИ і т. п.
На кожний день: КНИЖКИ, ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ і т. п.

Якщо буваєте в НЬО ЙОРКУ — вступіть до „СУРМИ
11 EAST 7th STREET

Бажаєте мати каталог книгарні „СУРМА” — пишіть:
M. SURMACH — 34 East 7th Street — New York 3, N. Y.

LUTOM IMPORTERS LTD., Inc.

113 Chestnut Street
PHILADELPHIA, Pa.

Одиноки в ЗДА імпортери

ПОЛЬСЬКОГО ПИВА,

— як: —
ЖИВЕЦЬКЕ й ОКОЦІМСЬКЕ
П И В О

та виробів

ПОЛЬСЬКОГО СПИРТОВОГО
МОНОПОЛЮ,

як ось горілки:

ВИШНІВКА
Cherry Cordial

ЗУБРІВКА

“ВУДКА ВИБОРОВА”

— 0 —

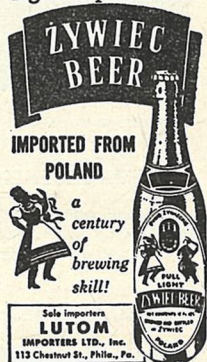
Приготовляється :

- ✓ КРУПНІК
- ✓ СТАРКА
- ✓ ЖИТНІВКА
- ✓ “ЗОЛОТА ВОДА”
- ✓ КМИНІВКА

Просить у крамницях, де купуєте, щоб сконтактувалися з нами, а ми скажемо, як найлегше дістати ті вироби.

Aged to perfection!

MELBORA CIGARETA • FOKRO • BAKKA • KARNELI
MAMARONECK MAMARONKA • СУВЕНІРИ МАРМАЛЕАДО
КОФТИВАРИ • СУВЕНІРИ З КОФТИВАРИ • БІС
• МІЛКА • СЕРВЕТИКИ •

Wszelkie prawa zastrzeżone.
Wszystkie towary są własnością H. HORNE.

Wszelkie prawa zastrzeżone.
Wszystkie towary są własnością H. HORNE.

UNITED STATES WORLD TRADE FAIR
W NEW YORK COLLEGIUM
od 7 do 17 Maja

Wzrosty E. WEDEL, Warszawa
Wszystkie towary są własnością H. HORNE.

HORNE INTERNATIONAL
MAMARONECK, NEW YORK

HORNE INTERNATIONAL DISTRIBUTING Corp.
MAMARONECK, New York

Одиноки в ЗДА й КАНАДІ імпортери

ПОЛЬСЬКИХ СОЛОДОЦІВ

головно ЦУКОРКІВ і ШОКОЛЯДИ ВЕДЛЯ.

Цукорки, наповнені мармелядою, овочеві бонбони, м'ятні цукорки, „Тортики”, „Рачки”, Сезан. пралінки, „Малинки”, Халва, „Пчілка”, Поморська корівка”, Шоколядки, цукорки, начинені мармелядою з рожі.

Просить свого крамаря („ділера”), щоб дізнався у нас про найближчий в його околиці розподільний склад.
Президент: George M. HORNE зі Станиславова

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

— це —

- 65 РОКІВ — НАПОЛЕГЛИВОЇ ПРАЦІ
- 65 РОКІВ — БЕЗПЕРЕРВНОГО РОСТУ
- 65 РОКІВ — БЕЗПРИКЛАДНИХ УСПІХІВ

НАЦІОНАЛЬНА СЛУЖБА УНСОЮЗУ — це:

- ⊙ Неоцінений в своїх наслідках вклад праці 75,000 союзової громади в загально-національне життя американських українців;
- ⊙ Імпозантна громадська активність 500 союзових відділів, розкинутих по 28 стейтах ЗДА та 6 провінціях Канади;
- ⊙ Десятки тисяч добровільних пожертв на народні цілі;
- ⊙ Ціла бібліотека українознавчих книжок про Україну в англійській мові, видана заходом й коштами УНСоюзу, яка ввела Україну у свідомість американського населення;
- ⊙ Енциклопедія Українознавства в англійській мові, яку видає УНСоюзу своїм заходом та коштом 50,000 доларів;
- ⊙ Найбільший у вільному світі український щоденник „Свобода”, англломовний тижневик „Юкреніан Віклі” та дитячий ілюстрований журнал „Веселка” — наймогутніші голоси української правди у вільному світі;
- ⊙ Літня Оселя в чудових кетскильських горах „Союзівка” із курсами українознавства для молоді і табором для дівчор, — справжній „шматок України на вільній американській землі”.

ГОСПОДАРСЬКА СЛУЖБА УНСОЮЗУ — це:

- ⊙ Забезпечення українських родин перед злиднями на випадок смерті, недуги й наслідків нещасних випадків до імпозантної суми 100,000 доларів, запевнення нашої молоді коштів їх студій й то по найдешевшим цінам та на найбільш догідних умовах;
- ⊙ Морґеджі на будову народних та приватних домів;
- ⊙ Позики членам у кожній їх потребі за найнижчим у всій Америці опроцентуванням, у висоті всього 4 відсотків та грошова допомога недужим й пошкодженим у їхній потребі.

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДЯНИ !

Всіх Вас, що ще досі не знайшлися в межах УНСоюзу,
— кличемо у велике 65-ліття його існування:

СТАНЬТЕ ЮВЛЕЙНИМИ ЧЛЕНАМИ УНСОЮЗУ —
цієї справжньої Української Заморської Твердині !

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

81-83 Grand Street — Jersey City, N. J.